

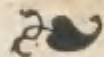

III 1926:2422
RATIO SEV

METHODVS COMPEN

dio perueniendi ad uerā Theolo
giam, per Erasmi Roteroda
mum, ad Albertum princi

◦ ◦ pem, Cardinalem &
Archiepiscopū
Mogunti
nēsem.

APVD AVREAM
MOGVNTIAM.

4262
Innumeros libris
vici alberti
Aof. X
1647.

R.137.

ALBERTVS ARCHIE-
piscopus Moguntinens. & Maigdeburgen.
primas Germaniæ, princeps elector, ac
Marchio Brandenburgensis &c.

NOBIS DILECTO DE-
siderio Erasmo Roterodamo salu-
tem in Christo. Nuper in uoluminum
abs te editorum lectione incidetes Eras-
me doctissime, cum diuinum hoc tuum
ingenium, omnigena eruditionem, &
supra captum pene huius seculi, ac pa-
triæ eloquentiam admirati essemus, ce-
pit nos ingens quoddam te uidendi de-
siderium, Quippe nihil magis ex digni-
tate nostra arbitrati sumus, quā cum nos
dei OPT. MAX. benignitate, in princi-
pem episcoporum locū euecti simus, eum
uirum, qui nō per Germaniā modo, sed
uniuersam propē Europā, in literis prin-
cipatū obtineat, cōplecti ac fouere. Pro-
inde tantū defuisse fortunæ nostræ, si te
nō uiso ab hac uita migrare contingeret,
arbitraremur, quantū nobis felicitatē ad-
scribimus, si de eo tempore nati sumus, quo
tu tantus uir, his literis, hac industria, cō-
munē Germaniā a fœda barbariei appel-
latione uindicas, Imo quo tu diuinā The-
ologiam,

ologiam, ab illa antiqua ac germana, in
nouam quādam & impurā aliquot iam
seculis deformatā suo splendori reddis,
ac priscum in nitore restituis, Quid em
desiderari magis ætate nostra potuit, q̃
ut emendatiora essent noui instrumenti
exemplaria? At te interprete omnes abs-
terse maculæ, omnis addit⁹ nitor. Quid
dolendum magis fuit, quā illum sic ab-
se immutatū, sic mutilum ac conscissum
Hieronymū in manibus haberi? At per
te in lucem est reductus, & quasi a morte
in uitam reuocatus. Maacte uirtute decus
Germaniæ amabilissime Erasme. Sic i-
tur ad astra. Sed tu ne grauare sic de te sen-
tientem, sic erga te affectū, si quando hac
iter facies inuisere. Et o felicem illum (si
quis nobis illucescet) diem, quo in tuam
faciē hos oculos defigemus, quo ad sua-
uissimū tuum eloquiū has aures arrige-
mus, quo abs tuo penitus ore pendebi-
mus. Nihil em inter nos, & illos Titi Li-
uij admiratores interesse censebimus.
Quod faxit Christus seruator, ut quem
absentem ex libris admiramur, eius corā
alloquio frui liceat, Sic enim futurū spera-
mus, ut q̃d iam quærimus, aliq̃t diuorū
2 uitæ,

uitæ, elegantiori & quali tu polles stilo
illustrentur. Vale doctissime Erasme, ac
te nobis serua & ostende. Iterum uale ex
oppido nostro Steynheym Idib. septēb.
manu nostra propria. Anno post nata-
lem Christi. M. D. XVIII.

ERASMVS ROTRODA-
mus reuerendissimo domino D. Alberto
Archiepiscopo & Cardinali Mogun-
tinenſi. Salutem dicit.

LIBERALIS QUIDAM
& ingenuus ingenij tui candor in
causa fuit opinor, reuerendissime præſul,
et idem princeps illustrissime, ut ex meis
libellis, lōge quā p meritis maiōrē opi-
nionē de me cōceperis. Et tamē istum a-
nimū tuum, si minus mihi, certe literis ac
uirtuti gratulor, gratulor ijs, q uere sunt
id, qd me credis esse. Sigdem ut hacten⁹
errat tua celsitudo, qd tantū laudis tribu-
it Erasmo, nō errat tamē in hoc, qd egre-
giam uirtutē cum eruditōe pari copula-
tam, in quocūq; comperiat homine, sum-
morum principum studio fouendam or-
nandamq; censet. Quanquā autem non
dubitabā, qn ex congressu nonnullā opi-
nionis meæ iacturā facturus essem apud
te, tamen apprimē gestiebam in tan exi-
mij princi-

mij principis amplexus accurrere, ac ne
prorsus qd uis uenirem, Pauli ad Ro-
manos epistolæ paraphrasin tuo nomi-
ni destinaram. Hunc animū meum, lite-
ris significarā iuueni, nō minus eruditōe
quā imaginibus claro Vdalrico Hutte-
no, sed hoc unice nobili, qd tua dignitas
illum inter præcipuos, ac interiores offi-
ciarios cōplectit. Sed ea mox mutata est
sententia, qd magis cōuenire uideret, ut
qd Romanis scriptū esset, iisdem rescri-
beretur. Interea nec per fortunā tuo con-
spectu frui datum est, nec p studiōr im-
modicos labores licuit apparare, qd tua
celsitudine dignū haberet. Eteim cum p-
xime Basileam repeterē, in diuersam di-
tioniſ tuæ partē procul te cōtuleras, rur-
sum ubi me reciperem in patriā iam apd
Cæsare agebas Augustæ. Quod quidē
iter cum mihi uel eunti, uel redcunū mul-
tis nominibus infauftum fuerit, nullo ta-
men infelicius quā qd tui nō contigit
copia. Porro dum posthabitis curis omi-
bus, pro uiribus adnitor, ut nouum testa-
mentum, Leone decimo, cui dicatū erat
dignum efficiam, ac pinde iterū atq; iterū
nouo, mihi pene ueternū collegi, dū hoc
3 a senio

Aluini

agari

*Novum testa-
mentum leoni
decimo dicatum*

de pulchre
a senio uindico, mihi senium contraxi,
dūq; illud, uti scribis, pristino nitori re-
stiti tuo, mihi squalorē, ac situm cōciliaui.
Nā laboris, ut uoluptatis, & gloriæ quā
minimū habet, ita redū molestiæq; plu-
rimū. Ac pene duplicabat molestiā, qd
cōplures experirer ingratissimos, quorū
utilitati poissimū, tantum laboris desu-
dabatur. Tandē & a laboribus, qbus di-
stringebar, & a morbis, qui me ppe-
dum extinxerāt, utcūq; mihi restitutus,
officij mei meminisse cōepi, atq; hūc li-
teris, quādo adhuc secus nō licet, ampli-
tudine tuam saluto, simulq; gratulor, tot
ornamētis tuis Cardinalitiæ dignitatis
fastigiū accessisse, unde tibi hoc etiā plus
decoris adiunctū est, qd a Pontifice inte-
gerrimo, nec emptum, nec ambitū obti-
git, & adeo non ambitū, ut nisi Maximī
liani Cæsaris autoritate motus, obstina-
te fueris recusaturus. Adiūximus episto-
læ libellū de ratione studiij Theologici,
nō ut hoc tuo nomini dedicato, fidē meā
liberē, uerū ut hoc uelut arrabone dato,
magis ac mag' astringā. Optabat R. T.
D. ut diuorū uitas illustrarē meo stilo.
At ego conatus sum, ut ipsi diuorū prin-
cipi

cipi mea qualicūq; industria lucis nō ni-
hil adderem. Nam gaudet ille, totius glo-
riæ fons, etiā pps suos studijs utcūq; no-
bilitari. Ceterū sermone uix psequi que-
am, quāto pere deamem indolē istam tu-
am, cui iuueni, inter tot ditionis admini-
strandæ necessarias magis, quā sacras
solicitudines, illd uel inprimis cordi est,
ut diuorū uitæ, quæ partim habent fabu-
lis anilibus simillimæ, partim eo pditæ
stilo, ut nemo doctus, aut grauis, absque
nausea possit legere, primū maiore dele-
ctu, maioreq; fide, dein sermone si nō fa-
cundo, certe mūdo, castoq; tradant. Per-
spicit nimirū tua prudentia, id qd uerissi-
mum est, nō mediocrit̃ ad Christianæ re-
ligionis ornamentū facere, ne qd omīno
canatur, aut legatur in tēplis, qd non gra-
uissimo, doctissimoq; cuiq; placere que-
at, hoc est, qd non ex diuinis libris hau-
stum sit, aut certe a uiris eximijs pfectū.
Nunc Siculis, qd aiunt, gerris uaniora,
nūc cuiuslibet deliri senis, aut etiā anicu-
læ, somnia hūc irrepserunt, & indies ma-
gis ac magis irrepunt. Verū hac in re præ-
stare qd desyderat celsitudo tua, magis
opto, quā possum. Ego præter cona-
tum se-

Trup.

Hutteni
Prof. prae.
Fortuna
tum sedulum nihil polliceor. Nō desunt
autem, uel apud Germanos, qui mea sen
tentia cumulate ualeant tuis sanctissimis
uotis satisfacere. Vel Huttenū habes do
mi, linguæ Latinæ delitiū. Interea mi
hi magis libet tibi mentē istam Episcopo
dignā, quam fortunā quālibet amplam
gratulari. O felicē Christi populū, si pas
sim cōingar. tales esse præsules, quibus
Christi gloria nihil sit antiquus, qui gem
marum lucem, qui auri fulgorē, qui ar
genti nitorem, qui byssi candorem, qui
cocci ignem, breuiter qui totū Aaronis or
natum moribus ac uita referant, quibus
etiam si pallium, ac pedum detrahas, ta
men episcopos agnoscas. In te fortuna;
quam antiquitas cæcam faciebat, oculata
uidetur. Generis tui lōge clarissima stē
mata, morum tuorū ornamētis illustras.
Archiepiscopi dignitatē uitæ integrita
te conduplicas. Cardinalitio galero, ne
scio qd maiestatis additū uidetur, postea
quā tu non recusasti. Quid superest, nisi ut
Chrm OPT. MAX. cōprecemur, ut istā
mentē tibi, te nobis seruet in columē. Lo
uanij. XI. Calen. Ian. An. M. D. XVIII.

✠ RATIO

SEV COMPENDIUM VE
ræ Theologiæ per Erasmus
Roterodamum.

CVM PRIMVM NOVVM
testamētum, à nobis recognitum,
essem æditurus, flagitantibus id a
micis quibusdam, methodum quandam
ac rationem Theologici studiij curauerā
ad faciendam, breuem quidem illam, sed
quæ tum mihi uisa est satis copiosa in o
peris præfatiōe, ueritus, ne nō præfatio,
sed aliud opus operi additum uideretur.
Quod si hæc ratio me nihil mouisset, ta
men operis celeritas, iam ad metam de
currentis, breuitatem flagitabat. Nunc
idem agemus aliquanto copiosius, & ita
rem temperabimus, ut si libeat, præfatio
nis uice possit addi, sin minus, separatim
legi, nimirū conuiuatores frugaliter splē
didos, & magnifice sordidos imitati, qui
pridianorum obsoniorū frustula recentibus
admixta, communi tegunt conditu
ra. Atq; utinam præstare queam, quod
flagitor. Magnum quidem, ad Theolo
gia

Opus res
textum.

Exhorta
tio.

4 COMPEND. THEOLO.

Primum timur subuenire. Itaque quod primo loco præcipiendum erat, id sane perquam facile, & ut isti loquuntur, numero dici potest. Cæterum quod ad usum attinet, omnium est longe primum ac maximum. Et ut in præcipiendo minimum est negotij, ita est in præstando plurimum. Nimirum ut ad hanc philosophiam, non Platonicam, aut Stoicam, aut Peripateticam, sed planè cælestem, animum adferamus ra dignum, non tantum purum ab omnibus, quoad fieri potest, uiriorum inquinamentis, uerum etiam ab omni cupiditatum tumultu tranquillum, ac requietum, quo expressius in nobis, uelut in amne placido, aut speculo leui & extenso, reluceat æternæ illius ueritatis imago. Nam si Hippocrates, à suis discipulis exigit mores sanctos, & integros, Si Iulius Firmicus in arte superstitiosa, non admittit ingenitum lucri gloriæ uel morbo corruptum, Si prisci dæmonum cultores non recipiebant quenquam ad sua prophana mysteria, nisi prius multis obseruationibus repurgatum, quanto magis æquum est, nos ad huius diuinæ sapientiæ scholam, seu templum uerius,

Primum
præceptum

Animus
theologia
dignus

Hippo-
crates.

Iulius Fir-
micus.

ῥεῖηλοι

PER ERASMV M ROT.

uerius, purgatissimis animis accedere? Paulus enarrationem arcanæ scripturæ, non philosophiam, sed prophetiam uocat. Prophetia uero, spiritus illius æterni donum est. Huic igitur pectus tuum præpares oportet, ut tu quoque uerbo prophetico θεοδιδωτος uolari merearis. Adsit oculus fidei simplex & columbinus, qui non cernit nisi cælestia. Accedat semmus ardor discendi. Non dignatur hoc incomparabile margaritum, uel amari uulgariter, uel cum alijs diligi. Sitiens tem requirit animum, & nihil aliud sitiens tem. Iam hoc sacrum limen adiutis, procul absit omnis fastus, procul absit omne supercilium. Ab huiusmodi protinus resilit ille spiritus, qui mansuetis, minimeque ferocibus gaudet animis. Augustus est huius reginæ palatium, si penetraris in penetralia, sed uehementer humili ostio patet aditus, ceruicem submittas oportet, si uelis admitti. Procul absit illa ueritocentissima pestis, gloriæ fames, quæ ferocia solet ingenia comitari. Absit rixarum parens pertinacia, multo magis cæca temeritas. Quod Pythagoræ nume
a iij ros

Theolo-
gia. Pro-
phetia.

Fides.

Ardor.

Mansue-
tudo.

Humilitas

κενοδο-
σία.
Contemptio

ros quosdam magicos docenti, præsiterunt auditores, tu multo magis præsiter spiritui doctore. Tuo iudicio diffusus, illi te fingendum, formandumque permittas. Cum loca subis religione ueneranda, ex oscularis omnia, adoras omnia, & quasi nusquam non adsit numen aliquod, ita nihil non reuereris. Id tibi multo religiosius faciendum memineris, cum hac diuini spiritus, ad yra subiturus es. Quod datur uidere, pronus exosculare, quod non datur, tamen opertum quicquid est adorare simplici fide, proculque uenerare. Absit impia curiositas. Quædam mysteria, uel ob hoc ipsum uidere mereberis, quod te metipsum ab illorum conspectu reuerenter submoueris. ~~Ceteras~~ disciplinas cautum, ac sobrie uult Augustinus attingi, liberos humanos uult cum iudicio delectumque legi. Hic si quid occurrit, quod parum congruat in naturam diuinam, aut quod cum Christi doctrina pugnare uideatur, caue calumnieris, quod scriptum est, sed te potius crede non assequi quod legis, aut subesse tropum in uerbis, aut codice esse deprauatum. Veluti cum legis deum irasci,

Quo legē
di sacri
lis
bri.

Curiositas
-tas.

cautum

Tropi.

irasci, aut poenitentia tangi, cum id habeat certum Christiana fides, deum ab affectibus huiusmodi prorsus immunem esse. Aut cum legis à Christo præcipi apostolis, ut diuenditis tunicis emant sibi gladios, cum idem antea uetuiisset, ne malo resisterent. Inter humanas disciplinas, aliam alium habent scopum. Apud rhetoricum hoc spectas, ut copiose, splendideque dicas, apud dialecticum, ut argute colligas, & aduersarium illaquees. Hic primus & unicus tibi sit scopus, hoc uotum, hoc unum age, ut miteris, ut rapiaris, ut affleris, ut transformeris in ea quæ discis. Animi ci bus est, ita demum utilis, non si in memoria ceu stomacho subsidat, sed si in ipsos affectus, & in ipsa mentis uiscera traiciatur. Ita demum tibi uideare profecisse, non si dispures acrius, sed si te senseris paulatim alterum fieri, minus elatum, minus iracundum, minus pecuniarum, aut uoluptatum, aut uitæ cupidum, si condie uitæ decedat aliquid, aliquid accrescat pietati. In disputatio seruanda sobrietas, summaque animi moderatio, ut collatio, non conflictatio uideatur, lectionem subin-

Quæ ab affectibus
prorsus immunis
est.

Scopus
studij the
ologici.

Profectus
argumen
tum.

Disputa
tio & le
ctio quas
les.

a iij de

8 COMPEND. THEOLOG.

de interruptat precatio, aut gratiarum actio, quarū altera sacri spiritus imploret opem, altera beneficiū agnoscat, sicut si te senseris profecisse. Quorundā em̄ mores faciunt, ut hoc sanctissimum studium apud quosdā male audiat, cum apicem ac fastigium huius professionis attēcti, ferociōres sint idiotis, ambitiosiores, magis irritabiles, lingua uirulentiores, ac prorsus ad omnem uitæ consuetudinem incommodiores, nō modo quā sint imperiti, sed quā ipsi soleant esse, ut tales ab ipsa theologia redditi quibusdam uideantur. Sanctus Iacobus admonet, ut qui ueram sapientiā sit assecutus, eam præstet ac declaret, non supercilio, aut disputandi pertinacia, sed probitate morum ac mansuetudine. Porro scientiam, quæ subamarulentam habet æmulationem, quæ pertinacem cōtentionem, negat ē supernis proficisci, sed terrenam, sed animalem, ac dæmoniācā uocat. Nā sapientiā uere theologica, primū, inquit, pudica est, deinde modesta, pacifica, tractabilis, plena misericordia, & fructibus bonis, nescia dijudicationis, nescia simu-

Theologia moribus exprimenda.

Iacobiter uo.

Qui ueram sapientiā de clarat eam probitate et mansuetudine.

lati

PER ERASMV ROT.

lationis. Iam qd ad eas attinet literas, quarum adminiculo cōmodius ad hæc pertingimus, citra controuersiam prima cura dabitur perdiscēdis tribus linguis. Latīnæ, Græcæ, & Hebraicæ, qd cōstet, omnem scripturam mysticam, hisce proditam esse. Quarum cum Augustinus latinam duntaxat calleret, Græcam leuiter attigisset, Hebraicam nec sciret, nec speraret, tamen libro de doctrina Christiana II. nō dubitat harum cognitionem ad sacros codices, uel intelligēdos, uel recte tuendos necessariam pronuntiare. Quod, quemadmodum incognitis elementorū figuris nemo legit quod scriptum est, Ita sine cognitione linguarum nullus intelligit quod legit. Neq; uero mihi protinus hic resiliat amice lector, negotij difficultate, ceu claua repulsus. Si non desit animus, si non desit præceptor idoneus, minore pœnē negotio tres hæ linguæ discētur, quā hodie discitur unius semilinguæ miseranda balbuties, nimirum ob præptorum, tum inscitiam, tum inopiam. Atque hoc sanē nomine, par est, ut clarissimi uiri Hieronymi Bullidij, quondā præ-

Disciplinæ ad theologia necessariæ.

Tres linguæ.

Augustin

Hieronymus Bullidius.

a) positi

positi Arienſis memoria ſacroſancta ſit, cum omnibus honeſtarum diſciplinarū ſtudioſis, tum præcipue Theologiæ can didatis, qui fraudatis etiam hæredibus, ingentem pecuniarum uim in hūc uſum legato reliquit, ut honeſto ſalarío para rentur, qui Louaniꝝ tres linguas profite rentur, cuius udis non minima portio debetur & huius germano, Aegidio Buſ lidio, q̄ ſic fauet fratris teſtamēto, im po ſic literis, ipſe literatiſſimus, ut malit eam pecuniam iuuandis ſtudioſis omnium, quā ſuis ſcrinijs augendis dicatam. Ex emplum hoc pulcherrimum gnauius æ mulatur uir omnium ſæculorum memo ria dignus, Stephanus Poncherius, epi ſcopus Pariſienſis, undique præmijs am pliſſimis euocans, qui linguas doceant. Neq̄ ſagitat Aurelius Auguſtinus, ut in Hebræis, Græciſq̄ literis uſq̄ ad eloquē riæ miraculum proueharis, quod admo dum paucis contingit, & in Romano ſer mone, ſatis eſt, ſi ad mundiciem & elegā tiam, hoc eſt, mediocritatē aliquam pro grediare, quod ſufficiat ad iudicandum. Nam (ut omneis cæteras humanas diſci plinas

Aegidius
Bullidius.

Stephanus
Poncherius.

Medio
cris peris
ria lingua
rum.

plinas negligamus) nulla ratione fieri poteſt, ut intelligas quod ſcriptum eſt, ſi ſermonis, quo ſcriptū eſt, fueris igna rus, niſi forte malumus otioſi, quicquid hoc eſt muneris, cum apoſtoliſ e cæliſ expectare. Neq̄ enim audiendos arbi tror iſtos quosdam, qui cum in ſophiſti cis tricis, & illiteratis literis uſq̄ ad de crepitā ætatē cōputreſcant, dicere ſo lent. Mihi ſatis eſt Hieronymi trãſlatio. Sic enim potiſſimū reſpondent hi, qui ne latine quidem ſcire curant, ut hiſ etiā fruſtra uerterit Hieronymus. Cæterum ut ne dicam interim, plurimīs modis reſ ferre, e ſuiſ haurias fontibus aliquid, an e qualibuſcūq̄ lacuniſ. Quid quod quæ dam ob ſermonū idiōmata, ne poſſunt quidē ita tranſfundi in alienam linguā, ut eandem lucem, ut natiuā gratiam, ut parem obtineāt emphāſin? Quid quod quædam minutiora ſunt, quā ut omīno reddi poſſint: id quod paſſim queritur, clamitatque diuus Hieronymus. Quid quod p̄ multa ab Hieronymo reſtituta, temporum iniuria interciderunt, uelut Euangelia ad Græcam ueritatē emen data,

Oblectio

Rationes
quare ne
ceſſariæ
linguæ.

Idiōmata
ſermonū

12 COMPEND. THEOLO.

Depraua
tiocodicū

data, uelut obelorum, & asteriscorum no-
tulæ, ueluti prophetæ, commatis, colis
& periodis distincti. Quid quod scripto-
rum uel errore, uel temeritate sacri codi-
ces, tum olim uitiati sunt, tum hodie pas-
sim uitiant. Quid quod Hieronymus unus
om̃ia, nec restituit, nec potuit restituere.
Quid si idem quædam perperam uel emen-
dauit, uel trāstulit. Aufer mihi hic illa tra-
gica, o cælum, o terra. Liceat uera loqui,
quamlibet uir pius, quamlibet eruditus,
homo crat, & falli potuit, & fallere. Mul-
ta, ut opinor, illum fugerunt, multa fefel-
lerunt. Postremo, quid quod nec ea com-
mētaria, quibus Hieronymus ea restituit,
satis intelligunt, si linguas, quarum testimo-
nijs nititur, prorsus ignores. Quod si se-
mel sufficebat Hieronymiana trāslatio,
quorsum tandem attinebat, cauere ponti-
ficum decretis, ut ueteris instrumenti ue-
ritas ab Hebræis uoluminibus, noui fi-
des e Græcorum fontibus peteretur. Quod
ipsum nō uno in loco præcipit Augusti-
nus. Denique si hæc qua uulgo utimur, sa-
tis erat, quod postea factum est, ut tot manife-
starijs ac pudendis erratis lapsi sint primi
nominis

PER ERASMV M ROT. 13

nominis Theologi. Id quod aptius est,
quā ut uel negari, uel dissimulari possit.
In quibus est & Augustinus inter antiq̃s
præcipuus, & ipse neotericorum om̃ium, mea
sententia, diligentissimus Thomas Aqi-
nas, quem mihi parum propitiū esse ue-
lim, si aut mentior, aut contumeliæ caus-
sa hæc dico. Ne quid interim loquar de
cæteris, cum hoc haud quaquam confe-
rendis, meo quidem iudicio. Quod si cu-
ius ætas iam ad hoc præterijt, is, quod est
uiri prudentis, suam sortem boni consu-
lat, & quantum potest, aliena fulciatur in-
dustria, modo ne bonæ spei iuuenibus,
quibus hæc potissimum scribuntur ob-
strepant. Quanquam ego profecto, ne se-
nibus quidem fuerim autor desperandi,
quandoquidem quattuor nominatim re-
censere possim, mihi familiariter notos,
uiros iam libris etiā editis celebres, quo-
rum unus duodequingenta natus an-
nos, nemo non maior XL. prima Græ-
ci sermonis elementa sit aggressus. Por-
ro quod profecerint, ipsi suis testantur mo-
nimētis. Quod si Catonis exemplum leui-
ter nos mouet, ipse diuus Augustinus iā
episco-

Thomas
Aquinas
laudatus.

Nec senis
bus despe-
randæ lin-
guæ.

Cato se-
nex Græ-
cæ didicit

14 COMPEND. THEOLO.

Augusti-
nus.
Rodol-
phusagri-
cola.

episcopus, iam senescens, ad gr̄acas literas puero degustatas quidem, sed fastiditas, reuersus est. Rodolphus Agricola, unicum Germaniæ nostræ lumen, & ornamentum, annū egressus XL. Hebræas literas discere nec erubuit, uir in re literaria tantus, nec desperauit homo natu tam grandis. Nam Gr̄acas adolescēs imbiberat. Ipse iam LIII. ingressus annum, ad Hebraicas literas olim utcūq; degustatas, cum licet recurro. Nihil est em̄ quod non efficiat humanus animus, modo sibi imperarit, modo impense uelit. Et ad hoc, ut dixi, negotiū, qualiscūq; mediocritas satis est, dū ea sanē absit à temeritate, quæ ferē solet hoc audacius p̄nūtiare, quo minus exacte diiudicat. Felicius quidem hac in parte iuuentus, at in terim non desperādi sunt senes. Illa plus spei de se præbet, at huic nonnunquā ardor animi præstat, quod alijs nō præstat ætatis uigor. Porro sententiā Hilarij, & Augustini, qui putant in ueteris instrumenti libris nihil requirendum ultra septuaginta translationem, satis in epistolis, ac præfationibus ipse refellit Hieronymus

Hilarij &
Augusti-
ni opinio

PER ERASMV M ROT. 15

nymus, & si non refellisset ille, satis refellebat insignis ille lapsus Hilarij, in dictione Osanna, diuo quoque Ambrosio ad eundem impingēte lapidem. Sed more hominum fit, ut tantum quisque probet, quantum se assequi posse confidat. Ad interpretationem septuaginta uetus testamentum contulit Augustinus, multo magis idem factururus ad Hebraicam ueritatē, si literas eas tenuisset. Porro si ra-
ra quædam felicitas, & alba, quod dici solet, indoles, insignem Theologum polliceri uidebitur, haud mihi displicet, qd in libris de doctrina Christiana placuit Augustino, ut cautim, ac moderate degustatis elegatioribus disciplinis per ætatem, instituatur ac præparetur, nempe dialectica, rhetorica, arithmetica, musica, cum primis autem rerum naturalium cognitione, uelut syderum, animalium, arborū, gemmarū, ad hæc locorū, præsertim corū, quos diuinæ literæ cōmemorant. Fit em̄ ut agnitis ex Cosmographiā regionibus, cogitatione sequamur narrationem obambulantem, & omnino non sine uoluptate, uelut una circū-

Post lin-
guas quæ
discenda-

alba indoles.

pro-
x-
im-
um.

Dialecti-
ca.

Rhetori-
ca.

Arithme-
tica.

Musica.

Physica.

Cosmo-
graphia.

16 COMPEND. THEOLO.

circūferamur, ut rem spectare uideamur, non legere. Simulq; non paulo tenacius hærent, quæ sic legeris. Neque uero raro locorū uocabula suis libris, ceu lumina quæpiam, interijciunt Prophetæ, quorū allegoriam si quis tractare conetur, nec tuto, nec feliciter id fecerit, si locorum situm ignoret. Iam si gentium, apud quas res gesta narratur, siue ad quas scribunt apostoli, non situ modo, uerū etiam originem, mores, instituta, cultū, ingenium ex historicorum literis didicerimus, dictu mirum quantum lucis, & ut ita dicā, uitæ sit accessurum lectioni, quæ prorsus oscitabunda, mortuæque sit oportet, quoties non hæc tantum, sed & omnium pœnæ rerum ignorantur uocabula, adeo ut nonnunquā uel impudenter addiuinantes, uel sordidissimos consulentes dictionarios, ex arbore faciant quadrupedem, ex gemma piscem, ex thuredo fluuium, ex oppido fruticem, ex sydere auem, ex brasia braciā. Abūde doctum uidetur istis, si tantum adiecerint, Est nomē gemmæ, aut est species arboris, aut est genus animantis, aut si quid aliud mauis. At qui non

Historia.

Υελοίου

PER ERASMV M ROT. 17

non raro ex ipsa rei proprietate pēdet intellectus mysterij. Quod euidētius declarat Augustinus libro de doctrina Christi ana secundo, capite decimo sexto, exemplis aliquot in eam rem arguendam adductis. Porro quidā sola dialectica freti, fati instructos sese putāt, ut quauis de re differant. Et probat quidem Augustinus si quis cōnexionum rationes teneat, modo absit peculiaris huic arti morbus pertinax contētio, ac libido rixandi. Sed obsecro te, quid diuides aut finies, aut quid colliges, si rerū, de quibus differitur uim ac naturam ignores? Quid profuerit tibi cōcinnasse syllogismum in Celarent aut Baroco, de crocodilo disputans, si nescias quod arboris aut animantis genus sit crocodilus? Neq; uero hæc tā discunt ex octo libris naturalium Aristotelis, qui soli nunc traduntur in scholis, quàm ex eruditissimis eiusdem commentarijs de animantibus, ex libris meteorologicis, ex problematis, ex Theophrasti libris de plantis, uentis, ac gemmis, ex Plinio, ex Macrobio & Athenæo, ex Dioscoride, ex Senecæ naturalibus, alijsq; hoc genus

Dialectica sola non sufficit ad disputandum.

Vnde discitur phy sice

b scri-

Poetae

Oppianus.

Nicander

Malas etiam artes
conuenit
non ignore.

Eusebius

scriptoribus, etiam si non mediocriter ad hanc eruditionis partem conducunt Poetae, apud quos frequens huiusmodi rerum descriptio, uelut apud Lucanum, quanta descriptio uenenorum: Oppianus uero etiam ex professo de piscium, ac ferarum naturis prodidit. Nicander de noxiis bestiis. Sunt quaedam artes, quas Augustinus inter superstitiosas & improbatas recenset, e quarum ritibus quaedam narrationes ducuntur in sacris literis. Profuerit igitur & harum superstitiosas observationes non ignorare, quam ad rem potissimum conferet lectio Poetarum, subinde magicas ineptias depingentium. Conferrent & Seneca libri de superstitioso deorum cultu, si modo extarent, quos Augustinus selegisse testatur. Et sunt quidam, aut fuere potius, qui sua industria Christianorum otio consuluerunt in hac parte, explicatis uocabulis, ac naturis earum rerum duntaxat, quarum in diuinis libris habetur mentio, quorum de numero fuit Eusebius Caesariensis Episcopus. Et extant hodie quoque in hoc genere nonnulla monumeta, partim Hieronymi titulo, sed, ut apparet confusa

fusa mutilaque. Tamen si nec ista legimus plerique, sed si qua uox ignota, seu peregrinae linguae inciderit, tripodis uice nobis est Ebrardus Graecista, aut confusissimus ille libellus de nominibus Hebraicis, quibusdam ad omnia satis est unus Catholicus, aut hoc eruditior Isidorus. Nec illud, opinor, inutile fuerit, si Theologiae destinatus adolescens, diligenter exerceatur in schematis, ac tropis grammaticorumque, quae non magno negotio ediscuntur, etiam praeludat in fabulis ad allegoriam explicandis, praesertim ijs, quae ad mores bonos pertinet. Veluti si Tantalum fabulam accommodes ad diuitum incubantem & inhiantem opibus suis, nec tamen fruente, Si Phaetontis, ad periculosam temeritatem suscipientis magistratum, qui magistratui gerendo non sit idoneus. Idem fiat in apologis, in similibus, de quibus a nobis non nihil est proditum. Tum in his praecipue partibus rhetorices, quae tractant de statibus, de propositiis, de probationibus, de amplificationibus, de quibus accuratissime tractat Fabius, deque gemis affectibus, alteris quos non uocat, mitioribus, alteris acrioribus, b ij quos

Catholicus
con-
Isidorus.Figurae
grammaticae.
Progymnasmatum
Theologorum
futura.

quos περὶ dicunt, de quibus nemo diligenter scripsit Aristotele, quod harū rerum peritia maiorem in modum faciat ad iudicium, quæres in omni studiorum genere reualet plurimum. Et quoniam professio Theologica magis constat affectibus, quam argutijs, quas in Ethnicis quoque Philosophis ipsi rident Ethnicis, Paulus in Christiano detestatur, idque non uno in loco, conueniet non segniter per ætatē in hoc genere exerceri, quo postea dexterius in Theologicis allegorijs, locisque communibus tractandis uersari possit. In illis felicissimus est Origenes, in his creberrimus est Chrysostomus. Hoc ni fallor, uidebat Augustinus, cum Licentium suum ad suas musas, à quibus iam parabat desciscere, reuerti iubet, quod eiusmodi studia, ad cæteras item literas seriasque disciplinas reddant ingenium uegetius ac succulentius. Alioqui si quis tantum infantibus illis, & anxijis, ieiuniisque præceptiunculis imbuatur, puta dialectices, aut uerius, ut nunc fere traditur, sophistices, quam ipsa tamen cotidie nouis & commentitijs difficultatibus, aliam atque aliam reddunt, sit, ut

Licentius
Augusti-
ni.

ut ad cōtentionem quidem inuictus euadat. Cæterum in tractandis diuinis literis, in sacris concionibus, deum immortalem, quam uidemus istos iacere, fringere, immo quam non uiuere, quorum præcipuæ partes crāt, animos inflammare. Cuius rei si quis exemplum requirat, legat Origenis homiliam, de Abrahā iussu filiū immolare, in quo typus & exemplar ob oculos ponitur, fidei robur, omnibus humanis affectibus esse potentius. At operæpretium sit, singulis pensitatis spectare, quibus & quot machinis tentatio, patris animum impetat, ac repetat, Tolle, inquit, filiū tuum. Cuius parentis animum non labefactaret filij nomen? Sed ut ualidior esset hic aries, addit, charissimum. Nec hoc cōtentus, adiecit, quæ diligis. Satis hæc uideri poterat, ad quod libet humanum pectus expugnandum. Additum dulcissimum paternis affectibus filij uocabulum, Isaac, in quo refricatur & promissi diuini memoria, à quo audierat, In Isaac uocabitur tibi semen, & in Isaac erunt tibi repromissiones. Optabat posteritatem uir optimus, nec erat huius

In prædicatione
Theologiae
murent
gent.
Abraham
tentatus
apud Ori-
genem

Gen. 22.

Tolle filium tuum.

Charissimum.

quæ diligis.

Isaac.

b in ulla

*affertur de in
haloribus
p. 17. m. 17.*
 ulla spes reliqua occiso eo, per quem unū
 uentura erat posteritas. Et tamen hunc
 non simpliciter iubet occidi, sed imperat
 immolari, ut inter apparandū identidem
 cruciet senis animū affectus pictatis. Mul-
 ta grauiāq; tentationis pondera. Super
 hec omnia iubetur mōtem excelsum con-
 scendere, ad quem tertio demum die per-
 uentum est, ut diu uariis cogitationibus
 parentis animus quateretur, hinc sollici-
 tante affectu humano, hinc urgente iussu
 diuino. Iam cū inter eundem puer lignis,
 quibus exurendus putabatur, onustus,
 parentem, ignem gestantem & gladium,
 appellās dicit, Pater mi. Atq; is respōdet,
 Quid uis filii? Quanto arctius charitatis ar-
 bitramur pulsari senis animū? Cui uero
 non commoueat miserationis affectum,
 pueri patri obsequentis simplicitas, cum
 ait, En ignis & ligna, sed ubi uictima?
 Tot modis sollicitata fides Abrahæ, iam
 mihi uide, quo robore, quāq; constantia
 iussa peragit. Non responsat deo, non ex-
 postulat de fide promissi, nō deplorat or-
 bitatem suam apud amicos & cognatos,
 quibus rebus utcūq; leniri solet dolor. Lo-
 co procul

co procul conspecto iubet residere famu-
 los, ne quis iussa peragēti obfisteret, filiū
 onerat lignis, ipse struē in altari collocat,
 ipse filiū alligat, & lignis mactādum atq;
 adolendum imponit, reducto brachio ui-
 brat ensem, filium unicum omne posteri-
 tatis adamatā spem, iugulaturus, ni subi-
 to uox angelica senis dextrā inhibuisset.
 Hæc copiosius, & elegantius ab Origene
 differuntur, haud scio maiore ne uolupta-
 te lectoris, an fructu, cum tātum interim
 in historico sensu uersetur, nec aliud agat
 in diuinis libris, quā Donatus egit in co-
 mediis Terentianis, dum poetæ consiliū
 aperit. An eadem uisurus erat, qui politi-
 ores literas nunquā attigisset? Qui uix
 degustatis grāmaticæ præceptis, idq; ex
 autoribus male grammaticis, mox ad spi-
 nosas argutias, & ieiunas quæstionum
 anxietates raptus, in his consenuit. Pos-
 sem exemplis innumeris declarare, quā
 frigide, ne dicam ridicule, ineptiant qui-
 dam, quoties est encomio celebrādus di-
 uus aliquis, aut hymno, alioque scripti ge-
 nere utēdū, quod splēdorē, & affectū de-
 siderat. Huiusmōi Theologis debemus
 b iij hymnos

*Cantica /
q̄ uulgus
sequētijs
appellat,
apud do-
ctos r̄isū
dignissimā*

Veteres
Theolos
gi cū recē
tioribus
collati.

hymnos quosdam, & cantica, quas uul-
gus sequētijs appellat, quæ nemo do-
ctus uel absq̄ risu, uel absq̄ nausea legat.
Verum in præsentia, non hoc nobis agi-
tur, ut cuiusquā inscitiam traducamus,
sed ut ad optimam studiū rationem inui-
temus adolescētes. Tantum illud dicam
in genere, si quis huius rei promptū ali-
quod argumētum requirat, ueteres illos
Theologos, Originem, Basilium, Chry-
sostomum, Hieronymum, cum hisce re-
centioribus componat, conferatque, ut
debit illic aureum quoddam ire flumen,
hic tenues quosdā riuulos, eosq̄ nec pu-
ros admodū, nec suo fonti respondentes.
Illic uelut in felicissimis hortis affatim, tū
oblectaberis, tū expleberis, dū hic inter
spineta sterilia dilaceraris, ac torqueris.
Illic maiestatis plena omnia, hic adeo ni-
hil splēdidum, ut pleraq̄ sordida, parūq̄
digna dignitate Theologica. Quod si di-
utius immorādum sit prophanis literis,
equidem id fieri malim, in ijs, quæ ppius
affines sunt arcanis libris. Neq̄ uero me-
clām est, quanto supercilio quidam con-
temnant poēticen, ceu rem plusquā pue-
rilem

rilem, quanto rhetoricen, quanto bonas,
ut uocant, & sunt, literas omneis. Atta-
men hæ qualibet istis fastiditæ literæ, in-
signes illos dedere Theologos, quos nūc
procliuius est negligere, quā uel intel-
ligere, uel imitari. Cuius rei si quis sibi fi-
dem fieri postulet, dispiciat quā multis
hoc quicquid est poëticæ seu grāmaticæ,
ut aiunt, facultatis æmulari conatis, non
successerit. Anominibus tēpero, ne quē
offendam. Poëticis figuris, ac tropis sca-
tent undique prophetarū literæ, Parabo-
lis omnia pœnē conuestiuit Christus, id
quod poëtis est peculiare. Neq̄ puerilis
operæ putauit Augustinus, i propheticis
ac Paulinis literis, schemata rhetoræ, & or-
ratiōis cēsuras ac circuitus indicare, in li-
bris de doctrina Chrīana, a grāmaticis, p-
nūtiatiōis, & syntaxeos differentiā petere
Nō referā hic, qd immortalitate digni uiri,
Gregorius Nazīāzenus, Damasus, Pau-
linus, Iuuenius Christi mysteria poëticis
carmīnibus tractarint. Ipse Paulus Apo-
stolus non semel abutitur poëtarum testi-
monijs. Vbi tandem in his literis, quod
Aristotelem, qualibet argutū, aut erudi-
tum,

Bonæ lītæ

Pauci pos-
tici cen asse-
quantur.

b) tum,

tum, quod impiū Auerroē referat. Vbi
 primarum & secundarum intentionum,
 Vbi formarum syllogisticarum, ubi for-
 malitatum, aut quidditatum, aut etiam ec-
 ceitatum ulla mentio, quibus apud istos
 differta sunt omnia. An ideo parū argu-
 te differunt, quod non in conclusiones &
 corollaria dillicent omnia: quod nō pri-
 us dicant, quid dicturi sint, quā dicāt:
 ac rursus admoneāt sibi dictū esse, quod
 aliquoties dictū non est: quod nō sermo-
 nem omnē uerbatim pene cōcisum, cons-
 truncant. Hæc pars diuiditur in tres. Pri-
 ma rursus in quattuor, atq; harū singulæ
 in ternas. Prima ibi. Secūda ibi. Hæc de-
 mū nobis erudita uidentur, quæ sunt fri-
 gidissima, & his a pueris assueti, nihil in-
 telligimus, nisi quod ad eum modum sit
 frustulatim discerptum. In cæteris p̄fessis
 onibus pulcherrimū, ut est, habetur, si su-
 os quisque principes & autores referat,
 Vergilius expressit Homerum, Theocri-
 tum, & Hesiodum. Horatius Pindarū,
 & Anacreontem. Auicenna, Galenum.
 Cicero Demosthenē. Platonem Xenoph-
 on. Aristoteles, q̄ nihil nō tractauit, p̄
 diuersis

Imitatio
 auctorum

diuersis argumētis, diuersos. Aristotelē
 Theophrastus, Themistius & Auerroēs
 Cur soli nos ausi sumus a nostræ Philo-
 sophiæ principibus tota differendi ratio-
 ne desciscere? Quid enim tam dispar, ac
 discrepans a stilo prophetarum, Christi,
 & Apostolorum, quā hęc, quo quī Tho-
 mam ac Scotū sequuntur, nunc de rebus
 diuinis disputant. Augustinus sibi grati-
 latur, quod quū uariis erroribus adhuc cir-
 cumferretur, in Platonem potissimū inci-
 derit, quod huius dogmata propius acce-
 dāt ad Christi doctrinā. Et a finitimis, con-
 gnatisq; procliuior est trāsitus. Neq; ues-
 ro hæc eo dixerim, quod damnē ea studi-
 a, quæ nūc ferē uidemus in publicis scho-
 lis solēnia, modo sobrie casteq; tractētur
 neq; sola tamē. Cuiusmōdi uero, citra phi-
 losophiā Aristotelicā nō audere Theolo-
 gū, p̄fiteri, sine grāmatica, sine rhetorica,
 sine oīs antiquæ ac politioris eruditōis
 cognitōe, uel antesignanū ordinis Theo-
 logicip̄fiteri? Proinde cōplectantur illa,
 si uidet, pauci, q̄s æquus amauit luppis,
 ut uerbis utar Vergiliāis, et q̄bus uacat a
 liquā ætatis partē p̄dere. Nos plebeū &
 pro-

18 COMPEND. THEOLO.

properatē instituiimus Theologiæ tyronē. Tamen si ut ingenue, quod sentio, dicam, mihi parum tutum uideretur, ad Theologiam destinato, in prophanis studiis, præferim alienioribus cōfensescere. Fit enim ut qui palatum ac linguā multo absynthio habeat infectam, is quicquid deinde biberint aut ederint, absynthium sapiat, & qui diutius in sole uersati sunt, is deinde quicquid uiderint, eo sese offerat colore, quē ipsi secum in oculis glaucomate uitiat, circumferunt. Ita qui bonam uitæ partē in Bartholis ac Baldis, in Auerroibus & Durandis, in sophisticis cauillationibus posuerunt, is diuinæ literæ non sapiunt, id quod sunt, sed quod illi secum adferunt. Etenim ut elegans est fortassis in tractatione diuinarum litterarum, non nihil uelut ab exoticis illis opibus obiter aspergere, ita uehementer absurdum uidetur, cum rem tractes ab omni sapientia mundana longe diuersissimā, nihil crepare, nisi Pythagoram, Platonē, Aristotelem, Auerroen, & his prophaniores autores ad horū opiniones, uelut ad oracula obstupescere. An nō istud est Christi

Simile.

PER ERASMV ROT. 19

Christi cælestem philosophiā, non condire, sed prorsus aliam reddere? Taxatur Chrysippus qd totas Tragœdias in eius cōmentariis, quos de logicis conscripsit, reperire licuerit. Quo iustius nos taxaue rit aliquis, si uideat plus quam totū Aristotelem in Theologorum cōmentariis inueniri? Quod si quis clamabit, absq; exacta horum cognitione nō esse Theologum, equidem consolabor me ipsum tot insignium uiroꝝ exēplis, Chrysostomi, Cypriani, Hieronymi, Ambrosii, Augustini, Clemētis, cum quibus rhetorculus esse malim, quā cum quibusdam, qui sibi plusquā homines uidentur, Theologus. Deniq; cōsolabor me ipsum exēplo Petri ac Pauli, qui ista nō solum non calluerūt, uerum etiam damnant aliquoties. Certe constat nusquam usos esse. Quædam didicisse oportet, non discere, ut inquit Seneca. At quale spectaculū est octogenarium Theologū nihil aliud, quā in scholis dialecticā, ac philosophicā, uel docere, uel decertare palestram? Hic sine fine garrire, ad prædicandum Christi euangeliū elinguem? Et ad extremū usq; uitæ, nihil aliud

Chrysippus notatus.

Veteres Theologi fere rhetores erant.

aliud quàm disputare? Qui serci bellicæ parant, iis potissimū exercantur, quæ ad uictoriā certissime conducunt. Aliptæ futurum athletā, iam tū a puero delectū, fingunt ac formant in futura certamina, & ad scopū suū omnia destināt. At præcipu-

Præcipu-
us Theos-
logorum
scopus

us Theologorū scopus est, sapienter enar-
rare diuinas literas, de fide, non de friuo-
lis quæstionibus rationē reddere, de pie-
tate grauiter atq; efficaciter differere, la-
chrymas excutere, ad cælestia inflāmare
animos. Ad hæc iam inde, a studiorū in-
itio præludat futurus Theologus, potius
quàm in alienis literis consenscat. Illud
mea sententiā magis ad rem pertinuerit,
ut tyrunculo nostro dogmata tradantur,
in summā, ac compendium redacta, idq;
potissimū ex Euangelicis fontibus, mox
Apostolorū literis, ut ubiq; certos habe-
at scopos, ad quos ea quæ legīt conferat,
uelut illa, ut exempli causa paucula notē.
Christum cælestem doctore, nouū quē-
dam populum in terris instituisse, qui to-
tus e cælo penderet, & omibus huius mū-
di præsidii diffusus, alio quodam modo
diues esset, alio sapiens, alio nobilis, alio
potens,

Summa
doctrinæ
Chriane

potens, alio felix, quique contēpturerū
omnium, quas uulgu admiratur, felici-
tatem cōsequeretur, qui nesciret liuorē,
aut inuidentiā, nimirum oculo simpli-
ci, qui nesciret spurcam libidinem, utpo-
te sponte sua castratus, angelorū uitam
in carne meditans, qui nesciret diuortiu,
quippe nihil non malorū uel ferens, uel
emendans, qui nesciret iuliurandum, ut
q nec diffideret cuiquā, nec falleret quen-
quā, nesciret pecuniæ studium, ut cuius
thesaurus in cælis esset repositus, non ti-
tillaretur inani gloria, ut q ad unius Chri-
sti gloriā referret omnia, nesciret ambi-
tionē, utpote q quo maior esset, hoc ma-
gis sese ppter Christum submitteret omi-
bus. Qui nesciret, ne lacessitus quidē, uel
irasci, uel maledicere, nedū ulcisci, qppe
qui & de male merētibus benemereri stu-
deret, Qui ea morē esset innocētia, ut uel
ab Ethnicis cōprobarent, q ad infatuloꝝ
puritatē, ac simplicitatē, ueluti renatus
esset, q uolucrū ac lilioꝝ ritu in diē uiue-
ret, Inter q sūma esset cōcordia, nec alia
prorsus, quā mēbroꝝ corporis int̄ ipsa,
int̄ q s mutua charitas omia faceret cōia,
ut siue

Ex contē-
ptu felici-
tas.
Liuor.

Pudicitia

Iusiurans-
dum.
Auaritia:

Cenodo-
xia,
Ambitio

Ultio.

Innocētia
Siplicitas

Concor-
dia.
Charitas

Charitas ut siue quid esset boni, succurreretur cui deesset, siue mali quippiā, aut tolleretur, Exemplū aut certe leniretur officio. Qui doctore uitæ spiritu cælesti sic saperet, qui ad exemplū Christi sic uiueret, ut sal, ut lux esset orbis, ut ciuitas esset in edito sita, omnibusque undique conspicua, Qui quicquid posset, id omnibus iuuandis posset, Cui uita hæc uilis esset, mors optanda, immortalitatis desyderio, qui nec tyrānidem timeret, nec mortem, nec ipsum denique fata nam, unius Christi præsidio fretus, qui modis omnibus sic ageret, ut ad extremū illum diem semper esset uelut accitū ac paratus. Hunc esse scopum à Christo positum, quo omnia Christianorum sint referenda, licet interim tolerandi, fouendique sint imbecilles, donec proficiant. Hæc sunt autoris nostri dogmata noua, quæ nulla philosophorum familia tradidit, hoc erat uinū nouū, nō cōmittendū, nisi nouis utribus. Hæc sunt per quæ renascimur e supernis, unde & Paulus nouam creaturā appellat, quisquis in Christo est. Peripatetici tenent Aristotelis placita, Platonici Platonis decreta. Epicurei tenent

Mort' cō
tempus.

Infirmi
fouendi,
non alie-
nandi.

tenent Epicuri scita, multo magis cōuenit nos tanti autoris tenere dogmata. Sed in his pro rerū, & hominum uarietate non nulla differētia est. Quædā planē uetat, quod genus sunt illa, ne sint inter nos diuortia, ne sit liuor, ne sit ambitio, ne studiū pecuniæ, ne uindicta, ne suspicio, ne obrectatio, quos omneis affectus, quāto studio, quātoq; consilio eximendos curarit ex animis suorum discipulorū, mox aliquāto copiosius indicabimus. Quædam planē præcipit omnibus, quod genus est, de mutua charitate, de condonandis fratrum erratis, de tollenda sua cuiusque cruce, quod si recuses, non agnoscit Christus discipulum, de mansuetudine, cum ait Matthæi cap. xi. Discite a me, qd mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus uestris, De fide, quam ubique requirit, de beneficentia in omnes, aliisque his consimilibus. Quædā ita commendat, ut tamen nō exigat, præmio sollicitans, qui possint assequi, non pœnam cōminans, si nequeat. Siquidē Matthæi capite decimonono, beatos pronuntiat eunuchos, qui seipsos executerunt, & eui-
c rarunt

hæc

Apte uerf
ta à Chro

Præcepta

Non exas
cta.

rarunt propter regnum dei. Nō dicit in-
felices, qui legitimū matrimoniū caste
pureq; colūt. Fortassis huc ptinet, quod
iuueni dicit, Si uis perfectus esse, uade
uende omīa quæ possides, & ueni seque-
reme. Nam mihi potius uidetur, ad uni-
uersos Christianos ptinere, quorū nemo
nō debet esse hoc animo, ut si qd eiusmo-
di postularit Christi gloria, cuncta libe-
ter sit p derelictis habiturus. Nam perfe-
cti nomine Christianū designat. Erat il-
le probus iudæus, supererat, ut Christi
discipulus factus, perfecta iam sequeretur.
Nihil in rebus humanis nec pfectum,
uerum in suo cuiq; statu perfectionis stu-
dium adesse debet. Quædam cōtemnit

Contem-
pta.

Christus ac uelut indigna se reijcit, uelu-
ti cum Luce cap. xij. inuitatus ad diuidē-
dam hæreditatē, Homo, inquit, quis me
constituit iudicē aut diuisorem sup uos?

Diffimus
lata.

Quædam uelut dissimulat, tanquā ad se
non ptineant, aut tanquā ad ea sit indiffe-
rēs, quod genus, cū apud Matthæū cap.
xvij. Petrū interrogat, utri deberent tri-

Detribus
tis.

butū regibus, filiis, an alienigenæ, uelut
earum rerū imperitus ac rudis, ut quæ ad
huius

huius mūdi sordes ptineret. Ac perinde
locutus quasi nō debeat, tamē dari iubet
didrachmū, haud p omībus tamen, sed p
se dūtaxat, ac Petro. Huius generis & il-
lud, qd apud Matthæū cap. xxij. insidio- De censu.
se rogatus, num oporteret tributū pde-
re Cæsari, lubet exhiberi numisma uelut
ignotū, eo uiso, rogat cuius esset imago,
& cuius inscriptio, tanquā id quoq; ne-
sciret. Ac de tributo Cæsari reddendo, re-
spondet nō sine ambiguitate, Date Cæ-
sari quæ sunt Cæsaris, Si qd illi debet, sol-
uite. Sed illud ad me magis ptinet admo-
nere, ut detis deo, quæ dei sunt. Ad consi-
mitem modum adulterā in adulterio de-
prehensam, apud Ioannem euangelistā,
nec damnat, nec tamen palam absoluit,
sed admonet, ne iteret commissum, nolens
hominum necessarijs legibus suū ius
adimere, & tamen damnatiōis autor esse
nolebat, qui uenerat seruandis omībus,
quod quidem in ipso fuit. Rursus apud
Lucam, renuntiantibus quibusdam, de
Galilæis horrendo nouoq; affectis sup-
plicio, quorū sanguinē Pilatus miscue-
rat cum ipsorum sacrificijs, nec probat,

Circūstā
tiā faciūt
ad intelle
ctum.

nec improbat legum seueritatem, sed exemplo ad occasionem admonitionis abutitur. Putatis, inquit, qđ hi Galilæi prae omnibus Galilæis peccauerint, quia talia passi sunt? Non, dico uobis, sed nisi resipueritis, omnes similiter peribitis, sicut illi decem & octo, in quos incidit turris in Siloē, & occidite eos. Accedit hinc qđ lucis nō nihil ad intelligēdum scripturæ sensum, si perpendamus, nō modo quid dicatur, uerum etiam a quo dicatur, cui dicatur, quibus uerbis dicatur, quo tempore, qua occasiōe, quid præcedat, quid cōsequatur. Siquidem alius sermo decet Ioannē Baptistam, alius Christū. Aliud præcipitur rudī populo, aliud apostolis. Rursus aliud præcipitur apostolis adhuc rudibus, aliud formatis iam & institutis. Aliter responderetur insidiose interrogantibus, aliter simplici animo sciscitantibus. Denique series ipsa narrationis altius re petita, sententiā aperit, alias obscuram. Sæpenumero locorū collatio nodum explicat difficultatis, dū quod alibi dictum est tectius, alibi dilucidius refert. Et quoniam totus ferme Christi sermo figuris ac tropis

tropis obliquus est, diligēter odorabitur Theologiæ candidatus, quam sustineat personam is qui loquitur, capitis an membrorū, pastoris an gregis. Siquidē Christus cum, in cruce patrem in clamās, ait, Deus meus, deus meus, quare deseruisti me? Longe a salute mea uerba delictorū meorum, non capitis, sed membrorū suo uoce loquitur, autore diuo Augusti no. Item dum mœret, dum angitur, dum poculum deprecatur, uidetur membrorū affectum in se trāstulisse. Rursus dū imminētibus satellitibus, ait, Si me queritis, sinite hos abire, pastoris & episcopi personam agit, Apostoli gregis. Nam pastoris officium est, si quando ingruat persecutionis procella, pro gregis incolumitate suum caput obijcere periculis. Porro discipuli, dum metu territi diffugiunt, Petrus dum abiurat dominū, dum percutit gladio, gregis adhuc infirmī, & in spem meliorum cōsoliendi personam sustinet. At dum flagellis concinnatis negotiatorum turbam profligat e templo, summi pastoris agit parteis. Nōnunquā ex alieno loquitur affectu, ueluti cum Ca

Persona
loquetis.

Membrorū

Pastoris.

Gregis in
firmi.

Sūmi pō
tūcis.

nanæ improbius interpellanti, respon-
 det. Non est bonum, sumere panem filio-
 rum, & obficere canibus, Iudæorum uo-
 celoquitur, qui se solos hominū sanctos
 esse ducebant, Cananæos, Samaritanos,
 ac reliquas prophanas nationes pro im-
 puris & canibus habebant, cū apud Chri-
 stum non fuerit ullum gentis discrimen,
 nisi pro temporis dispensatione. Nouerat
 eius mulieris animū, Iudæorū fidei præ-
 ferendum esse, uerum id uoluit insigere
 suæ gentis animis, regni cælorū fore par-
 ticipes, qui quacunq; origine per fidem
 in hoc irrupissent. Rursum cum suos in-
 terrogat, Vos quem me esse dicitis? Capi-
 tis personam agit, Petrus totius populi
 Christiani uoce & uice respondet, Tu es
 Christus filius dei uiui. Nullus em̄ est in
 corpore Chri, a quo nō exigat ista cōfes-
 sio, Tu es Chrs filius dei uiui. Consimili-
 ter qd Petro dicitur, Tu es Petrus, & sup
 hanc petrā ædificabo ecclesiā meā, & tibi
 dabo clauēs regni cælōr, ad uniuersum
 populi Christiani corpus ptinet. Ediuer-
 so cū Petro ter amorē pfesso, dicit, Pasce
 agnos meos, Chrs sumi pastoris, hoc est,
 capit

capit, uices sustinet, Petrus cuiusuis epi-
 scopi typū gerit, cui non cōmittit grex, Episcopi.
 p q mortuus est Chrs, nisi uehementer a-
 manti Chrm, nec usquā spectanti, nisi ad
 hui⁹ gloriā. Neq; uero dictū est, rege, aut
 subige oues, sed pasce, neq; dictum est os
 ues tuas, sed, meas. Alieni gregis pastor
 es, non dominus, uideūt oues bona fide
 annūeres, tibi creditas. Ite dem Paulus in
 epistolæ ad Romanos cap. vii. cum mul-
 ta questus de carne sua spiritui rebellan-
 te, tandē exclamat, Infelix ego homo, qis
 me liberabit de corpore mortis hui⁹? nō
 sua uoce loqitur, ut opinor, sed alterius cu-
 iuspiā adhuc imbecillis, & q cupiditati-
 bus suis etiānum impar esset. Quanquā
 aut psonarū obseruata ratio plurimū ha-
 bet momēti in ueteris instrumēti literis,
 uelut in pphetis, in psalmis, in cātico cāti-
 corū, tamē frequēt & in nouo testamē-
 to locū habet, præserti in Paulinis eplis.
 Quādā autē ita pponūtur, ut ad omneis
 quidē ptineant, at nō citra discrimen, qd
 genus est, qd cū Apostolis loquēs dicit,
 Vos estis sal terræ, uos estis lux mūdi, sic
 ad omes Chri religionē pfidentes ptinet,
 c iiii ut præ-

Peccato-
ris.

Gradus.

40 COMPEND. THEOLOG.

ut præcipue tamen ad episcopos, ac magistratus. Item cum ait, Estote perfecti, sicut & pater uester cælestis perfectus est, omnibus suis ostendit, quo sit enitendū, quanquā id maxime præstādum ijs, qui præfunt ecclesiæ Christi. Vt psonarum igitur, sic & temporū obseruata uarietas,

Tempo-
rū ratio.

obscuritatem discutit in arcanis literis. Neque enim quicquid Iudæis, uel imperatum est, uel interdictum, uel permissum, ad Christianorum uitam est accommodandum. Non quod in ueteris instrumenti libris quicquā sit, quod ad nos nō pertineat, sed quod pleraque pro tēpore tradita, ad typum, & adumbrationem futurorū, pñciosā sint, nisi trahantur ad allegoriā, ueluti circūcisio, sabbata, delectus ciborum, uictimæ, odium inimici, bella, turba uxorū, aliaque his cōsimilia, quæ tanquam umbræ, ad coruscantem Euangelij lucem prorsus euanuerunt. Verū quis in hisce uel simpliciter ad nostros mores accommodandis, uel p allegoriā explicandis, habendus sit delectus, quoniā Augustinus satis copiose differit in libris de doctrina Christiana, non est consilium hic psequi.

PER ERASMV M ROT. 41

persequi. Primum igitur tempus esto, si uidet, qd Christi præcessit ætatem. Proxi-
mum, cum nondum quidem exorta, sed
tamen aduentante iam & imminente euāgelij luce, superioris legis tenebræ rescerent, ueluti cum nondū exorto sole, sed ad exortum properante, cælū sensim albescit. Tum satis adhuc erat, Ioānis baptismo tingi, ad superioris uitæ pœnitentiam inuitari. Satis erat admonitos esse publicanos, ne quid exigèrent, præter id quod illis constitutum esset. Satis erat admonitos esse milites, ne cui uim facerent, ne quem deprædarentur, sed contenti essent suis stipendijs. Non, quod ista bonos facerēt, aut Christianos, sed quod minus malos redderēt, ac mox successuræ Christi prædicationi præpararent. Neque enim usquā Ioannes docuit, non esse iurandū, non esse repudiandam uxorem, tollendā crucem, benemerendum de inimico. Ista quæ proprie Christianos facerēt, Christo seruabatur. Fortassis ad hoc tempus pertinet, prima discipulorum prædicatione, cū iubetur exemplo Ioannis ad pœnitentiā prouocare, regni cælōrū uiciniam denū-
ciare,

Tempus
tertium.

tiare, de Christo filere. Et haud scio, an baptismus, quo tum baptizabāt, huiusmodi fuerit. Nam tum quoque baptizabant apostoli, cum Christus ipse, teste Ioāne, neminem baptizaret. Nec omnino proditum est canonicis literis, quenquam à Christo baptizatum fuisse. Tertium esto, si libet, Christo: am late miraculis, ac doctrina clarescente terrarū orbi, cū sic euāgelica doctrina proferretur, ut tamen legis obseruatio non interdiceretur, quod tempus cōplectitur, & post datum spiritum sanctū, rudis adhuc & nascentis ecclesiae primordia. Videntur autē ad hoc quaedam peculiariter attinere, uelut oēs illae parabolae, de colonis uineae, qui domini filium occiderāt, de nuptijs, & excusantibus inuitatis. Item quae de supplicijs praedicatorum Christus praedicat, ac fortassis quae praecipit de tollenda cruce, de excutiendo pedum puluere, de nemine salutatio in uia, de fugiendo à ciuitate in ciuitatem, de relinquendo patre ac matre & uxore, de beatitudine castrantiū se propter regnū dei, de uandēdis possessionibus, ac renuntiando omnibus affectibus, de sub-

subinde mutādo loco, postremo quae de signis dicta sunt, eos qui crederent secuturis, alioqui Christiani nō essemus hodie, quos haec signa constat non esse secuta, licet ex superioribus illud ad nos pertinet, quod ubicūque inciderit necessitas, hoc animo iubeamur habere, quicquid habemus charū, ut parati simus ob Christi gloriā relinquere. Ad idem tēpus pertinet & illud, quod in Actis apostolorū per Iacobum ac Petrū decernitur, ut qui ex gentibus ad Christū sese cōtulissent, abstinerent à suffocato, à sanguine, quorū neutrum apud nos habetur nepharium. Siquidē datum est hoc inuicibili Iudarū pertinacia, quibus cōuenire non poterat cū incircuncisis, si nihil habuissent omnino iudaismi. Paulus praecipit, ut episcopi suas uxores ac liberos bene gubernent, nūc & hypodiaconis ius habēdi uxores, indiditur. Paulus uult, uxore fidelē manere cū infideli marito, Augustinus diuersū sentit, et hodie secus iudicat ecclesia, Paulus nō uult, seruū Christianū ab hereticō discedere, secus hodie decretū est. Sunt id genus alia permulta, quae per tempus

44 COMPEND. THEOLO.

rum illorum usu instituta, post oblitterata sunt, aut mutata, ueluti de cæremoniis sacramentorū pleraq̃. Complura tum nō obseruata, quæ nūc iubemur obseruare, quod genus sūt dies festi, & fortassis hæc, qua nūc salubriter utimur, secreta admilforum confessio. Nam per uniuersum terrarum orbem propagata iam & constabilita Christi religione, quam imperatores armis suis nō persequabantur, ut solebāt, sed tuebātur, nec deprædabātur opes ecclesiæ, sed accumulabant (sit enim hoc, si uidetur, quartum tempus) pro mutato rerum statu, nouæ leges sunt inductæ, quarum aliquot uiderentur cū Christi decretis pugnare, nisi distinctione temporum scripturas in concordia redigamus. Iam Quintū tempus facere licebit, ecclesiæ prolabentis ac degenerantis à pristino uigore Christiani spiritus. Ad quod opinor punere, quæ dicit dominus in euāgelio, qd abundante iniquitate, refrigescet charitas multorū. Ad hæc futuros, qui dicerent, ecce hic est Christus, ecce illic. Sed ne tanta temporum, personarum, ac rerū uarietas inuoluet lectorem, non abs re fuerit,

Tempus
Quartū.

Quintū.

PERERASMVROT. 45

erit, uniuersum Christi populum in tres circulos diuidere, quorū omniū tamen unicum sit centrū, Christus Iesus, ad cuius simplicissimā puritatem, p sua cuiq̃ uirili, enitendum est omib̃us. Neq̃ enim oportet scopū suo mouere loco, quin potius omnes mortalium actiones ad scopum dirigendæ. Primū autem circulū teneat, qui quoniā uelut in uices Chrī successerūt, Christo proximi sunt, illi semp adhærētes, ac sequentes agnū, quocunq̃ ierit. Quales sunt, sacerdotes, Abbates, Episcopi, Cardinales, ac summi Pontifices. Hos oportet quāmaxime puros esse, à rerum mundanarū contagio, cuiusmodi sunt, uoluptatū amor, pecuniæ studiū, ambitio, uitæ auiditas. Horum est Christi puritatem ac lucem è proximo haustā, in secundum circulum transfundere, qui principes habet prophanos, quorum tamen arma legesq̃ suo quodā modo Christo seruiūt, siue dum necessariis, ac iustis bellis profligant hostem, publicamq̃ ruentur tranquillitatem, siue dum legitimis suppliciis coercent facinorosos. Tertium circulum promiscuo uulgo dare licebit, ceu

Circuli
tres.

Primus
circulus

Secundus
circulus

Tertius

Gradus
in singulis
circulis.

ceus crassissima huius orbis, quem fingimus, parti, sed ita crassissima, ut nihilo secius ad Christi corpus pertineat, quam in singulis circulis ordinē aliquē imaginari licet. Etenim cum sacerdotes sacrificijs litant deo, cum pabulo sermonis euangelici pascunt populū, cum puris precibus cū deo colloquuntur, cumq; pro salute gregis interpellant, nimirū in purissima circuli sui parte uersant. Cæterū dum principū affectibus obsecundant, ne provocati, grauiore excitent tragœdias, dū in firmorū imbecillitati multa pcedūt inuiti, ne ad deteriora plabant, in extrēa circuli sui uersant ora, ad quā tñ nō aliter sese demittūt, nisi ut alios ad se rapiāt, nō ut ipsi fiat deteriores. Inter elemēta qbus infim⁹ hic mūdus cōstat, suus cuiq; locus est, sed ignis, q pxiū orbi lunari locū obtinet, cū in sūma sui parte purissimus sit, ac liquidissimus, cæliq; naturæ simillimus, in aeris cōfinio seipso crassior est. Aer item in sūmo sui circuli margine simillim⁹ igni, in infima parte, qua cōfinis est aquæ crassescit. Fortassis idem de aqua, terraq; dici potest. Et cū ignis paulatim oīa rapit ad se,

Ordo in
elemētis

ad se, & qad licet in suā transformat naturam, Terrā spiritibus attenuatā utit in aquā, Aquā eliquatā utit in aerē, Aerē extenuatū in se trāformat. Cōfinia seruiūt trāformatiōi, nō in deterius, sed in melius, Sic et Chr̄s ad discipulorū imbecillitatē sese frequēter accommodabat. Sic Paulus multa indulgebat Corinthiis, distinguēs interi, quæ dñi noīe pponeret pfectus, & quæ suo noīe cōdonaret infirmis, hac spe tñ, ut pfererēt. Proinde cū sūmi pōtiffices ad donatiōib⁹, & indulgētiis, ut uocāt, se gnes, aut fortasse desperatiōi pxiōs, erigūt ac fouēt, donec ad meliora pficiāt, nō pstant in sūma circuli sui parte. Iidē dū legib⁹ cauēt, de decimis pdialib⁹, ac psonalibus extorquēdis, de usu pallij redimēdo, de anatē exigēdis, de p̄monio Petri, ut uocāt, armis uindicādo, de subigēdis bello Turcis, deq; alijs innueris, ut donemus eos tractare rē ad cōem uitā necessariā, aut certe utile, nemo tñ dixerit eos p̄fari, in eo qd p̄priū est ph̄icæ celestis. Atq; haud scio an sūmi pōtiffices, etiā si maxie uelint, possint ita moderari leges suas, q̄s ad cōem hoīm uitā edūt, ut p omia Chr̄i

Simile.

Functio
non sum
ma.

Leges pō
tifficæ.

decretis

decretis respondeant. Christus, ut purissimus ille fons omnis lucis, & innocentiae, praecepit ea quae caelum sapiant. Pontifices homines & hominibus infirmis, atque adeo uarie infirmis, pro tempore praescribunt, quod uidetur expedire. Proinde si eri non potest, quin in horum quoque placitis insint quaedam, quae sapiant humanos affectus, & in quibus innocentiam Christi desideres. Porro quemadmodum ignis infima pars liquidior est aeris summa parte, Ita par est, ut quod in pontificum constitutionibus crassissimum est, propius tamen accedat ad Christi simplicitatem, quam quod in Caesarum aut magistratuum legibus est maxime diuinum. Nam hi quoniam in hisce rebus uersantur, quae cum infima fece, quaeque cum sordidis mundi negotiis coniunctae sunt, argumento suo respondeant, oportet. Neque enim horum legibus fit, ut boni simus, sed ut minus mali. Proinde, si quid geritur aut constituitur ab his, quod non nihil degenerat a Christi decretis, etiam atque etiam caue, ne Christiana philosophia purissimum fontem, cum horum qualibuscunque lacunis commisceas

Leges Cae
sareae

commisceas. Debent humanae leges ab hoc archetypo peti, ab eodem lumine, regum humanarum scintillae sumuntur. Sed aliter relucet aeternae ueritatis fulgor, in leui tersoque speculo, aliter in ferro, aliter in lympidissimo fonte, aliter in lacuna turbida. Haec ideo dicta sunt, ne caelestem Christi philosophiam, dominum uel legibus, uel disciplinis uitiemus. Maneat intactus ille scopus, sit illibatus unicus ille fons, seruetur illa uere sacra ancora doctrinae euangelicae, ad quam in tanta rerum humanarum caligine confugere liceat. Neque pertinus reijce, quod ab istis praescribitur, sed circumspecte, quis praecipiat, quibus praecipiat, quo tempore, qua occasione praecipiat. Spiritualis omnia diiudicat, inquit Paulus, ipse a nemine diiudicandus. Quod si ad leges humanas Christi dogmata detorqueantur, quae so te, quae spes iam reliqua est? Multo minus etiam, si ad cupiditates hominum deflectatur diuina philosophia, & iuxta Graecorum puerbium, Lesbia nobis fiat regula. Super hac, non mediocre adteret utilitatem, si diligenter euoluentes libros utriusque

Scopus tot
legis pte.

Lesbia regula

d usque

Concensus doctrinae & uita Christi. usque testamenti, attente consideremus mirabilem illum orbem, & cōsensum totius Christi fabulae, ut ita loquar, quā nostra causa peregit, factus homo. Sic enim futurum est, ut non solum rectius intelligamus, quod legimus, uerū etiam ut certiore cum fide legamus. Nullum est enim sic arte cōpositum mendaciū, ut undique sibi constet. Ex ueteris instrumenti uolumentis cōfer typos, & prophetarū oracula, quorū illi Christum deliniant, atque adumbrant, hāc eundem aduentantem, uelut oculis fidei demonstrant. Succedit his angelorū testimoniū, Gabrielis uirgini caelestes nuptias renuntiantis. Rursum in natiuitate chori angelici cōcinentis, Gloria in excelsis deo, mox accedit pastorum deinde Magorū testimoniū. Præterea Simeōis & Annæ, deinde præbaptista. ludit Ioannis baptistæ prædicatio, digito iam indicātis præsentem, quæ prophetæ uenturū prædixerāt. Ac ne nesciremus, quid nobis esset ab eo sperandū, addit, Ecce qui tollit peccatū mundi. Hic unus est agnus, omnis macula nescius, nec agnus est solum, uerū etiam agnos facit. Non præmittit

mittit suis regnū aut opulentia, innocentiam præmittit, si modo resipiscat. Nihil autem uerorū bonorum abfuturū est, si adsit innocentia. Post hāc oēm uitæ seriē obserua, quō adoleuerit, usque perficiēs in melius & apud deū, & apud homines. Apud deum laus est bonæ cōscientiæ, apud homines decus est honestæ famæ, quæ non affectata, felicius cōsequitur uerā uirtutē. Duodecim natus annos in templo docens uicissim & audiens, primū sui specimen dedit. Rursum in nuptiis primo miraculo priuatim edito paucis innotuit. Nā prædicandi munus, nō nisi baptizatus, & colūbæ signo, patrisque uoce cōmēdatur, postremo, nō nisi quadragenario ieiunio, & satanae tentatiōe spectatus & exploratus, aggregatus est. Excute natiuitatē, educationem, prædicationē, mortē, nihil aliud reperies, quā paupertas, & humilitas, imo innocentia totius exemplar. Totus doctrinae circulus, ut secū cōsentit, ita cū ipsius uita cōsentit, etiā ipsius naturæ iudicio cōsentanea. Præcepit innocentia, ipse sic uixit, ut nec subornati testes, cū id uariis modis conarent, repiret quod probabiliter calūniarent.

Christus puer.

Christus adolescens.

Doctrina Vita. Natura.

d ij

Docuit

Ex bibl. uol. 289.

Docuit māsuetudinem, ipse tanquā ouis ad maētationem ductus est. Docuit paupertatem, ipse nihil unquā possedisse legitur. Deterruit ab ambitione & fastu, ipse discipulis suis lauit pedes. Docuit hāc esse uiam ad ueram gloriā & immortalitatē. Ipse per crucis ignominiā, affectus est nomen, quod excellit omne nomen, & dum nullum regnū ambit in terris, meruit celi pariter, ac terrae principatū. Vbi surrexit, non alia docuit quam ante docuerat. Docuerat pijs nō esse metuendam mortem, & ob id exhibuit sese rediuiuū suis. Iisdem uidentibus, ascendit in cælū, ut sciremus, quō nobis esset enitendū, quōq; referenda omīa. Postremo loco delapsus est spiritus ille caelestis, qui tales afflatu suo reddidit apostolos, quales Christus esse uoluit. Reperies fortassis in Platonis aut Senecae libris, quae non abhorreant à decretis Christi, reperies in uita Socratis, quae utcūq; cū Christi uita consentiāt, At circulum hunc, & omniū rerum inter se congruentiū harmoniam in solo Christo reperies. Multa sunt in prophetis, & dicta diuinitus, & gesta

Mors.

Resurrectio.

Ascensio.

sta pie, multa in Mose, cæterisq; uiris uitae sanctimonīa claris, orbē hunc in nullo reperies hominē. Qui quidem orbis à prophetis exorsus, per apostolorū uitam ac doctrinā, in sese coit. Hi quicquid Christus docuit, expresserunt, quicquid promisit praestiterunt, eūdem hauserant spiritum, eadem sonāt ac docent, quae Christus. Haec tenus adoranda sunt omīa, cætera cum delectu, iudicioq; legenda, aut etiam imitanda. Quanquā & apostoli sic Christum referunt, ut tamē ad illius maiestatem nō assurgāt. Neq; uero cōfundit hāc harmoniā, Christi uarietas, imō sicut ē diuersis uocibus apte compositis, cōcentus suauissimus redditur, Ita Christi uarietas pleniorē efficit cōcentum. Sic omnia factus est omībus, ut nusquā tamen sui dissimilis esset. Nunc diuinæ naturae profert indicia, cum uentis imperat ac mari, cū peccata remittit, cum in monte nouam speciem, & humana praestantiorē exhibet suis. Nunc diuinitatem dissimulans, hominē agit, cum esurit, cum sitit, cum fatigatur labore, cū esurians ad ficum accurrit, cum moreret, cum affligitur

Varietas Christi.

Christus & deus et homo.

affligitur cum occiditur. Quosdam ultro ad se uocat, alios à retibus, Matthæum è telonio. Quosdam sequi uolentes reijcit, Cuius exemplum habes apud Matthæum cap. viij. de scriba, dicente. Magister sequar te, quocunque ieris. Cui respondet Iesus, Vulpes foveas habent, & uolucres cæli nidos, at filius hominis nō habet ubi caput suū reclinet. Rursus ibidem, alteri posceti ueniam abeundi, Sequere, inquit, me, & sine mortui sepe liant mortuos suos. Huic timuit, ne relaberetur, illum sciebat inutilem negotio minime delicato. Zacchæi delectat ardore, ultro sese ad illius ædes inuitat, quemadmodum legis Lucæ capite xix. Herodem ubique cōtemnit, ut impium Iudæum, & ob id Ethnicis deteriorem. Eum uulpem uocat. Lucæ. xij. Ite & dicite uulpi illi, ad quem adductus nec alloquio dignatur. Nōnunquam ultro uenit captata occasione miraculum edit, sicuti de ficu, quæ ad execrationem illius exaruit, de turba satiata paucis panibus, de Lazaro, aliàs ceu grauatum & coactus facit, quod genus est, cum apud Ioan-

Varietas
in edēdis
miracul.

Ioannem euangelistam in nuptijs, matri de uini defectu submonenti, respondet, Quid mihi tecū est mulier? nondum uenit hora mea. Rursus cū apud Matthæū cap. xviij. rogatus sanare lunaticum, cui discipuli non potuerunt opitulari, commotus exclamat, O generatio incredula, & peruersa, Quousque ero uobiscum? Quousque patiar uos? Afferte huc illum ad me. Cananæam grauatum, nec nisi interpellatus, audit, nec statim obsequitur. Ex aduerso leproso se facilem præbet, Volo, inquiens, mundus esto. Rursus Phariseis signum ab ipso poscentibus, plane negat. Generatio, inquiens, mala, & adultera, signum querit, & signum non dabitur ei, nisi signū Ionæ prophetæ. Cōsimilit̃ cap. xvi. Phariseis ac Sadducæis tentatibus Iesum, ut e cælo signū aliquod ederet, respondet. Faciem cæli diiudicare nostis, signa autem temporum nō potestis? Alicubi sileri iubet miraculum editum, uelut apud Matthæū cap. ix. Cæcis sanatis int̃minat̃ edicit, Videte ne quis sciat, haud ignar⁹ futur⁹,

d iij ut tanto

ut tanto magis diuulgarent. Ad confimilem modum, apud eundem euangelistam cap. xij. curatis multis præcepit, ne se facerent manifestum uulgo. At Marci cap. v. dæmoniacū sanatum non admittit in suum consortiū, neq; tamē silere iubet, sed apud suos prædicare, non Iesum Christum, sed, quid sibi beneficio dei cōtigisset. A suis confessionē exigit, uos autem, quē me esse dicitis? Dæmoni palām confitentis, ipsum esse Christum, silentiū indicit. Rursus aliās exigit gratiā ab ijs, qui beneficium acceptum cēlāt, uelut a muliere, quæ cōtactu pallij desierat profluere sanguine, quis me tetigit, inquiēs, neq; destitit donec illa corā omībus beneficium agnosceret. Similiter nouem leprosis in gratitudinē exprobrat, qui cum essent Iudæi, non redierint tamen, daturi gloriam deo. Est & alia quædā in miraculis edendis uarietas. Alios sine negotio sanat, ut cum uerbo puellam excitat, puella, tibi dico surge. Cæco lutum sputo maceratum illinit oculis, nec hoc contentus, præcipit ut se abluat in piscina Siloē, atq; ita demū sensit restitutæ sanitatis be-

tis beneficiū. Neq; decē illi leprosi prius mundati sunt, sed iussi adire sacerdotes, inter eundum lepra liberati sunt. Porro Lazarum excitaturus, fundit etiā lachrymas, infremit spiritu, iubet sibi cōmonstrari sepulchrū, tolli saxū, atq; ita defunctum ualido clamore euocat. Nonnunquam irascitur ac minatur morbo. In huiusmodi uarietatibus cōueniet philosophari, & pia curiositate diuini consilij scrutari mysteriū. Est item uariis in responsis, captiose sciscitantibus, oblique respōdet, & cautim. Veluti pharisæis de repudianda uxore sciscitantibus, de censu Cæsari reddēdo, de magno præcepto. Ex ostenso numismate, capit occasionē admonendi, quid illi non facerent, cum id in primis ad rem pertineret. In diuortijs retundit illorum licētiā, non ex iure concessā, sed inuincibili malitiā datā. De præcepto item declarat eos non facere, quod scirent in primis esse faciendum, Phariseis legis scientiam tribuens, pietatē adimens, Sadducæos obstolidā interrogationem, stultitiā damnat, qui non intelligerent, quod legerent. Est ubi

Varietas
in respon-
sis Chri.

nihil respondeat, sed quaestionem quaestione, ceu clauum clauo retundat. Veluti cum interrogatus, qua nam auctoritate faceret ea, quae faciebat, uicissim rogat, baptismū Ioannis utrum ē cælo censerent esse, an ex hominibus. Aliās respondet quidem, sed interrogationē interrogacione resequitur. Veluti cum apud Matthæum capite uigesimo secundo, rogat pharisæos, Christus cui⁹ filius est? Cunque respondissent Dauid, quomodo inquit Dauid in spiritu loquens uocat eum dominum suum, cum sit ipsius filius? Apud Marcum capite uigesimo sexto, nihil responder testibus, consimiliter capite uicesimo septimo, apud Herodem prorsus obicit; apud Pilatū per pauca respondet, nec ad omnia tamen. Apud Caiphā tacet, uinctus, cæsus, irrisus, nihil responsat, Alapa cæsus, respondet, ad cōuicia Iudæorum in cruce mutus est, At idem non sustinet deplorari à sequentibus mulierculis. Nonnumquam ceu tedio affectus, fugitat turbam, Rursus aliās misericordia motus, ultro petit turbas, ac premi se patitur. Aliquando

quando semet abdit in altissimum secessum, utoret. Aliquando sponte sese in confertissimam templi frequentiam ingerit, aliquando furtim elabatur ē manibus insidiantium, uelut in montem ductus, ut præcipitaretur, atque iterum lapidandus à turba, clanculum euanescit. Quædam mandat Apostolis, ut prædicent, quædam credit ad tempus silenda, ueluti uisionem exhibita in monte Thabor, & arcanum cum Mose colloquium de morte sua. Rursus aliter loquitur discipulis, aliter promiscuæ multitudinī. Postremo à resurrectione, nunc hac nūc illa specie semet exhibet suis. Adeo quū nostro Christo nihil sit simplicius, tamē arcano quodam cōsilio Proteum quendam repræsentat uarietate uitæ atq; doctrinæ. Ea fortassis nouo Theologiæ tyroni futura est admiratiōi, uerum attento, & exercitato non erit difficile, singulorū causas inuestigare. Sed magis his offendit, quæ prima specie pugnare etiā int se uident, quod gen⁹ sunt illa, qd in euāgelio Ioānis negat Ioannē baptistā esse lucē cum

Cōtraria
in diuinis
litteris.

cum de eodem postea testetur, erat lucerna ardens & lucens, cunq; dicat Apostolis adhuc rudibus, Vos estis lux mundi. Item cum ait, Mea doctrina non est mea, si quis uerborum summam modo cutem attendat, uidentur sibi non constare. Rursus apud Ioannem cap. vi. cum ait, Qui edidit meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet uitam æternam. Contra paulo post, Spiritus est, qui uiuificat, caro non potest quicquam, nonne pugnantia loqui uidetur? Simillimum est huic, quod proximo capite, cum dixisset, & me scitis, & unde sim scitis, mox subiicit, uelut à seipso dissentiens, uerus est qui misit me, quæ uos nescitis. Alicubi negat se iudicare quenquam, alibi testatur, dicens, Pater omne iudicium dedit filio. Discipulos suos uetat irasci, cum ipse legatur ira commotus fuisse. Quin & in narrationibus quibusdā manifesta in specie uarietas, impiorum calumniæ patuit. Quod genus est, quod Matthæus unum cæcum sanatum prodit, cum Lucas testetur duos sanatos. Item cum aliquoties nomen pro nomine positum uidetur, cum aliis narrare uidetur in actis Stephanus, quam

Pugnantia
narratio-
nis.

quam in Genesios habeantur historiae, Huiusmodi scrupuli, si quando inciderint, non oportebit offendi, aut de fide scripti dubitare, sed pensatis omnibus circumstantiis, explicandæ difficultatis rationem quaerere. Quia quidem in re sudatum est à maioribus nostris, quorum industria iuuabimur, si minus à nobis reperietur, quod animo faciat satis. Iam & illud obseruandum erit, quibus argumentis Christus utraq; naturam, dei & hominis declararit. Si quidem à puro homine, quis speraret ueram salutem? Rursum purum deum, quis crederet pati quicquam? Voluit autem, ut ipsum redamaremus, ut uerum hominem, uere pro nobis afflictum, neque dubitarem, quin præstaturus sit, quicquid promiserat, cum sit uere deus. Quid quod nec exemplum quidem sat efficax futurum erat, si quod in Christo gestum est, non ueris affectibus gestum sit, sed ficta modo quædam fabula obiecta sit oculis? Humanæ naturæ indicia sunt, quod concipitur in utero foeminæ. diuinæ, quod concipitur spiritu sancto. Humanæ, quod statis temporibus est grauida nascitur, Diuinæ, quod citra

Argumenta
utriusq;
naturæ
in Christo.

citra uirilem operam. Hominem uerum arguunt, quod sese subinde uocat filium Adæ, qd̄ adolescit solitis ætatē auctibus, quod dormit, quod uescit, quod esurit, quod sitit, quod ex itinere lassescit, quod humanis affectibus tãgitur. Sæpenumero legit misertus turbæ, ueluti Matthæi cap. xv. apud Marcum cap. iij. irascitur, & indolescit, apud eundem cap. viij. ingemiscit spiritu. Rursum Ioannis cap. xij. multo ante passionē turbatur animo, In hortulo usq; ad sanguineū sudorē angit animo. In cruce sitit, quod ex more solet in eo supplicij genere accidere. Flet p̄specta ciuitate Hierosolyma. Flet & apud Lazari monumentū, & turbatur animo. Et diuerso tot editis miraculis diuina natura prodebat. Nam factis, quàm uerbis hanc maluit declarari, quanquā & uerbis testatur se filiū dei, e cælo missum, & in cælo fuisse, & esse, cū uersaretur in terris, cūq; patrē deum subinde inculcat, qd̄ et à Iudæis intellectum est, cum aiunt, Tu homo cum sis, facis te ipsum deum. Deniq; cum resurgit à morte, dum fertur in cælum, dum mittit paracletū, subito no-

uantem

uantē Apostolos. Sed hoc ut paucis admoneri potest, ita nimis plixum fuerit, singulatim explanare. Ad diuini cōsiliij perpensionem, & illud pertinere uidetur annotare, quot modis testatum esse uoluit, Iudæos, quibus olim promissus, & expectatus fuerat Messias, suapte culpa fuisse reiectos, ob incredulitatē, gentes ob fidei simplicitatem in horū locum receptas. Nouerat suæ gentis duritiem Christus, quæ hoc longius aberat à uera iustitia, quod falsa iustitiæ persuasione tumeret, nouerat esse genus calumniosissimū. Proinde nihil non ab eo factū est, ne quā ansam haberent expustulandi cum deo, quod præter meritū promissis essent frustrati. Prædictum erat à prophetis, fore, ut gentes fide ad euāgelij gratiam irrumperent, Iudæi uitiō suo à promissis exciderēt. Apud ipsos nasci uoluit, quibus erat promissus, decantatus est ab angelis, prædicatus à pastoribus, indicatus à Magis, agnitus à Simeone & Anna, demonstratus ab Ioanne Baptista, patris oraculo commendatus, tot miraculis inclaruit, tot beneficijs illos prouocauit.

Tam

Quare
merito
reiectioni
Iudæi.

Tam salubria docuit. Et tamē his rebus nihil profectum est. Inuidia, superbia, & auaritia excacati, prophetas occiderūt, Ioanni non credebant, miracula calūniabantur Beelzebub præsidio fieri, Christus ipsum persequiebantur. Et tamē interim inani legis titulo, & templo per orbem uenerabili, supbiebant, dicentes, templum domini, templū domini, templum domini. Magi primi oīm adorant, Herodes Iudæus puere persequitur. Hoc cō filio Christus phibuit suis, primū ad euāgelij munus emandatis, ne subirent urbes Samaritanorum, ne quid hinc cauillarentur Iudæi, uelut à Christo neglecti. Telonem uocat, & relictis oībus sequitur, pharisæi tot modis prouocati, moluntur in diuersum. Ingerit eis exempla fidei, ab ijs, quos illi pro sceleratis habebant & abominandis. Exhibet Cananæam, uix auditam, mox etiam cum conuictio repulsam, inuicta fide peruincentem & Christum ad beneficiū præstandum, ueluti cogentē. Quem em̄ nō expugneret illa mulier? uox? Etia domine, Nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt de
mcuis

mensis dominorum suorum. Audis superbe Iudæe, Cananææ foeminæ plenā fidutiæ modestiam? Illa sic reiecta, tamē instat ac urget, tu null' officijs potes pcclici. Proinde illa audit, Omulier, magna est fides tua, fiat tibi, sicut uis. Quid audiunt Iudæi? Relinquetur uobis domus uestra deserta, & apud Matthæū cap. xxi. palam exprobrat illis, quod publicani et meretrices, ob ardorē fidei præcederent illos in regnum dei. Ingeritur Centurio nis exemplum Matthæi cap. viij. in tantum fidentis Christo, ut putaret ad rem non p̄tinere, uisere domū suam, cum posset uerbo nutuq; cōferre sanitatē. Quid hic sentis infelix Iudæe? Ceturio prophanus, & militiæ minister, qui prophetas non legerat, sic fidit Christo, & tu si ne sine ne reclamas seruatori tuo, tot iam sæculis expectato? Proinde meretur audire, Amen dico uobis, nō inueni tantam fidem in Israel. Tibi uero qd dicitur? Nepe quod legimus apud Lucam cap. xi. Regina austri surget in iudicio aduersus uiros generationis huius, & condemnabit illos, quod illa ab extremis terræ fini
bus ue-

bus uenerit Hierosolymam ut audiret sapientiam Solomonis. Tibi ultro exhibitus est, ad cuius sapientiam nihil erat Solomon, & audire grauaris. Idem facient Niniuitæ, qui ad prædicationem Ionæ submiserunt sese, Tu spernis eum, ad quæ Ionas non est conferendus. Ingeritur exemplum Zacchæi, qui ardore uidendi Christi conscenderat arborem. Audis auare Iudææ, prophanum hominem de se testantem, Dimidium bonorum meorum do pauperibus, ut intelligeres, non generi, sed uitæ fideique promissum regnum cælorum. Audit itaque te coram, Hodie salus contigit huic domui, eo quod & ipsa filia sit Abrahæ. Gens alioque zelo typica, tot tamen exemplis non prouocatur ad æmulandum, ne tam multis quidem parabolis flectitur. Apud Lucam capite decimo octauo, ingerit tibi publicanum peccatorem, sed humilem, sed misericordiam implorantem, superbo iusto prælatum. Te tibi depingit capite decimo septimo, cum nouem leprosi Iudæi, beneficium diffimulant, solus Samaritanus rediens, agit gratias. Idem designat parabola

parabola de uulnerato, quæ Iudæis prætereuntibus, solus Samaritanus curandū suscipit. Nec aliud agitur apud Matthæum capite uicesimo primo, duabus parabolis, altera de duobus filiis, quorum alter pollicitus se patris iussa facturum, non fecit, alter primum deirectans, sed mox resipiscens, fecerit, quod se facturum negarat, Altera de impijs colonis, qui prius seruis male mulctatis, postremo filium ipsum & hæredem occiderunt. Sic enim subiicit euangelista, Et cum audissent principes sacerdotum & Pharisei parabolam eius, cognouerunt quod de ipsis diceret, & adeo non sunt tacti poenitentia, cum sibi male conscii forent, ut sequatur, Et quærentes eum tenere, timerunt turbas. Eodem pertinet & inibi sequens parabola, de inuitatis ad nuptias. Iudæi partim excusant, partim seruos inuitantis ad conuiuium contumeliosi afficiunt. Iure igitur his præteritis, promiscua gentium turba implent triclinia nuptialia. Quid enim facias istis, qui puocati ad salutem obstinate sauiunt in amice consulente?

e ij Nec alio

Nec aliò spectat parabola de conductis mercenarijs, ad operam præstandam in uinea. Murmurant enim ludæi aduersus nos, qui serius uenerimus, & tamen in euangelij gratia simus illis æquati. Arbitror & parabolam de filio prodigo horum spectare, in qua filius qui legis iustitiam obseruarat, indignat aduersus fratrem, post longas erroris ambages resipiscentem, & ob hoc à clemente patre cum gaudio receptum in familiā. Iudæus sua beneficia cōmemorat, Ethnico ~~resipiscēti, nō exprobratur admissa uitæ prioris.~~ Consimilis argumenti sunt, ut arbitror, parabolæ de drachma perdita & inuenta, de oue erratica, ad gregē reducta, de ficu post triennium adhuc sterili, in proximum annum succidenda, nisi stercoretione adhibita, desineret esse sterilis, de pueris in foro sedentibus, & alterne inter sese concinentibus, Tibijs cecinimus, & nō saltis, lugubria cecinimus uobis, et nō plorastis. His tam uarijs rationibus seruator optimus, simul & Iudæorum pertinaciam exitio dignam, testatā esse uoluit, & Apostolorum animos nō nihil adhuc Iudaismo in-

mo infectos instruebat, ne ab ethnicis, in euangelij consortiū recipiendis, abhorrerent. Quando Petrus posteaquam audierat à Christo, Ite in orbē uniuersum, & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, post acceptum spiritum cælestem, nō audet Cornelium admittens, nisi uisione admonitus. Proinde apud Ioānem cap. x. præmonet eos, dicēs, ego & alias oues habeo, quas oportet me adducere, & fiet unū ouile. Rursus apud Lucam, Regnū cælorum uim patitur, & quis uim facit in illud. Vi irruerunt Ethnici, q̄ foris erāt, ob diffidentia exclusi sunt Iudæi, qui intus erāt. Hierosolyma uersa est in Sodomam, & ubi antea dicebatur, non populus, dicti sunt filij dei. Hæc quæ dicta sūt antehac, ita pertinent ad illa tempora priusca, ut nihilo secius ad omne tempus queant accommodari. Nulli ætati defunt Iudei, nulli nō est periculum, si dei beneficij abutatur. Proximū uidetur his, animaduertere, quot modis Christus suam innocentiam omnibus testatam esse uoluerit, ne quid esset, quo posset aliq̄s huius

Argum.
innocētię
Christi.

ius doctoris auctoritatem eleuare, Ex parentibus modicis, sed probis tamē, & inculpatis nasci uoluit, nō, quod apud deum parentum cōmissa liberis imputentur, sed quod uulgo soleat atrocius obijci filiis, siquid designarint parentes, quā ipsi scelerum autoribus. Quin & uirū cum probum habere uoluit, de quo legis apud Matthæum, Ioseph autē cum esset uir iustus. Angeli cælitus testantur de puero. Magi muneribus numen agnoscunt. Pastores, quæ uiderāt, prædicant. Simeon amplectitur tot sæculis expectatū infantem. Attestatur Anna castissima uirgula. Pater deus semel atq; iterum de cælo clamat, Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Toties de eo testatus est Ioannes. Agnoscunt, & confitentur dei filium & dæmones, etiam si grauatur ab ijs prædicari. Turba toties admiratur in eo diuinam potentiam. Testantur & ministri, apud Ioannē cap. vii. in hoc missi, ut illum cōprehensum adducerent, Nūquā sic locutus est homo, ut hic loquitur. Confitetur Martha, Tu es Christus filius dei, q̄ in hunc mūdum uenturus erat. Confite-

Confitetur Samaritana, Propheta es tu. Confitentur Apostoli, Tu es Christus filius dei uiui. Nam quisquis deum agnoscit, liberat eum ab omni crimine. Testatur & Pilatus, Purus ego sum à sanguine iusti huius, Vos uideritis. Testatur & huius uxor, Nihil tibi, & iusto isti. Attestatur afflatus pphetico spiritu Caiphās, Expedit uobis, ut unus moriatur homo p̄ populo, & nō tota gens pereat. Agnoscunt huius innocentiam & inimici iudices, multorū testimonio reiecto. Declamant & ipsi testes, ut mentirentur subornati, non habent quod obijciant, nisi de templo soluendo, ac denuo erigendo, atque hoc ipsum secus obijciunt, quā ab eo dictum fuerat, & obijciunt, quod nō intellexerāt. Confitetur & infelix Iudas, Peccaui, tradens sanguinem innoxium. Cōfitetur ad crucem Centurio, Vere filius dei erat iste. Confitentur & scelera- ti Pharisei, qui crucifixo nihil habebāt qd exprobrarent, nisi qd tēplum dei demoliturus fuisset, & in triduo excitaturus. Adeo fuit immunis ab omī crimine, ut nihil in illum p̄babiliter uel confingi posset.

Consiliū
Chrī, in
perahēdo
mundum
in suas les-
ges.

Sub hac obseruabit pie curiosus lector, quibus modis, quoue consilio Christus mundū uniuersum, in tot religiones dissectum, in sua decreta pertraxerit. Neq̃ em̃ machinis bellicis subegit regna mundi, nō philosophorū syllogismis, aut rhetorum entymematīs, nō opibus. Nihil ex humanis præsidiis huic negotio uoluit admisceri, quod totum cælo deberi uoluit. Primū, ad fidem faciendam adiuuabat, tot uaticiniorū cōsensus, quibus astipulatur Ioannis testimoniū, Neq̃ enim subito nouauit orbē. Difficillimū est, ex hominū mentibus reuellere, quod a pueritia imbibimus, quod publico cōsensu traditū est a maioribus. Diu prælufit Ioannes baptismo pœnitentiæ, præluserūt Apostoli, nondū Messiam annūtiātes, sed tātum instare regnum cælorum. Per homines tennes, & idiotas rem aggreditur, ne quid hinc sibi uindicaret mūdus, quos ipsos diu rudes ac diffidentes tolerat, ne uiderētur temere credidisse. Thomas pertinacissime diffidit, nec nisi contractatis clauorum, & lāceæ uestigiis, dicit, Dominus meus, & deus meus. Quin

ascēsurus

ascensurus in cælum, omnibus exprobrat duritiam cordis, ac difficultatem in credendis ijs, quæ uiderāt. Exorsus est agēte sceleratissima Iudæorū, & pertinaciter rebeli. Coepit non a Nazareth, ne auctoritatē eleuaret patria. Sed a Capernaum, ciuitate luxu & opibus perditā. Nihil aperte reprehendit, quod esset cum auctoritate publica receptum. Vix em̃ est quisquā, qui hoc æquo patiatur animo. Legis testimonium ubiq̃ comprobāt, licet aliū interpretās. Accommodauit sese his, quos ad sese trahere studebat. Vt homines seruaret, homo factus est, Vt peccatores sanaret, cum peccatoribus familiariter uersatus est, Vt Iudæos alliceret, circuncisus est, purificatus est, obseruauit sabbata, baptizatus est, ieiunauit. Vicit mansuetudine, uicit beneficentia, uicit ipsa ueritate, cuius uis omib⁹ incātamētis est efficacior. Vincuntur hisce rebus & malæ bestia. Nihil assueerat quod nō scripturæ testimonio cōfirmet, Quin & conuicio laceffit, aut rationibus agit, aut scripturis. Etenim apud Matthæum cap. xij. cū atrocissimo conuicio diceret,

e s ope

ope Beelzebub exigere dæmonia, Omne inquit, regnum diuisum cōtra se, desolabitur. Et in iudicio cæsus, Si maledixi, inquit, testimonium phibe de malo, sin bene, cur me cædis? Addidit miracula, sed hæc ipsa nihil aliud erant, quàm beneficia. Nec ullum edidit miraculum, cui non certam fidem adiunxerit. Turba teste fere gessit omnia. Leprosos mittit ad sacerdotes, non ut mundarentur, sed ut magis cōstaret, esse uere mundatos. Cæcus uulgo notus sanatur, accersuntur parentes, reuocatur ipse, nec aliud his omnibus rebus agitur, nisi ut fides astrueretur miraculo. Vbiq; declarat, quicquid patitur, præscium ac uolentem sese pati, & nobis pati, non sibi. Nec illud mediocre fidem illius doctrinæ conciliauit, quod ex omnibus suis benefactis nihil unquā præmij captauit, non gloriā, non opes, non uoluptatē, nō regnū, ut in eum ulla corrupti officij suspicio cōpctere posset. Nec ante missum spiritū cælestem, euangelica tuba per orbē uniuersum intonuit, ne quid ipsi uiuo quæri uideretur. Porro nullum est efficacius testimoniū inter
mor-

mortales, quàm sanguinis. Morte sua, & suorum, fidē asseruit suæ doctrinæ. Nam de concentu totius uitæ, iam ante non nihil attigimus. Cæterū de genere doctrinæ, quod fere constat ex similibus, quæ ex rebus uulgo notissimis ducuntur, & ob id non solum efficax est, uerum etiam ad imperitæ quoq; multitudine captum accomodum, aliquanto post nonnihil dicemus. His ferme præsidij Christus, Christi & post hunc apostoli, Iudaicæ gentis ex præsidia. pugnaucrunt peruicaciam, Græciæ philosophiæ tumētis uicit supercilium, his tot Barbararum nationum armis inuictam feritatem subegit, his totius orbis tyrānos ac satrapas, fidei iugo subdidit, & in suas leges pertraxit, iuxta uaticiniū Esaia, quo māuetissimus gentiū expugnator Chrs ita depingit. Ecce puer meus, quē elegi, dilectus me, in q̄ bñ cōplacitū est animæ meæ, ponā spiritū meū super eū, & iudiciū gentib⁹ nūtiabit, nō cōtēdet, neq; clamabit, neq; audiet aliq; in plateis uocē eius, Arundinē quassatam non cōfringet, & linū fumigās nō extinguet, donec enīat ad uictoriā iudiciū, & in

Esaie 42.

& in nomine eius gentes sperabunt. Hic nō audis arte contortos syllogismos, nō audis minas ac fulmina, non audis ferro armatas copias, non audis strages & incendia, Sed iudicium audis, māfuetudinem audis, audis lenitatē erga imbecilles, in quibus ulla spes esset bonæ frugis, Victoriā audis non machinis extortam, sed iudicio quæsitā, Victorem audis, nō formidabilem uictis, nō expilatorem, & grauē ijs quos subegit, quid igitur? Talem audis, ut in eo gētes officijs deuictæ, salutis suæ spem fixerūt. Quis autē non uidet, quibus rebus resp. Christiana nata, aucta constabilitatē est, ijsdem esse tuendam, ac uindicandam, ubi collapsa sit, præsertim ab ijs, qui se in Christi, & apostolorum uices successisse profitētur. Verum hæc aliās crebro sunt à nobis differenda. Nunc quod institutū est, psequamur.

Quibus rebus oporteat instructū esse prædicatorem. Illud item animaduertēdum, quibus rationibus, & quā diligenter præmuniri oportet, ad euāgelij negotium ituros, ut intelligat, qui hodie prædicandi, Christū munus suscipiūt, quibus rebus oporteat instructos esse. Regnū cælorum uocatur, à quo

à quo cōuenit procul abesse cupiditates terrenas, quæ regnū obtinent in ijs, qui mundum diligunt. Eas omneis quanto studio suorum animis exemerit operæpretium est considerare. *Luxus.* Luxum, & uoluptatum affectū exemit parabola de diuite comessatore, & Lazaro mendico, quorum alter à temporarijs delitijs ad æternos cruciatus detractus in tartara, alī ab huius uitæ malis in æternā quietem translatus, ob oculos ponitur. *Auaritia.* Diuitiarū studium eximit parabola diuitis, horrea sua dilatantis, sibi quæ suauem ac mollem uitam in multos annos pollicentis, cum eadē nocte mors immineret misero, semel ereptura, quicquid ille tot annorum sudore cōgessisset. Rursum dū, prohibet nos esse sollicitos de crastino, dum iubet recondi thesauros æternos, nec tinea, nec furibus obnoxios, dum præcipit, ut cælestis patris bonitate prouidentiaque freti, liliorum ac passerulorum more in diem uiuamus, dum Marci cap. x. occasiōe iuuenis, qui mœrens discesserat, simulatque iussus est relinquere diuitias, habebat autem opimas, uersus ad suos ait, esse facilius, ut camelus

Cognatō

melus eat per foramen acus, quā diues ingrediatur regnum cælorum. Atq; id ut experimento quoq; persuaderet, discipulos sollicitos de panibus, commonefacit eius, quod paulo ante uiderant, paucis panibus, ac piscibus aliquot hominū millia saturata; & ita saturata, ut corbes multi reliquijs onusti, tollerētur à conuiuio. At hæc, cum eos nullo instructos uaticinio, legat ad primam prædicationem, & reuersi facti sunt, sibi nihil defuisse. Parentum & cognatiōis affectum (quādoquidem hic quoq; non raro solet auocare nos à studio pietatis) multis modis reuellit, iubens, ut toti pendeāt à patre cælesti, neq; quenquā patrem appellent in terris, Item negans se agnoscere discipulum, qui non patri ac matri, sororibus ac fratribus, deniq; qui non uxori quoq; renūtiarit, ubi poposcerit negotium regni dei. Ipselicit matrē habuerit unice piā, tamen huic nusquā blandus est. De uino interpellanti, Quid tibi inquit, mecū est mulier? In tēplo obiurgatus, Quid est, inquit, quod me quærebatis? An nesciebatis, qd in his, quæ patris mei sunt, oportet

oportet me esse? Rursum apud Matthæum capite duodecimo, inter docendum multitudinē, imperiosius interpellatus, matris & fratrum nomine cupientium eum conuenire, quā non blande respondit, Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Rursum, in cruce mulierē, nō matrem appellat, sui loco Ioannem supponens. Cæterum honoris studium, & Ambitio ambitionis morbum, qui generosis, & erectis ingenijs maxime solet innasci, q̄t modis ex animis discipulorum reuellit? haud ignarus, hanc fore præcipuam pestem procerum ecclesiasticorum. Et hoc affectu passus est suos tangi, quo efficacius eximeret. Ambitionis erat, quod filij Zebedæi per matrem in hoc subornatam, postulant, ut Christo proximi sedent in regno cælorum. Ambitionis erat, quod inter se disceptant, quis esset futurus primas in regno cælorum. Proinde audiunt à dño, Principes gentiū dominant eis, & q̄ potestatē habēt, exercēt in suos. Nō sic erit inter uos, imò quicūq; uoluerit inf uos maior fieri, sit uester minister, & qui

& qui uoluerit inter uos primus esse erit uester seruus. Nec hoc contentus obijcit exemplum suū, Sicut filius hominis non uenit, ut sibi ministretur, sed ut ministret alijs, & animam suam det pro multis. Pape, quantū hęc oīdo discrepat ab ambitionis affectu. Exhibet puerum humilē, ac pusillum, negans quenquā ingressurū regnū cælōrū, nisi qui sese ad eius modulū submitteret. Rursum Matthæi. cap. xxiij. scribarū ac Phariseorū fastū, & ambitionem palām insectatus, quod dilata tis phylacterijs, ac fimbrijs ampliat ostē tantes sese captarēt primos accubitus in cœnis, & primos cōfessus in synagogis, atq; in foro gauderent honoris gratia saluari Rabbini, Vos autē, inquit, nolite uocari Rabbi, Vnus est em̄ magister uester, omēs autem uos fratres estis. Et patrem nolite uobis uocare sup̄ terrā, unus est em̄ pater uester qui in cælis est. Nec uocemini magistri, quia magister uester unus est Christus. Qui maior est uestro, erit minister uester. Porro qui semet ex tulerit, humiliabitur, q̄ se humiliauerit exal tabit. Idē agit Lucæ cap. xiiij. parabola de inuit

de inuitatis, inter quos qui sibi postre mum locum delegerat, iubetur ascende re. Eodem pertinet, quod inuitat, ut sub missi blandum ac molle iugum suum ac cipiant, Discite, inquit, à me, quod mitis sim, & humilis corde, & inuenietis re quiem animabus uestris. Tumultuosa res est superbia, cōtendit de honore, uin dex est, & dum nulli cedit, nunquam à pugna uacat. Quanquā nulla doctrina efficacior, quā ipsius uita. Quem em̄ homunculum non pudeat erigere ceruicem, cū ille uere summus, præcinctus lin teo, lauat pedes discipulis suis. Caput, ce ditur, cōuicijs afficitur, ac ueluti flagitio sus in crucem tollitur. Deniq; p̄ summā deiectionē suā, promeruit ad summā eue hi dignitatē. Porro permulti tument ge neris nobilitate, qui morbus oīm quidē cōmunis, Iudæis tamen peculiarius ad hæsit, qui sine fine iactabant patrē Abra ham. Nec cœperitis, inquit, dicere, Filij Abrahæ sumus. Dico em̄ uobis, Potens est deus, de lapidibus his suscitare filios Abrahæ. Et alias filios Abrahæ uocat, q̄ cūq; Abraham factis referrent, ipsos qui se

Superbia

Generis fiducia.

qui se gloriarentur Abrahæ filios, diabo-
li filios esse, qui parentem hunc impijs fa-
ctis æmularentur. Omnis igitur Christia-
norum nobilitas recte factis æstimanda
est, non stemmatis. Is demum pudendæ
cōditionis est, quisquis seruit uitijs. Cen-
turionem alienigenā præfert Iudæis, Sa-
maritanū leprosum, antepōnit Iudæis.
Rursum Samaritani uulnerati uiator scu-
ratorē, antepōnit sacerdoti & leuite, q̄ Sa-
maritanos, ut extremos homines, aspē-
bantur, seipsos pro semideis gerebant.
Sæuitiæ malum funditus exigit, tot para-
bolis ad clementiam & ignoscendi faci-
litatem prouocans, apud Matthæū cap.
xviij. de seruo, qui noluerit remittere cō-
seruo, cum ipse domini cōmunis lenita-
tem esset expertus. Dum inibi iubet er-
rantem fratrem clanculum absq; arbitris
corrigi, dum septuagies septies resipiscen-
ti, totidē iubet ignoscere. Rursum cum
Lucae cap. xix. Samaritanis Christū non
recipiētibz, Iacobus & Ioannes, Vis in-
quiunt, ut iubeamus ignem e cælo descē-
dere, qui cōsumat istos. Ab hoc affectu
protinus eos reuocat ad affectum māsue-
tudinis,

Sequitia.

tudinis, & acriter increpitis illis, Nescitis
inquit, cui⁹ spiritus estis. Filius hominis
non uenit ad perdendas animas, sed ad
seruandas. Est & alius affectus, qui inter
ipsa benefacta bonis etiā uiris insidia, sui.
Fiducia
tur, ni cauerint, fiducia nostri. Non tole-
rat hunc in suis Christus. Parū pius est,
qui sibi pius uidetur. Phariseum sua me-
rita prædicantē e proximo fastidit, Pub-
licanū e longinquo sibi displicentē agno-
scit. Item apud Lucam, cap. xviij. adhi-
bita similitudine declarat, nihil gratiæ
deberi seruis, etiā si p omnia suo functi
fuerint officio, Sic & uos, inquit, cū fece-
ritis omnia, quæ præcepta sunt uobis, di-
cite, serui inutiles sumus, qd debuimus
facere, fecimus. Nec aliud agit proximo
capite, parabola de talentis ab hero con-
missis. Sors est aliena, quantulacūq;
est, quicquid hinc quæritur industria no-
stra, domino quæritur, nō nobis. Dis-
pensatio nobis est credita, male nobis, si
cessauerimus, non est quod gloriemur
nostro nomine, si cū officio rem gesserim-
us. Huc spectat, qd legimus apud Mat-
thæū cap. xix. cum cuiusdam interrogati,
f ij quid

quid boni sibi faciendū esset, ut haberet uitam æternā, Quid me, inquit, interrogas de bono? unus est bonus deus. Sensit morbum hominis, sibi bonitatis laudem arrogantis, cum omnes nostræ iustitiæ corā oculis dei, nihil aliud sint, quam pannus mulieris menstruo pfluuiū pollutæ. Ad hæc apud eundem cap. xxv. solos illos agnoscit, qui ipsi sua beneficia nesciūt. Domine, quādo te uidimus esuriētem, & pauiimus, sitientem, & dedimus tibi potum? Quando autem te uidimus hospitem, & collegimus te, aut nudum, & cooperuim⁹ te? Aut quādo te uidimus ægrotum, aut in carcere, & uenimus ad te? Hoc est certissimū ueræ pietatis argumentum, si conatus pro uiribus omnia, tibi uidearis expers pietatis. In iusti mirātur, si quod officium præterissent, adeo sibi non uidebātur impij. Ne eos quidē agnoscit apud Matthæū cap. vij. qui sese cōmemorant & dæmonia p illius nomen eiecisse, futura prædixisse, multaq; stupēda gessisse, Amen, inquit, dico uobis, nescio uos. Huc alludit nī fallor, parabola, quam apud Lucā cap. xij. proponit,

proponit, admonēs, ne quis iustitiæ suæ fidutiā, prouocet ad iudicem, iuris rigorem experturus, cōponat magis cum aduersario litē. Nec aliud agit Ioannis cap. xv. cum ait, Nō uos me elegistis, sed ego uos elegi, & posui uos ut eatis, & fructū adferatis. Atq; inibi paulo superius, se uitem uocat, discipulos palmites. Si quid a nobis adfertur bonæ frugis, totum stirpi transcribendum est, sine qua nihil sum⁹, nisi ignis alimonia. Ac mox capite proximo discipulos nō nihil sibi placentes, cum aiunt, Nūc scimus, quod scis omnia, nec opus est ut quisquā te interroget, per hoc credimus, quod a deo sis protectus, ut mox repellit, nec sinit in eo manere affectu, Nunc inquit, creditis. Ecce ueniet hora, & iam uenit, ut me deserto, dispergamini alij alio. Nec Petrum tulit humana fidutiā magnifice de se pollicentem, Etiam si omnes offensi fuerint, ego certe non labascam. Amē inquiens dico tibi, qd hac nocte, priusquā gallus bis canat, ter me negabis. Alios discipulos, iactantius referentes, quā in primo prædicationis tyrocinio res successisset, dæmonis

Pudor hu
manus.

nijs quoq; subiectis, Amen, inquit, dico uobis, Vidi Luciferum tanquam fulgur de cælo cadentem. Nolite gloriari super hoc, quod spiritus subiiciuntur uobis, de hoc potius gloriemini, quod nomina uestra scripta sunt in cæl. Nec solus Petrus se fortem fore prædicarat, uox illius, uox erat omnium, nec ille solus diffusus est, diffugerunt cæteri quoq; metu territi. Præter hæc, est mira uis pudor humani, quæ sæpenumero non possunt contemnere, qui possunt opes ac uoluptates continere. Proinde beatos pronuntiat, cum illis exprobrarint homines, confictis calumnijs eos traducetes. Addit exemplum sui, Si patrem, inquit, familias Beelzebub uocauerunt, quanto magis domesticos eius? Non est discipulus supra magistrum. Et in Actis, gloriæ sibi ducunt Apostoli, publicitus flagris cæsi, quos deus dignos habuerit, ut pro Christi nomine contumelijs afficerentur. Atque alibi uices multas pollicetur, Quem mei puduerit, inquit, apud homines, huius me quoque pudebit apud patrem meum, & qui me professus fuerit apud homines, hunc uicissim

cissim agnoscam apud patrem. Paulus non alijs de rebus gloriatur, quam de cruce domini Iesu Christi, quam mundus summum probrum esse ducit. Idem nouit, per infamiam & bonam famam, euangelij negotium agere, sic, ut si quid gloriæ contigisset, Christo transcriberet, si quid ignominia, gloriæ loco duceret, ob Christum male audire. Restabat extremus affectus, adeo nobis insitus natura, ut inexpugnabilis uideri posset, nisi nihil non posset deus. Quis enim humanis præsidijs continat metum iudiciorum capitalium, sæuitiam tyrannorum, crudelissima supplicia, denique mortem etiam probam apud homines? Hac quoque in parte, suos securos esse iubet, præcipiens ne meditentur apologiam, qua se tueantur tribunalibus, se suggesturum, quod dicto fuerit oportet, se suppeditaturum faciendam, cui non queant aduersarij resistere, non formidandos eos, quod corpus ualeat occidere, animam non possint, qua incolumi, nihil totius hominis perit, quando pollicitus est, ne pilum quidem capitis nostri periturum.

Persecutio.

Ab his igitur affectibus liberos, quid est quod uel corrumpere possit, uel terrere?

f. iij

Rursus

Rursus qui his obnoxius est, non potest constanter Christi negotium gerere. Videt episcopus quod expediat regi, & uult illi consultum, sed protinus reclamant affectus, si hac pergas, decrescet celsus, offendet principem, non assequeris galerum cardinalitium, habebis delirus. Nec tamen est irritandus quisquam, sed si Christi res secus obtineri non potest, magno animo ferenda sunt rerum dispendia, famae probra, capitis discrimina. Apostoli nusquam prouocant magistratus, aut principes, non exprobrant populo pristinae uitae dedecora, tantum ad Christum, ad uitae nouitatem, ad salutem inuitant, & omnibus quantum licet sese accommodant, quo plures pellant ad Christum. Quod si fluctibus rerum humanarum sic inuoluemur, ut quod Christus & animi uotum inuitat, perire non possimus, tamen huc pro uiribus tantum erit. Opibus onerauit te fortuna, fortasse non expedit abijcere, posside contemptum, & ut Pauli uerbis utar, posside tanquam non habcas. Minus angeris, si quid decurtatum sit, minus metues, si quid immineat dispendii. Contigerunt tibi parentes

Christi nos
mine quod
uis auden
dum cum
ipsa uos
cat res.

rentes clari, contigit uxor insignis, habeto tanquam non habeas, & minus auocabit a pietate horum possessio. Contigit principis fauor, ne hinc intumescas, sed abutere potius, quatenus licet, in rem Christi. Inuolutus es aulae negotiis, explica te puirili, nihilo secius interim ex hoc malo decerpens, si qua bonae rei sese obtulerit occasio. Semper interim Martha murmuret aduersus Mariam, inuidens illius otio. Super omnia adsit innocentia, quam pudeat & malos incessere. Adsit charitas ad benemerendum de omnibus exposita & alacris. Adsit animi lenitas, quae saeuitiam impiorum uel mitiget, uel toleret. Adsit simplex prudentia & prudens simplicitas, quae sic declinet iniuriam, ut ipsa nullum afficiat iniuria. Adsit certissima fides, quae de Christi promissis nihil addubitet. Hos animos si praestiterit illi, qui in Apostolorum uices succedunt, tu uere mereatur dici regnum caelorum, ecclesia Christi. Nunc adeo plerique absunt ab hac imagine, ut sint, qui haec uelut obsoleta rideant, ut sint, qui diuersa doceant. Quoniam autem huc redit uniuersa Christi doctrina, ut ipsi

Exempla ui
tae & sacris
literis.

ut ipsi pie, sanctęq; uitam traducamus, conueniet ad omēs uitę actiones exemplum, ac formam ē diuinis libris uenari, præcipue uero ex euāgelijs, c quibus potissimum nostra ducuntur officia. Obseruandum igitur, ut ipse Christus se gesserit erga uarios: Marie, erga parentes, puer & natu grandis (puer obtemperat, docens continet) erga discipulos, erga phariseos elatos, erga percotantes insidiosos, erga plebem simplicē, erga afflictos, apud suos, apud exteros, apud magistratus, Quibus etiam rationibus suos ubiq; præmunierit, quomodo se gerere debeant, erga cognatos, & amicos, quos ne saluari quidem uult cum euangelicę prædicationis dispendio, erga benemerentes & excipientes euangelij gratiam, erga reijcientes, erga perlecutores, erga ludæos, erga gentes, erga fratrem imbecillem, aut errantem, erga fratrem incorrigibilem, erga iudices impios, erga gregem sibi commissum, ceteraque quę nobis in quotidiano uitę usu solēt incidere. Horum si uidetur locos aliquot commemorabimus, ob imperitiorum,

res, quo facilius reliqua per se possint annotare. Duo quædā peculiariter & perpetuo inculcat Christus, fidem, & charitatem. *Fides* præstat, ut nobis diffusi-
Fides & charitas

fidutiam omnem collocemus in deo. Charitas hortatur, ut de omnibus benemereamur. Primum apud Matthæum capite nono, alienam etiam fidem imputat paralytico, Videns autē Iesus fidem illorū. Ac paulo post, cæcis opem, ac misericordiā implorantibus, non prius succurrit, quā de fide stipulatus, Creditis, inquit, quod hoc possim facere uobis? Cunctę respōdissent se credere, tum denique tetigit oculos eorum, dicens, Secundum fidem uestra fiat uobis. Rursus ibidem, mulieri contactu uestis sanitatem affecutę, Confide, inquit, filia fides tua te saluam fecit. Apud eundem euangelistam cap. xiiij. discipulis expauesactis, ac uociferantibus præ timore, Habete, inquit, fidutiam, ego sum, nolite timere. Ac mox Petrus fide fultus, ad exemplum præceptoris ambulat super aquas. Idem hæsitans, pessum it, & audit, O parum fides, quare dubitabas? Ac pximo capitulo

ueluti coactus per Cananæa fidutiā, ut cui nollet, præstaret hoc beneficij, exclamat, O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut uis. Apud Lucam cap. xvij. leprosum fidei uult acceptā referre sanitatem, Surge inquit, uade, quia fides tua te saluum fecit. Rursum Ioannis cap. iij. reguli fides salutem impetrat filio morienti, Credidit, inquit, homo sermoni, quē dixit ei Iesus, & ibat, iam autem eo descendente, serui occurrerunt ei, & filij salutē nuntiant. Iterum Matthæi cap. xvi. discipulis de panibus solliciti ὁλιγοτιστικῶς exprobrat. Apud eundem cap. xvij. discipulis admirandis quid obstiterit, quominus potuerint sanare lunaticū, Propter incredulitatem, inquit, uestrā non potuistis. Ac mox declarās quāta sit fidei uis, Si habueritis, inquit, fidem, sicut granū sinapis, dicetis monti huic transi hinc, & transibit, neque quicquā erit uobis impossibile. Apud eundem cap. xxi. discipulis admirantibus ficum ad execrationē Iesu exaruisse, Amē, inquit, dico uobis, si habueritis fidem, nec hæsitaueritis, non solum quod accidit ficui facietis, sed etiam monti huic

huic dixeritis, tollere, & proijcetemet in mare, fiet. Et quicquid postulaueritis in precibus uiris, accipietis. Item apud Marcum cap. x. cæcus sanat⁹ audit, Fides tua te saluum fecit. Apud Lucam cap. viij. discipulis ob tempestatis uim periclitantibus, Vbi inquit est fides uestra? Ac mox eodē cap. exanimato Archisynagogo, ad nuntiatam filiæ mortem, dominus Iesus, Noli, ait, timere, crede tantū, & salua erit. Tāta res est fides, ut ex huius uel inopia, uel imbecillitate fere nascatur, quicquid uitiorum Christianorū mores corrumpit. De charitate uero quid attinet indicare? Quid enim aliud docet, quid aliud tota sua uita inculcat Chrs, nisi summam charitatem? unū hoc erat, quod nos docturus uenerat. Siquidem apud Lucā cap. xii. Ignem inquit, ueni ut mittam in terram, & quid uolo, nisi ut accendatur? Iam apud Ioannem totū hoc, quod loquitur, quod agit apud discipulos, imminētē mortis tēpore, quid aliud sonat, quid aliud spirat, quā igneam ac flagrantissimā charitatem? Quis tam saxeus est, ut illa legat absque lachrymis? Hæc est charitas,

Charitas

Ioan. xij.

ritas illa, morte fortior, quæ amantem ad mortis usque contemptum inflamat, quæ efficit, quod nulla possunt humana præsidia. Huius unius symbolo uoluit suos discipulos à cæteris discerni. Per hoc inquit, cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si charitatem habueritis inter uos mutuam. Deus, inquit, charitas est, ab hoc excidit, quisquis excidit à charitate. Proinde Matthæi cap. uigesimo, declarans, & ob oculos ponens, quibus factis debeat cælum, uide quid commemorat. Num uestem sordidam? Num ieiunia? Num ciborum delectum? Num psalmorum uim demurmurata? Num eruditionem? Num miracula? Nihil horum. Quid igitur? Pauistis, inquit, esurientem, potum dedistis sitienti, excepistis hospitem, nudum texistis, ægrotum inuistis, carcere inclusum subleuastis alloquio. Nihil autem aliud sunt hæc, quam officia charitatis. Euolue testamentum offit nouum, nihil usquam reperies præceptum, quod ad ceremonias pertinet. Vbi de cibis aut ueste uerbum ullum? Vbi de inedia, aut similibus, ulla mentio?

Ceremo-
nias.

mentio? Solam charitatem suum præceptum uocat. Ex ceremonijs oriuntur dissidia, & charitate pax. Apud Matthæum obmurmurant Christo Pharisei, quod fame perpulsi sabbato uellerent spicas. Quibus Dauid obijcit exemplum, qui non ueritus sit sacrosanctis uesci panibus. Quod si nossetis, inquit, misericordiam uolo, & non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes. Dominus est enim filius hominis etiam sabbati. Atqui hæc erant à deo præcepta, & tamen non uult obseruari, quoties charitatis officium est præstandum. Quid igitur dicent hominuli obscuro, qui ob interdictum esum carniuium, aut his frigidiores constituunt uncas postulant, ut totus homo ueniat in capitis periculum? Apud Ioannem cap. ix. magnas excitat tragœdias, quod cæco reddidisset oculos die sabbati. Apud eundem cap. iij. paralytico sanato obmurmurant, qui iussu Christi grabbatum suum sabbato sustulisset. Apud Matthæum uero cap. ix. Taciti secum obgannunt, quod peccata remitteret. Obmurmurant alibi, quod sabbato sanasset mulierem contracta, qui

qui bouem aut asinum in puteum delapsum, non uerentur educere sabbato. Christus clamat, non hominē ob sabbatum esse conditum, sed sabbatū ob hominem esse repertum, & tu uis tuas leges tantum ualere, ut citius pereūdum sit homini Christiano, quam ab ijs latū digitum discedat? Rursus obmurmurant apud Matthæum cap. xv. quod discipuli manibus illotis cibum caperent. Hic uero non solum pius dominus excusat suos, uerū etiā crimē in ipsos retorquet, qui ob Corban, quod auaritia sacerdotū repererat, negligebant dei præceptū. Nam dei uocat, quod ad naturalem pietatem attinet. Succurrere parētibus, charitatis est, ab hac auocabant, modo non nihil accresceret gazophylacio. Christus clamat, non quod intrat in os polluit hominem, & tu exigis à Christiano, ut ingenti ualitudinis dispēdio uestatur piscibus? Imò præ te non ducis pro Christiano, qui corporis habitu compulsus, quocūq; die, quocūq; cibo uestiens grās agit deo? Adeo placet Christo bñficientia, quam elemosynam appellat, ut apud Lucam cap. xvi collaudet

collaudat iniquū dispensatōrē, qui fraudato domino, subuenerit debitoribus. Iā quid aliud nobis commendant Apostoli suis epistolis? Et nos ad hæc omnia pene surdi, plusquā Iudaicis constitutionibus oneramus Christi sanguine liberos? Ob hæc calumniatur immeretē? Verum hæc insectari, non est huius instituti. Reliqua carptim, ut quicquid occurrerit, attingemus. Annotandum, quod Christus ubiq; fere miseret turbæ simplicis, in solos Phariseos, Scribas & diuites uæformidabile intonat, uidelicet indicans, in episcopis, Theologis, ac principibus esse situm, ut populi uiueat pietas. Ab illis omne malum oritur. Miseret populi, qui dum Pharisei suū agunt negotium, destitutus oberrat, in morē gregis a pastore deserti, disiectiq;. Christus more Iudæorum ieiunasse creditur, uel hoc argumento, quod eo nomine calumniatur discipulos, non ipsum, ut legis apud Matthæum cap. ix. significans oēm occasionem calumniæ uitādam ijs, qui pastores agunt, aut principes. Christus bis dūtaxat saeuile legitur, in primores, g Matthæi

Matthæi xxi. & apud eūdem cap. xxiij. in negotiantes in tēplo, satis testans, his fontibus uniuersam ecclesiæ pestem ori- turam. Nullos esse magis capaces Euāgelicæ doctrinæ, quā simplices, mites ac modestos, aperit. Vbiq̃ pusillos am- plectēs, & horū esse regnum cælorū præ- dicans. Non admittēdum cuiusquā ho- minis consiliū, q̃d auocet à pietate, docet exemplo suo, cum Petrū paulo ante col- laudatum Satanam appellat, & qui con- sultor præire uolebat, imitatione mortis sequi iubet, quemadmodum legis apud Matthæū capite decimo octauo. Quæ- dam & præter ius faciēda, ne turbetur ordo publicus, submonet eodem cap. iu- bēs solui didrachmū, cum testatus esset, immunes esse regni filios. Nihil insana- bilius esse impietate, pietatis imagine p- sonata, docet apud eundem Euangelistā cap. xxi. Amen, inq̃ens, dico uobis, q̃d publicani & meretrices præcedunt uos in regnū dei. Pharisei nusquā non recla- mant Christi doctrinæ, sanctimonie fal- sa specie turgidi. Publicani & meretrices morbum agnoscentes suum, ad medicū accurrunt.

accurrunt. Ac mox ibidē, In factis, nō uerbis, in affectu, nō cultu, in obediētia, nō cæremonijs sitam esse uerā pietatem, docet, pposita parabola de duob̃ filijs, e- quibus laudat is, qui q̃d p̃bis detrectarat, re prestitit. Episcopis, & ijs, q̃ legitimis— fungunt honoribus, etiā parē probis, ta- mē obtemperandum esse, modo recta do- ceant, admonet apud eūdem cap. xxiij. Super cathedrā Mosi sederunt scribæ, & Pharisei &c. Audiēdus est, q̃ docet euā- gelium, etiā si non uiuat euāgelice. Cæ- terum eodē in loco taxat eos, q̃d huma- nis p̃stitutiōibus, onerent populū, subin- dicans in hmōi negligēdos, quādoqui- dem aliās & apostolos defendit aduersus Phariseos, calūniantes q̃d illotis mani- bus cibū caperent. Nō temere, neq̃ su- bito irrūpendum ad munus euangelicæ prædicationis, docet ipse tot testimonijs ante cōprobat, Ioannis, colūbæ, p̃ris, à baptismo secessit, ieiunauit, tētatus est, uicit, atq̃ ita demū undiq̃ spectatus atq̃ instruct⁹, nō statim summa docuit, sed abloā- nis prædicatione fecit initiū, ad resipiscen- tiā, & sup̃ioris uitæ p̃enitudinē puocās.

Nullus enim opem medici desiderat, cui non displicet sua ualetudo. Quod autem ultro quosdā accersit, uelut Iacobū, Andreā, Petrum, ac Matthæum, quosdam sequi uolentes, reijcit, nos admonitos uoluit, nō quoslibet esse recipiendos ad nostræ religionis cōsortium, sed eos dūtaxat, qui sincero simpliciq; accedūt animo. Id quidem certo liquebat ei, cui patebant omnia, nobis idem coniecturis p̄uestigādum est. Christus, ut omnibus prædicauit, ita neminem unquā blādimentis, aut humanis p̄missis ad se pellexit, neq; quenquā uī adegit, cum esset omnipotēs, benefactis traxit, exemplo uitæ traxit, Idem factū ab apostolis. Proinde uidendum rectene sentiant ij, qui Turcas bellicis machinis student Christianos facere. Imō potius tonet apud illos Theologorum uox, apostolicæ similis, Luceat uitæ cādor, Sic fiūt uerē Christiani. Apud Matthæum cap. viij. Geraseni, cōspectis miraculis, rogāt Iesum, ut excederet suis finibus, quod ad ipsorum affectus esset inutilis. Ita n̄ris quoq; tēporibus pleriq; sunt, qui taceri uelint doctrinā

doctrinam euangelicā, ut cum ipsorum uitæ instituto pugnantē. Christus adhuc infans, fugit in Aegyptū, uir, ultro sese offert satellitibus, indicans esse tempus fugiendī, ac subducēdi sese, cum imminens periculum non uidetur facturū ad gloriā Christi. Apostolos suos diu rudes & incredulos, lenissimo ptulit animo, donec paulatī pficerent, Ita sacerdotes summa māfuerudine ferre debent populum infirmū, donec sensim ad meliora prouehatur. Idem se facilem, ac popularem, & expositum, omnibus præbuit, ne publicanorū quidem, ac peccatorū fugiens conuiuia, sed nusquā non agens euangelij negotium. Ita conuenit episcopum, aut horum uicarios, omnibus sese accōmodare, sed hoc interim agētes, nō ut ipsi ditiores euadant, uerū ut suos redant meliores. Ascīuit te princeps in regiam, ut sis à cōfessionibus, aut a concionibus, ne id agas ut episcopatū auferas, sed ut pauciora peccentur inter aulicos.

Carnis n̄cessitudines obstare ijs, qui rem euangelicam gerunt, testatur apud Matthæum cap. xij. inter suos pauciora

proferens miracula, ob illorū incredulitatem. Nonne, inquit, hic est fabri filius? Nonne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacob, & Ioseph, & Simon, & Iudas? Et sorores eius omnes apud nos sunt? Vnde ergo huic omnia ista? Atque alibi cognati illius parant eum in uincula conijcere, dicētes, in furorē uersus est, ut legim⁹ Marci cap. tertio Proinde qui uirtute uelit prodelle multis, maiore cum fructu peregre faciet, quā domi. Discipulos, nō habentes quod pro se respōderent, ubique defendit aduersus Phariseorum calumnias. Velut apud Matthaeū cap. xij. dum sabbato uellunt spicas, Rursum cap. xv. dum illotis manibus cibum capiunt. Iterum alibi, dum nō ieiunant, quēadmodum Ioannis discipuli. Non adnitendum, ut a quibusuis lauderis, sed duntaxat a probatis, & ab ijs, qui nō laudent, nisi honesta, docet diuersis locis. Nam Marci capite primo, in templo uociferanti dæmonio respondet, Obmuteſce, & exi ab homine. Apud eundem capite tertio, Spiritibus clamantibus, Tu es filius

filii dei, additis minis interdicat, ne se proderent. Iudam admonuit, non reiecit, nec ab osculo solito submouit, neque prodidit, a quo erat prodendus. Tāum tribuit amicitiae, ac domesticæ familiaritati, docens non temere deferendam semel inītam amicitiam. Sic & Martinus tulit Brixium suum. Quod Petrus a negatione resipiscit, Christo in illum oculos defigente, Iudas poenitudine facti ductus, abiit, ac suspendit se laqueo, duplicem indicat poenitentiam, frugiferam & infrugiferam. Felix autem peccator, quē lapsum aspicit Christus, Infelix qui semet ab illo auertit, ut uideri non possit. Est aliquid, seruato rem, uel cminus sequi. Quid nobis agendum sit, si quando ingruerit extrema malorum procella, aut mortis necessitas, quæ neminem non manet, docet ipse, sub tempus mortis secedens, uigilans, instanter orans, prostratus in terram, ueluti suis præsidijs destitutus, totus a patris auxilio pendeat. Martyr, qui suas metitur uires impar erit supplicijs.

Christus raro edidit miracula, quæ præter admirationem nihil haberent utilitatis, qualia ferè sunt, quæ nunc fingunt de diuis. Sanauit ille, pauit, liberauit à periculis, quæ beneficentiæ sunt. Proinde qui magnus uideri uult in ecclesia, huiusmodi factis magnū sese declaret, quæ iuuent, non quæ populi malo uires ipsius testentur. Nunquā cessandum ad doctrinā sacra, licet non proficiat omnibus, docet parabola seminātis. Sat est si quædam pueniunt. Christus cum suis discipulis, ut ab amicis ultro, porrigētibz quædā accepit. Ita nihil exegisse legitur, aut captasse, nec nisi pro uitæ usu præsentis. Ita qui præsunt gregi Christiano, gratis doceant, nō deerunt, qui ultro suppeditent, si modo frugī sint, & ultra naturæ necessitatem nihil requirant. Nihil accipiendum ab ijs, qui pertinaciter aspernantur salubrem admonitiōē, ne uideamur illorum fauere peccatis. Docent apostoli, q̄ ex doctrina domini, pedum quoq; puluerem excutiūt in eos, qui nō recipiunt euāgelium. Non esse statim prohibendos, qui administrant ecclesiæ sacra-

sacramēta, aut qui doctrinā Christi prædicant, etiam si uita parum respondeat, subindicat Marci cap. nono, uetans prohiberi, qui miracula ediderat sub nomine Christi, cum ipsum non sequeretur.

Boni pastoris esse, nonnunquā se in altissimū otium abdere, ac secedere, quo liberius precibus ac sanctæ lectiōi uacet, ut ijs rebus redintegratus, uegetior redeat ad episcopi munia, docet Marci capi. sexto, suos abducēs in locum desertum, ut aliquātisper requiescerent. Quales oporteat esse secessus episcopo rū, multis docet locis, non ad uoluptates secedens, aut uenationes, sed ad orandum, ad familiarius colloquēdum cū suis. Tales erant secessus olim præsulū, quos ob infrequentiam monasteria uocabant. Solam ficum execratus est Christus, quæ folijs, uelut imposuit esurienti, significans nullum hominū genus sibi esse inuisius, quā hos, qui sub pietatē prætextu sunt impij, & religionem titulo, cultuq; profitentes, uiuunt irreligiose. Quicquid ad salutē nostrā ptinet, id crebris precibus a deo flagitandum, docet ipse subinde orans,

g s quicqd

quicquid obtigerit boni, id deo ferendum acceptum, docet ipse, frequenter gratias agens patri. Idem inculcat parabolis aliquot, uelut illius, qui cogit improbitate sua, nocturnū amicum surgere. Item uiduæ, iudicis in inexorabile assidua interpellatiōe defatigatis. Idem nō uno in loco præcipit discipul' suis, Petite & accipietis. Indolem egregij pastoris etiam in puero submicare, ac scintillulis quibusdam sese prodere docet ipse, puer duodecim annos natus, in templo sapiētiae suæ specimē, ac gustum præbens. Item in nuptijs præludens miraculo, & ante baptismum iam seu meditās euangelicum munus, ac prægestiens ad futuram prædicationem. Qui uelit prædicationis Euāgelicæ negotium suscipere, eum oportet ab omnibus carnis affectibus esse repurgatum, nec quicquam nisi cælestia sapere. Christus in baptismo spiritu impletus est, huius impetu raptus est in desertum. Hinc a tentatiōe uictor, spiritus impetu raptus est in Galilæā, quemadmodum legis apud Lucā cap. quarto. Hinc ingressus Nazarenā synagogam explicato

cato uolumine Esaia, locū nactus est de spiritu, Spiritus dñi super me, eò, quod unxit me, ad euangelizandum pauperibus misit me. Nicodemum iubet renasci, non ex carne, sed ex spiritu. Apostolis post resurrectionē ad prædicationem ire iussis, afflat spiritum sanctum. Rursum ab Ascensione mittit spiritum igneum. Quidam ob hoc ipsum sancti uolūt haberi, quod semet abdunt à uulgi conspectibus. A exemplo Christi, qui uere Christianus est, non horret consoruium imbecillium, modo spes sit ulla resipiscētiæ. In conuiuio contrectatur à muliere peccatrice, Colloquit' priuatim cū muliere Samaritana, quæ cū sexto uiuebat adultero. Cōuiuatur cū publicanis. Cur eū horreat fidus & amic' medicus hoīes morbidos, modo spes sit sanitas? Beneficiū gratis, & absq' spe redituri scēnor' esse collocanda, docet apud Lucam cap. xiiij. nec ullā bñfactor' mercedē expectādam, nisi in resurrectione iustor', parabola pposita, monens nō esse inuitādos cognatos, aut uicinos, aut diuites, sed pauperes, debiles, cæcos, & claudos.

Cum uul-

Cum uulgus horum, qui sibi p̄i uidē-
tur, in preculis, aut sup̄stitiosis ceremo-
niolis summā pietatis collocet, Christus
apud Lucam cap. xv. pr̄cipuū pietatis
officiū, deoq; gratissimū declarat esse,
si quis peccatorem ad resipiscētiā ad-
ducat, eandem sentētiā tribus parabo-
lis inculcans, ouis centenariæ receptæ,
drachmæ decimæ repertæ, & filij prodi-
gi resipiscētis. Atq; inibi summus ille
pastor, qui solus omniū prorsus ab omi
uitiorum labe fuit immunis, docet pecca-
torem ex animo resipiscētem, cum gau-
dio recipiendum, cum uulgo his insulte-
mus, & cū æterna nota recipiamus, per-
inde quasi nos uacemus omni crimine.

Vbiq; facta dictaq; sua refert ad auto-
rem patrem, exemplo dato, ne quid nos
homunculi nobis arrogemus, neue no-
stræ innitamur prudentiæ. Quicquid
uita cōmunis obtulit, hoc fere uertit in
occasionem docēdæ pietatis, ostēso Cæ-
sar̄is nomismate & imagine, detorquet
hūc, ut ex imagine mētis meminerim⁹,
quid debeamus deo. Turbas frequentius
affluentes, ob cōsuium exhibitum,
hortat

hortatur ad cibum qui nō perit. Rursus
apud eundem Ioannem efflagitantibus
signum aliquod, quod cum mamna cæ-
litus olim delapso conferri possit, ad sui
corporis epulas uocat, longe quouis mā-
na sacratiores. De insigni sceleratorum
quorundam supplicio renūntiantes, per
occasionem inuitat ad pœnitentiā. Pue-
ros oblatos uertit in exemplum mansue-
tudinis, tēpli ltrūcturam ostendantibus,
meminit de morte & resurrectione sua,
mulieris elogium, clamātis beatum ute-
rum, qui talem gestasset infantem, beata
ubera, quæ tali puero lac porrexissent,
Hūc defleſcit, ut potius beatos ostendat,
qui cōcipiunt sermonē diuinum, & hinc
fructum edūt nunquā periturum. Quā-
quā hæc ratio latius patet, quā ut sito-
mnibus exemplis explananda. Quod
apud Ioannē cap. xij. pharisæi destinant
& Lazarū interficere, typum habet, qd
improbi nō solum oderūt Chr̄m ipsū,
sed eos quoq; per quos Christi nomen il-
lustratur. Annotandus est apud eun-
dem circulus, in quo fere se uoluit, ubiq;
& societate & fœdus Christianū commē-
dans,

dans, præsertim cap. xij. & xiiij. se declarat idem esse cum patre, adeo ut qui filiū norit, norit & patrem, qui filiū spernat, spernat & patrem, nec separatur ab hac cōmunionē spiritus sanctus, Sic enim legis in epistola, Tres sunt, qui testimoniū dāt in cælō, pater, sermo, & spiritus. Atq; hi tres unum sunt. In idem confortiū trahit suos, quos palmites suos appellat, obsecrans, ut quēadmodum ipse idem erat cū patre, ita & illi idem essent secum. Implet ijsdem cōmunem patris suūq; spiritū, omīa conciliantē. Nō credit Petro suas oues pascēdas, nisi ter amorē Christi professio, subindicans episcopo nihil spectandum, præter salutem gregis, & Christi gloriā. Ac mox ostendit, quo debeat se præparare fidus ac uerus pastor, subiiciens. Amē dico uobis, cum esses iunior, cingebas te, & ambula bas quō uolebas, cum autem senueris, porriges manus tuas, & alius cinget te, ducetque quō non uis. Ad hunc modum conueniet in singulis mysticorum uoluminum locis philosophari, præsertim in euangelijs. Nam hæc exēpli gratia dū

tia dūtaxat in medium adduximus, quoniam indicaremus alijs, forsitan his meliora reperturis. Sed bona difficultatis pars sita est in ipso sermonis habitu, quo traditæ sunt nobis sacre literæ. Nam tropis & allegorijs, ac similibus seu parabolis, fere opertus est & obliquus, nonnūquam usq; ad ænigmatiis obscuritatem, siue id Christo uisum est, quo prophetarum sermonem, cui iudæorum aures astueuerant, referret, siue hac difficultate signicōm nostram exercere uoluīt, ut postea gratior esset fructus, non sine negotio quæsitus, siue hoc cōsilio sua mysteria prophanis & impijs operta cælatq; esse uoluīt, ac sic ut interim pijs scrutatoribus non intercluderetur assequendi spes, siue genus hoc dictionis potissimum placuit, quod ut ad persuadendum cum primis efficax est, ita doctis pariter, & indoctis expositum & familiare, maximeque secundum naturam, præsertim si similitudines ducantur ab ijs rebus, quæ uulgo notissimæ sunt, quod genus ferme fuisse leguntur Socraticæ. Neque uero tantum ad docendum,

Tropi ser
monis sa
cri.

ac p

parabola ac persuadendum efficax est parabola, uerum etiā ad cōmouēdos affectus, ad delectādum, ac perspicuitatem, ad eādem sentētiā, ne possit elabi, penitus infigēdam animo. Nā uehementius afficit animū adhibita parabola, de filio pdigo resipiscēte, in qua narratur adolescens a patre postulare portionem substantiæ, quæ ad se rediret, deinde sibi filius, cōmittere se regioni longinquæ, mox oblitus indulgentissimi patris, cum turpissimis scortis, ac nepotibus pdigere rem, parentis benignitate datā, deinde coactus extrema rerum oīm penuriā, tandē amentiam suam agnoscere, & relictæ uitæ tangi desiderio. Reuertitur filius, agnoscit erratum, occurrit pater, in amplexus filij effundit sese, profertur noua uestis, profertur anulus, occidit uitulus saginatus, tota domus lætitia perstrepat, nec aliter gaudet senex recepto iuvene, quā si reuixisset. Nō exprobrat temeritas poscētis, nō luxus ac nequitia profundentis, nō meminit iam horum paterna pietas, cui satis est quod resipuerit, qd sibi reditus sit filius. Hæc inquā, acrius feriūt animū,

Filius pdigus.

animum, quā si quis citra parabolam dicat, deum libenter recipere peccatorem, modo ex animo poeniteat superioris uitæ, Nec exprobrari peccatum ei, qui ipse uehementer oderit sua cōmissa. Rursus adhibita ex Genesi parabola mystica, cum Abrahā passim fodit puteos, Philistæi, iniecta tra obturāt fossos, refodit eosdem Isaac, ac plures insup addit, qui uenas habeant uiuæ laticis, Nonne iucundius audieris, quā si simpliciter dicas, ex diuinis libris petenda præcepta recte uiuēdi, ab his abhorre, qui terrenis bonis addicti sunt. Item qui nude declaret, quibus uirtutibus oporteat episcopū esse præditum, frigidius audietur, quā si totum Aaron apparatus, a Mose diligentissime descriptum, ad allegoriā accomodet. Sunt quæ gratius per crystallum, aut succinum pelluceant, quā si nuda conspiciantur. Et nescio quo pacto, quæ facrasunt, plus habent maiestatis, si sub inuolucro proferantur oculis, quā si prorsus resecta uisuntur. Iam qui dicat, quid in nobis boni sit, id a Christo nobis autore pficisci, intelligetur quidem, uerū

Gen. xvi.
Itē. xxvi.
Putei Abrahæ, et
Isaac.

Simile.

h

si huc

si huc accommodet similitudinem de stirpe uitis, & palmitibus, de capite & membris, de radice & ramis, mox uelut imagine depicta, res oculis subiicitur.

Quin aliquoties fallit Christus suos ad tempus allegoriarum ænigmatibus, quod post altius inhæreat, quod uolebat intelligi, ueluti cum Matthæi cap. xvi. monet cauendum à fermento Phariseorum, illis de panibus omissis succurrit, cum ille de uitanda Phariseorum hypocrisis loqueretur. Rursum cum apud Lucam diuendita tunica iubet emi gladium, Cunctis respondens duos adesse gladios, ait, sufficit, per occasionem, animam addit Petro, ut gladio rem aggrediretur, cum hoc ageret, Christus, ut hunc affectum uideret, di scire aduersus persecutiões, penitus ac radicatus ex animis suorum euelleret.

Item cum apud Ioannem, admirantibus ingentem templi structuram, ait. Soluite templum hoc, & in triduo excitabo illud, nec apostoli senserunt illum de corpore suo loqui, occidendo, & intra triduum reuicturo. Ad hæc cum ait, apud eundem, Modicum & non uidebitis, &

iterum

iterum modicum & uidebitis me, ueluti per ænigma significauit, se breui moriturum, sed mox à resurrectione semet illis exhibiturum, usque ad diem ascensionis. Apud Matthæum uero, quot parabolis regnum celorum nobis adumbrat? Sciminantis uarie, & rursum sciminantis bonum semen, grani sinapis, fermenti exigui, in ingentem farinæ massam abdit, thesauri in agro defolli, insignis margaritæ. His finitima, cognataque sunt, puerbia, quod genus est, Cecinimus uobis tibijs, & non saltastis, Cecinimus lugubria, & non plorastis, quo significatum est, Phariseos, nec Ioannis austeritate, nec Christi ciuilitate fuisse, per uocatos ad poenitentiam. Sunt autem tropi, qui non pertineant ad grammaticos, aut rhetores, sed pertinent ad idioma sermonis, quod si ignoratur, frequenter aut fallit, aut moratur lectorem, Ac Græca quidem lingua, complures habet cum latina communes, quosdam habet sibi peculiare. Cæterum Hebræa plurimas habet loquendi formas, ab utraque dissonantes, Commune est nobis cum Græcis,

h ij

quod

Paræmiæ

Tropi.

quod dicimus, benefacere eum qui bene meretur de quopiam, At non item commune, quod illi dicunt εὐπαθεῖν. i. bene pati, pro beneficio affici. Comune est cum illis, quod pro ἐχωχάριον dicimus habeo gratiam. Non est commune, quod illi pro eodem dicunt οἰδαχαρίον. i. noui gratiam. Iam apostoli, tametsi Græce scripserunt, tamen non parum referunt ex proprietate sermonis Hebraici. Porro septuaginta, qui ueteris instrumenti libros nobis Græce tradiderunt, permulta referunt ex Hebraici sermonis proprietatibus, quæ fere sunt ab Hieronymo mutata, quæ ueterem sustulit translationem, quam in opere de locutionibus adducit Augustinus (si quis uelit illius gustum capere) adeo ut qui sit eius sermonis rudis, etiamsi probe græce callcat, non assequatur aliquoties sententiam loquentis. Cuius generis sunt, ut uinum, aut alterum exemplum docendi gratia producam, Iurat in cælo, pro eo quod erat, iurat per cælum, & credit in eo, pro eo quod erat, fidutiā habet in illo, & confitetur in eo, confitetur illum, In hoc cognoscent, in gladio percussit, per hoc cognoscent,

In, p per.

gnosceret, gladio percussit, Ero illi in patre, erit mihi in filio, ero illi pater, erit mihi filius, duos & duos, per binos, Magis fortior est nobis, fortior est nobis, Mulier si fuerit uiro alienigenæ, pro eo quod erat, si nupserit uiro alienigenæ, Homo homo, per quisque, Viri uiri, per cuiusque uiri, Quæ fecit uirtutem eorum, pro, quæ fecit exercitiis illorum. Nam hoc arbitratus est Augustinus ad Hebraicum idioma pertinere, cum nihil uideatur idiomatis Græcanici. Hebraicum est, pronomen exsuperuacuo addere. Beatus populus, cuius dominus deus eius, Ostendit, pro fecit. Bonas bonas, per ualde bonas. Maria Cleopha, per Maria uxor Cleopha. Iacobus Alphei, Iacobus Alphei filius. Eclipsis est familiaris Hebraeis. Omnis caro, pro omnes homines, Ceterum animæ, pro ceterum hominibus, Verbum pro facto, Quid uerbum hoc fecisti nobis? Honor, pro subsidio, Misericordia, pro beneficentia. Porro quod usu uenit, in his quæ uersa sunt ex sermone hebraico, idem accidit in ijs quæ translata sunt ex sermone græco, quoties interpret illius linguæ reddit idioma.

Honor, p
subsidio.

Græci ser
monis idi
omata.

h iij

ma.

ma. Verū huius generis formas, aliquot indicauimus in annotationibus, quas scripsimus in nouum testamentū. Et Aurelius Augustinus libris aliquot idem egit, quibus titulus est, De locutionibus. Quāquam in hoc argumento felicius uersari poterat, si que d'annotauit ex Hebræorū potius, quam Græcorum fontibus hausisset. Extant & annotationes Titami Græci, scriptoris, ut apparet, neoterici, in hoc ipso genere. Iam alijs quoq; tropis frequenter explicat difficultas. Nam quod Matthæus & Marcus prodiderunt latrones, qui cum Christo erant crucifixi cōuiciatos ei fuisse, cum Lucas tradat alterum dūtaxat id fecisse, sic explicat nondum Augustinus, ut dicat esse *τετρωον* numeri, latrones dictū pro latro. Rursus Christum triduo fuisse in sepulchro, per synecdochen explicant, quēadmodum & illud qd apud Marcum post tres dies resurrectorus scribitur, cum diluculo tertij diei surrexerit. Quoties autem explicato hyperbati anfractu, sensus obscuritatē discutiūt, & Origenes, & Chrysostomus, & Hieronymus, & Augustinus?

Heterosis
numeri.

Synecdo-
che.

Hyperba-
ton.

nus? Quin & hyperbole non raro sic Hyperbole currit. Velut illic, ascendunt usq; ad cælos, & descendunt usq; ad abyssos, cū uehementem tempestatem undarū intelligi uellet psalmista. Neq; continuo mendacium est, quod ultra ueri fidē dicitur. Sed in hoc adhibetur tropus, ut acrior & ardentior sit oratio. Ac ne quis absurdū putet, in diuinis libris hyperboles meminisse, facit hoc non raro Origenes, facit Chrysostomus, facit Augustinus, & Hieronymus. Huius generis sunt illa. Facilius est camelum per foramē acus transire, quā diuitem intrare in regnū cælorum, cum nihil aliud intelligi uellet, quā esse difficillimū, ut diues obtemperet euangelicæ doctrinæ. Item apud Lucam, ubi parabola iubet ad conuiuium adhiberi debiles cæcos, & claudos, nihil aliud significatur, quā abiectos & calamitosos esse subleuandos beneficio gratuito. Rursum ubi prohibet, ne quem inter uiam salutent Apostoli, cum hoc uoluerit intelligi, non committendum eis, ut ob humanos affectus, ullis dispendijs euangelij negotiū remorent.

Figurate
dicta.

h iij Vbi

Vbi uetat, ne peram uel baculum tollant in uiam, sensit, eos his præsidijs liberos esse oportere, quibus uulgus se munit, iter initurum. Neque enim dubium, quin Apostoli peras & baculos habuerint, cum Paulus & lacernam, & bibliothecam reliquerit Troade. Vbi suos iubet liliorum exemplo uiuere, sentiri uoluit, abijciendam anxiam sollicitudinem reponendi in posterum comatus. Vbi iubet præberi maxillam leuam percutienti dextram, quid aliud uult, quam non referendam illatam iniuriam? Idem sentiendum opinor, de relinquenda tunica ei, qui pallium abstulerit, & ultro ambulando bis mille passus, cum eo, qui ad semel mille compulisset. Vbi negat esse suum discipulum, qui non oderit patrem & matrem, plus dixit, quam intelligi uoluit. Vbi iubet ungi faciem oleo, ne uideamur ieiunare, nihil aliud sensit, quam in benefactis non captandam ostentationem. Nam arbitror Apostolos non solitos ungere faciem, cum ieiunarent. Origenes indicat hyperbolen esse, quod in Genesi scriptum legimus, Lauit in uino stolam suam, & in sanguine uuae pallium suum.

suum. Quis enim abluuit uestes suas in uino? uerum his uerbis nihil aliud intelligi uoluit, quam insignem, & exuberantem agri fertilitatem. Idem hyperbolen esse putat, quod Paulus scripsit, Romanorum fidem prædicatam in uniuerso mundo, cum multis esset ignota regionibus. Diuus Augustinus in epistola ad Publicolam, quæ inter cæteras numero censetur cluij. putat in illis uerbis Christi, quibus prohibet in totum ne iuremus, neque per cælum, neque per terram, neque per aliud quicquam, hyperbolen esse, plus enim dixit, quam sensit, quo uehementius deterreret à periurio. Augustini uerba, si quis requirat, subscribam. Si tamen illud nos adhuc mouet, quod in nouo testamento dictum est, ne omnino iuremus. Quod quidem mihi propterea dictum uidetur, non, quia uerum iurare peccatum est, sed, quia peierare immane peccatum est, à quo nos longe esse uoluit, qui, omnino ne iuremus admonuit. Hactenus ille. Veluti cum interminamur pueris, ne natent, dicimus, si uel aspexeris lacum, occidam te. Quam interpretationem si recipimus,

h s cōsimili

consimili ratione explicabuntur & illa, ne diuertas ab uxore, ne resistas malo, ne irascaris. Iam quod Ioannes in euangelij sui calce scripsit, totum mundum non fore capacem librorum, qui de Christo scribendi forent, Cyrillus & Chrysostomus ingenue fatentur hyperbolen esse. Opinor & cum prohibet ne quem uocemus patrem in terris. Præterea cum ait, nec iota, nec apiculum unū legis omitte dum, qui non impleatur, intelligens nihil omnino prætereundum ex promissis diuinis. Quæ constare possunt, etiā si apices aliquot sublati fuerint. Sed huius quoque generis aliquot exempla cōmonstrauimus in annotationibus, quibus nouum testamentum explanauius. His cognata sunt illa, quæ an tropis p̄stent nescio, certe ad uulgarem sensum accommodanda sunt potius, quam ad uiuum, ut aiūt, exigenda. Veluti cum prohibet omnino iurare, sentit non esse iurandum, ut uulgus deierabat, ob quaslibet causas, Cum prohibet sollicitum esse de crastino, sentit iuxta uulgi morem, qui ceu deo diffisus anxie torquebat cura futuri tēporis. Cum

Ad uulgarē sensum accommodanda.

Cum prohibet resistere malo, sentit malo nō esse propulsandum malum, ut uulgus hominū solet. Alioqui licet reprehendere peccantes, licet & coercere. Cum prohibet, ne uocentur Rabbi, sentit, ne Phariseorū more, qui supercilio turgebāt, ob hunc titulum. Cum prohibet in prætibus multiloquiū, sentit non esse precandum iuxta quorundā exemplū, qui existimabant deum multitudinem uocū capi, magis quā affectu mentiū. Alioqui legimus & Chrm orasse p̄lixē. Sic iubet non irasci, sentiens iram uulgare, quæ tendit ad iniuriā, Sic dānat eum q̄ fratri suo dixerit, fatue, sentiens, qui, quod uulgo solet, cōtumeliæ gratia id fecerit. Alioqui Christus ipse suos discipulos, & Paulus Galatas stultos appellat, sed arguens, nō incessens. Huiusmodi ferme sunt, Cum apud Matthæum ait, Misericordiam uolo, non sacrificium, Omnino sacrificiū uolebat, quod ipse indixerat. Sed prius est præstare misericordiā, quam offerre sacrificium. Rursum cum ait, doctrina mea, non est mea, suā negat esse, quam patri, ut homo ferebat acceptam. Rursum

Sermo latinus.

Ironia

Rursum cum ait, nondū fuisse spiritum, quod Iesus nondū esset glorificatus, non sentit simpliciter non fuisse spiritum, sed in Apostolis nondū apparuisse spiritum illum euangelicum. Quin & ipse sermo latinus habet sua quædā idiomata, quæ parum attentis, aut minus eruditis imponunt aliquoties. Quod genus est illud, apud Marcum capite quinto, Cum ab Archisynagogo uenire dicuntur, qui ab illius ædibus ad illum uenirēt, Quem locum habemus iam olim deprauatum ab ijs, qui non agnoscebant latinæ linguæ proprietatē, qua dicimus, ad me ibimus, pro eo quod erat, ad domū meam. Cæterum addubites forsitan, an in apostolicis & euangelicis literis reperire liceat Ironiam, cum dubium esse non possit, quin in uetere testamento reperiatur, nimirum libri regum iij. cap. xvij. Helias irridēs prophetas Baal, Clamate, inquit, uoce maiore, Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certe dormit, ut excitetur. Potest & in his uerbis Christi accipi Ironia Dormite iam, & requiescite, Iuxta Theophy-

ophylacti Vulgariensis episcopi sententiam. Rursum apud Paulū, epistolæ prioris ad Corinth. cap. vi. Contemptiores qui sunt, hos ad iudicandum constituite, per Ironiam dictum uideri potest, præsertim cum sequatur, Ad pudorem uestrum dico. Fortassis & illa Christi uerba, non multū absunt ab Ironia. Non est bonum sumere panem filiorum, & proficere canibus. Nec illa. Non ueni ad uocandum iustos, sed peccatores, Neque enim uere sensit eos esse iustos, sed exprobrat quod sibi iusti uiderentur. Sunt & aliæ figuræ complures uerborum ac sententiarum, quæ ad compositionem, aut grauitatem, aut iucunditatē orationis faciunt, quas diuus Augustinus nō grauatus est multis uerbis indicare in libris sacris, in opere, cui titulus de doctrina Christiana. De omnibus diligenter tradiderunt Donatus ac Diomedes, sed his diligentius Quintilianus libro rhetoricarum institutionum nono. At ne quis hanc literaturæ partem fastidiat, ut grammaticam, ac triuiale, Augustinus in opere de doctrina Christiana iubet non indiligenter ad-

Figura.

disci,

Amphibologia.

disci, uelut utilem ad intelligēdos libros canonicos. Iam amphibologia uitium quidem est orationis, sed quod sæpenu-mero uitari non potest, etiamsi Fabius quoad fieri potest, uitādum esse monet. Augustin⁹ adeo uitari uult, ut existimet manifestarium solœcismū citius admit- tendum, quā ambiguum dictionem, & ossum dici mauult, quā os si unū ali quod significamus, quæ multa dicuntur ossa, non ora. Qua quidem in re non illi prorsus assentiōr. Verum hæc incōmo- ditas frequentius accidit in lingua græ- ca, quā latina. Prōinde nos compluri- bus locis & indicauim⁹, & ubi licuit sub- mouimus. Tollitur autem fere uel com- positione, siue ordine sermonis cōmura- to, si ex contextu nascatur, uel dictione ancipiti, pperiphrasin explicata. Quod ipsum Augustinus exēplis aliquot pro- sequitur. Verum abusus uocis nonnun- quam ancipitem reddit orationem, sed qui non tam linguæ sit peculiaris, quā scriptori, ut sunt & inter autores sua cui- q³ propria. Nam frequenter hærebit in Quintiliani sermone, qui præter Cicero-
nem,

nem nihil legerit. Sic Paulus alias carnē uocat cognatos, aut sanguinis affinita- tem, alias totum hominem carnem ap- pellat, nonnunquam crassior hominis, aut alterius cuiuspiam rei pars caro dicitur, Interdum affectū hominis ad uitia sollicitantem carnem appellat. Item cor- pus sæpe uocat, quod ex mēbris cōstat, aliquādo corpus idem illi ualet, quod ca- ro. Spiritum alicubi uocat summū illum ac cælestem, alibi mentis impetum spiri- tum dicunt. Rursus alias dona spiritus sancti dicuntur spiritus, nonnunquā aēr hic motus spirit⁹ dicitur, ut ibi, Spiritus ubi uult, spirat. Cui penē idem est quod ait Paulus. Spiritus quidem meus orat, mens uero mea sine fructu est. Huius ge- neris sunt & illa, cum fidem dicunt pro si- dutia, cū Latinis fides sit uel pollicentis, ut dare fidē, uel præstāt⁹, aut nō præstan- tis pmissū, ut soluere fidē, præstare fidē. Fident⁹ aut credēt⁹ nō est, nisi cū sic loq- mur, habeo tibi fidē, abrogat illi fidem. Item cum Paulo dicit ædificare, q³ pdest, & destruere, q³ nocet. Rursus cum bene- dictionē uocat beneficiū sponte collatū.
Sed de

Sed de his plura sparsim dicta sunt nobis in annotationibus, & in argumentis, quæ scripsimus in epistolas Apostolorum non-
allegorie nihil attigimus. Verum in allegorijs, ut huc redeamus, quoniam his omnis se-
 re constat diuina scriptura, per quæ æter-
 na sapietia, nobiscum ueluti balbutit, præ-
 cipua cura ponenda est, quæ nisi succur-
 runt, præsertim in ueteris testamēti uo-
 luminibus, maxima pars fructus perie-
 rit lectori. Aliquoties pñciosus est uer-
 borum sensus, nisi adhibeas allegoriæ re-
 medium. Quod genus illud, Beati qui se
ad Ro. xij castrauerunt propter regnum dei. Et il-
 lud Pauli, Hocem facies, carbones igne
 os congeres super caput eius. Augustinus
 & illud huius esse generis opinatur, Ni-
 si quis ederit carnem meam, & biberit san-
 guinem &c. Hic igitur, ut dictum est, co-
 ducet rerum naturalium cognitio, tum
 in poeticis allegorijs per ætatem prælu-
 sisse, aut etiam ab omni genere rerum du-
 cendis, ac tractandis similibus, qua de re
 & nobis olim libellus editus est. Sunt q
 noui quoque testamenti historiam ad alle-
 goriā trahunt, quod ego sane uehemēter
 approbo,

approbo, cum aliquoties sit necessariū, sæpissime festiuū & elegans, si quis mo-
 do scite rem tractet. Nam mihi uidet Am-
 brosius in hanc partem, ut illius pace di-
 xerim, immodicus esse nonnunquā. Ve-
 lut cum Petrum ad prunas calfaciētem
 se, negat corporis frigus sensisse, cum id
 temporis frigus esse non posset, sed men-
 tis hoc fuisse frigus. Eleganter hoc, quod
 ait in allegoria uersans. Sed frigus erat,
 ubi Iesus non agnoscebatur, ubi nō erat,
 qui lucem uideret, ubi negabatur ignis
 consumēs, Cæteraque in hac sententiam,
 uerū nihil uetat, quo minus & narratio-
 nis cōstet fides. Addit autem, si tempus
 consideremus, frigus esse nō poterat, ac
 paulo post, frigus ergo mentis, non cor-
 poris. Etenim licet in ea regione satis te-
 peat cælum illis mensibus, tamen nox in
 æstuantissimis etiam plagis suum frigus
 habet. Huic simillimū est quod subiicit
 de negatione Petri, magis argute, quam
 uere patrocinas ei, quæ Christus ad hoc
 ipsum labi passus est, ut ipse resipiscens
 miserate Christo, cōfirmaret fratres su-
 os. Et tamen adeo nouum uideri uult,
 i potuisse

Ambrosius.

Petrine
gatio.

potuisse peccare Petrum, ut peccatum illius nec ab Euāgelistis comprehendi potuerit, perinde quasi satis idoneum sit argumentum, illos non assecutos, de quo varie narrarint, cum idem plurimis accidat locis. Deinde cum apud Matthæum, ac Marcum prodeunt puellæ, respondet, Nescio quid dicas, huc detorquet, quasi non negarit dominum, sed à muliebri proditione se separarit. Quod si maxime quis urgeat illum abnegasse, quod esset de numero eorum, qui fuerant cum Iesu Galilæo, aut ut à Marco scriptum est, Nazareno, tamen huc uerba desectit, quasi negasset se nosse Galilæum, aut Nazarenum, quem dei filium nouerat. Rursum quod apud Matthæum habetur, Non noui hominem, eodem torquet, quasi discipulus hominis non esset, qui discipulus dei uellet haberi. Nam quod confirmandæ rei grā adducit ex Paulo, Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum & deum patrem (etiā si non nesciam secus ab alijs explicari) mihi uidetur, non naturam significasse Paulus, quam Christo non

ademit,

ademit, sed infirmius quiddam & humiliter intelligi uoluisse hominis uocabulo, ueluti cum ait, An secundum hominem hæc loquor? Atque hæc quidem licet plausibiliter & argute dicerent in schola declamatoria, tamē in rebus sacris, neque ludentū est, neque decet arguari, neque expendi torquere quicquā, ne dum falsa dedimus, ueris fidē abrogemus. Simplex est, iuxta Tragici sententiā, ueritatis oratio, Nihil autē Christo neque simplicius, neque uerius. Fortassis huius generis est, quod Augustinus in homilia quadā, de muliere in adulterio deprehensa, quinque uiros, & sextū uirum, non uirum ad allegoriam accommodat, meo iudicio coactus. Iam in numeris passim philosophantur, de numero trigesimo, sexagesimo, & centesimo, rem Hebraicā ad Græcos aut Latinos numeros accommodantes. Itē de quinque millibus hominum satiat, de quinque panibus, de duobus piscibus, de talentis decem, quinque, & uno, de farinæ satis tribus, non quod negem alicubi in numeris latere mysteriū, sed quod in quibusdā ascita, detortaque uideant adferri.

i ij

Simpli.

Simplicissimum est, quod idem uerissimum esse puto, decem, quinque, & unā posita esse, pro plurimo, mediocri, & minimo. Est ubi summā parabolæ satis sit attigisse, etiam in ijs, in quibus allegoria uitari nō potest, uelut in parabola patris familias, aduersus nocturnum furem uigilantis, quæ nihil aliud deliniat, quam eius dici subitum & inopinatum aduentum. Sunt qui fastidiant omnes allegorias, tanquam rem arbitrariā, somnīq; simillimam. A quibus ut uehementer dissentio, cum uideam absq; his plerosque sensus, aut absurdos esse, aut pñciosos, aut fuitiles, leues ac frigidōs, cuncti constet Christum allegorijs usum, & Paulū aliquot ucteris instrumenti locos per allegoriā interpretari, ita non possum non improbare quorundam ineptum allegorismum, qui fingunt, quod explicent allegoria. Viator fessus insedit tergo ingētis draconis, arboris truncum esse ratus, is excitatus deuorauit miserum. Viator est homo, draco mundus, qui sibi innitentes perdit. Satis est ea, quæ reperiuntur in sacris literis ad allegoriā accommodare,

modare, si res ita postulet, ut ipsi nihil asingamus. Audiui quendam Theologū, Parisiensem, qui de filio pdigo parabolam, in quadraginta dies protraxit, affingens iter abeuntis ac redeuntis, quasi nunc in diuersorio uescretur artocrea, ē linguis confecta, nūc præferiret molam aquatilem, nunc aliud atq; aliud ageret, & ad eiusmodi cōfictas nēnias, Prophetarum, & Euangeliorum uerba detorquebat. Atque interim imperitæ multitudini, & crassulis magnatibus deus esse uidebatur. Nec sine causa ridet Hieronymus eos, qui poētartū fabulas ad Christum detorquent, nisi si quid ad mores cōmode deflectetur, Veluti fabula Protei, in incōstantes, Phaētontis, in temerarios, Tantalī, in auaros & parcos, Mīdæ, in diuites stolidos, Danaës, in ius pecunia corruptū, Ixionis & Danaīdum, in frustra laborantes. Quandoquidem dubium non est, quin ueteres in hunc usum pleraq; cōmenti sint. Nullum autem familiarius docendi genus, nec efficacius, quā per similitum collationem. Ea Christus à rebus uulgarissimis sumit,

i iij qui

qui suam doctrinam quammaxime populari esse uoluit. Quis enim nō uidit iaci semen in terram? Quis non conspexit piscatores, iaciētes retia? Quis nescit palmites amputatos exarescere? Atque hæc uulgata mire nouat, ad suam philosophiam accommodans. De Scordarum subtilitatibus, paucorum est differe re, in his promptum est quibuslibet philosophari. Vides exorientem solem, exhilararis, Quid uoluptatis sensurus, si cordis oculis exoriatur sol ille iustitiæ? Molesta res est morbus corporis, quāto molestior animi morbus? Horres contagium pestis corporalis, multo magis uitanda morum pestilentium contagio. Res elegans tibi uidetur, hortus omni florum & arborū genere uernans, quale spectaculum animus innocenti uiuens ac uirtutum omni genere exuberans? Vides serpentem, habes exemplum Christianæ prudentiæ, Vides columbam, habes imaginem Christianæ simplicitatis, Vides ceruum, habes symbolum admonens auidēte lectandas diuinas literas, Vides agnum, habes typum innoxie mansuetudinis.

tudinis, Vrget hyems, admoneris, ut in rebus aduersis, fortuna melioris expectatione te sustineas, Blāditur ætas, admoneris, ut te præpares ad ueturas erumnas, Grauis est senectus, aspiras ad immortalitatem, Grata est iuuentus, admoneris, ut uenturæ senectuti uirtutum, & eruditionis pares præsidia. Ita quicquid hic uisibilis mundus offert oculis corporeis, eius ideam reperies in rebus animi. Cæterū quibus ex fontibus petendæ sint allegoriæ, partim explicat Dionysius in opere cui titulum fecit, De diuinis nominibus, partim Augustinus libro De doctrina Christiana tertio, propositis & explicatis Ticonij septem regulis, aliquanto plus honoris habens, primum infanti, deinde hæretico, quā nos habeamus scriptoribus quibusdam orthodoxis. Fortassis & a nobis non nihil confertur, si quando uacabit absol uere libellum olim ceptum, de Theologicis allegorijs. Interim unum illud addam, non satis esse, circumspicere, quomodo iuxta sensum historicum, qui simplex est, quomodo iuxta tropologicum,

Allegor
rix Theo
logicæ.

qui ad mores & uitam communem pertinet, quomodo iuxta allegoricum, qui capitis ac totius corporis mystici tractat arcana, quomodo iuxta anagogicum, qui cælestem attingit hierarchiam, diuersis in rebus uarie reluceat æterna ueritas (nam ad hunc modum uideo quosdam diuidere) uerumetiam considerandum erit in singulis horum, qui gradus sint, quæ differentiæ, quæ tractandi ratio. Quot modis tractat Origenes Abraham à deo tentatū, & in historia uersans, quos tamen locos inuenit: ut ne dicā interim, quod typus pro uarietate rerū, ad quas accommodatur, pro diuersitate temporū, uelut aliam accipit figuram. Sicut porcorum siliquæ, quibus perditus ille filius cupit explere uentrem famelicum, ad opes, ad uoluptates, ad honores ad mundanam eruditionem possunt accommodari, Et tamen adhuc uersaris in tropologia. Quin tota parabola potest ad Iudæorum populum, ac gentes illius temporis applicari. Gentes resipiscunt, & recipiuntur, obmurmurant Iudæi, placat utrosq; pater cōmunis. Iam ex personarū, quibus

quibus accommodatur parabola, temporumq; uarietate, noua penè facies sermonis nascitur, qua de re nonnihil attigimus in superioribus. Porro in tractandis allegorijs felicissimus artifex est Origenes, sedulus magis quàm felix Ambrosius, si quis forsitan requirat exemplum quod imitetur. Quin & illud in primis admonendus est Theologiæ candidatus, ut apposite citare cōdiscat sacre scripturæ testimonia, non è summulis, aut elenchis, aut sordidis conciunculis, aut alijs id genus collectaneis, iam sexcenties aliunde aliō confusis ac refusis, sed ex ipsis fontibus, nec imitetur quosdam, quos non pudet oracula diuinæ sapientiæ uiolenter detorquere ad alienos sensus aliquoties & ad contrarios, Id ne fiat, prima sit cura, librorū omnium ueteris, nouiq; testamenti sententiā ex proprijs illis interpretibus perdiscere. Audiui quosdam in palestris Sorbonicis non uulgariter exercitatos, qui in frequentissima concione multa philosophabatur, non intellecto themate, quod ex more proposuerant, ne ad literam quidem, ut

i s uocant,

Citatio.

Palestra
Sorbonica.

uocant, magnōq; pudore doctorum hominum tumultuabantur, extra oleas, ut est in puerbijs, currentes. Sunt qui secum adferunt sua decreta, & uulgaribus opinionibus infecti, his seruire cogūt arcanam scripturam. Cum ex hac potius petenda sint alii decreta, Quod eleganter admonet Hilarius libro De trinitate primo, cui optimus diuinorum uoluminum lector est, qui doctorum intelligentiam expectet ex dictis potius quam imponat, & retulerit magis, quam attulerit, neq; cogat id uideri dictis contineri, qd ante lectionem præsumpserit intelligendum. Sunt qui eam ad publicos affectus ac mores pertrahunt, & cum huius regulæ seruire conueniat, quid oporteat fieri, huius patrocínio tuetur id, quod uulgo fit. Iam est occultius quidem, sed hoc ipso nocentius deprauandi genus, cum abutentes diuinæ scripturæ uocabulis, ecclesiam quæ Christi corpus est, interpretamur sacerdotes, mundum, quo uocabulo mali affectus designantur, interpretamur laicos Christianos, pinde quasi hi ad ecclesiā non ptineant, Interim qd de Chri-

Ecclesia.
Mundus.

de Christianis omnibus est dictum, proprie monachis accommodantes, cū quod de cultu diuino dictum est, ad solas cæremonias deflectimus, quod de sacerdotis officio, ad solas preculas utcunq; dictas trahimus. Proinde q recte uolet uti scripturis, non sat habeat, quatuor, aut qnq; decerpisse uerbula, Quin potius circumspeciat unde natum sit, quod dicitur, frequenter enim huius aut illius loci sensus ex superioribus pēdet. Perpendat, a quo dicatur, cui dicatur, quo tēpore, qua occasione, quibus uerbis, quo animo, quid præcesserit, quid consequatur. Quando quidē ex hisce rebus expēs, collectisq; deprehendit, quid sibi uelit qd dictū est.

In his hæc quoq; seruāda regula, ut sensus quē ex obscuris vbis elicimus, respōdeat ad orbem illum doctrinæ Christianæ, respōdeat ad illius uitā, deniq; respōdeat ad ægtatem naturālē. Quidā impudentē scripturā diuinā trahunt ad sensum alienissimū, uelut is, q qd dictū est de tentorijs hostiū, apd Abacuc, Turbabūt pelles terræ Madian, detorsit ad Bartholomæum excoriatū, quod habet historia, licet

Bernardus.

licet ea fide careat, Aut is, qui, quod habetur in libro Iudith, Gyrrantes uallem, uenerunt ad portam, stultissime deflexit ad argumenta quattuor librorum Petri Lombardi, qui scripsit sententias Theologicas. Sunt qui ludant uerbis scripturæ diuinæ, ac ueluti fit in centonibus poetarum, ad alienum sensum, ceu per iocum abutuntur. Quod aliquoties facit diuus Bernardus, uenuste magis, quam grauius, meo quidem iudicio. Sic enim imbiberat uir ille præclarus sacras literas, ut nusquam non occurrerent. Nam quod hodie quidam, si quando festiui student uideri, uerba mystica deprauant ad iocos scurriles, non solum indoctum est, uerum etiam impium, & supplicio dignum. Impingit hoc Hieronymus Origeni, quod aliquoties uim faciat scripturis, opinor, ut nos prorsus abducatur a litera, plerumque sterili. Quin potius nemo ferme ueterum non alicubi torquet, quoties cum aduersario dimicant. Atque ipse etiam Hieronymus, quod uno in loco prope modum fatetur. In his igitur cautius obseruandum, tum qua uis facta sit uerbis sacris.

sacris, nisi quis fas esse putat, id facere, quoties capiendus est hostis, aut a uitis deterrendus infirmorum animus. Mihi uidetur rectissimum, ut caste, ut opportune sacris uerbis utamur. Si primum curaris, ut id facias quam optime, postea fiet, ut & facile facias. Id cura ubique præstari uelim, maxime tam præstare conuenit, ubi res est cum aduersariis nostræ religionis, aut ubi refellitur falsitas, & asseritur ueritas, aut ubi mysticæ scripturæ sensus enarratur. Fit enim alioqui, ut non solum non euincamus, quod astruimus, uerum etiam risui simus aduersario. Et tamen mea sententia nusquam magis peccatum est a ueteribus. Huius generis arbitror, quod Ambrosius libro De spiritu sancto ij. cap. vi. ex loco, quod est apud Paulum in epistola ad Philipp. capite tertio. Qui spiritu seruimus deo, ratiocinamur aduersus Arrianos, Spiritum sanctum aperte deum dici, connectens has duas uoces πνεῦμα καὶ θεὸς, cum Græco sermone magis exprimat sensus diuersus, uidelicet nos colere deum, non corporeis uictimis, ac caeremonijs, sed spiritu, præsertim cum spiritui

spiritui non addatur suus articulus. Præterea quod Beda ex mulierculæ Cananæ uerbis, Miserere mei domine fili Dauid, colligit illam perfectâ fide & deum credidisse Christum & hominē, Quod id temporis opinor nec ipsos Apostolos credidisse, quasi deum agnoscat, quisquis domini nomine compellet, aut quasi subsidium huiusmodi non soleat & à sanctis uiris peti. Rursum quod Augustinus uerba Baptistæ, quæ leguntur apud Ioannē capite primo, Et ego nesciebam eum, abutendo efficax telum arbitratur ad fundēdas uniuersas Donatistarum phalanges, interpretans, unum hoc eatenus latuisse Ioannem, quod Christus auctoritatem baptismi sibi proprie seruasset, cum cætera nosset omnia. Neque enim Christus magis autor est baptismi, quam ordinis, & tamen ab hæretico consecratus episcopus, reconsecratur, ut interim donemus uerū esse sensum, quem inducit Augustinus.

Quod nunc dicturus sum, haud scio an uel præcipuam allaturæ sit utilitatem, si quis dextre præstiterit. Id est huiusmodi, ut locos aliquot Theologicos, aut tibi pares ipse,

Loci pa-
randi.

res ipse, aut ab alio quopiam traditos accipias, ad quos omnia quæ legeris, uelut in nidulos quosdam digeras, quo promptius sit, ubi uidebitur, quod uoles uel promere, uel recondere. Velut (ut exempli causa rem notem) de fide, de ieiunio, de ferendis malis, de subleuandis infirmis, de ferendis impijs magistratibus, de uitando simpliciū offendiculo, de studio sacrarum literarū, de pietate erga parentes, aut liberos, de Christiana charitate, de honorandis primatibus, de liuore, de obrectatiōe, de castimoniâ, atque alijs id genus, nam innumerabiles fingi possunt. His in ordinem cōpositis, iuxta rerum pugnantiam, aut affinitatem (ut in Copia quoque nostra quōdam indicaui-mus) quicquid usquā insigne est in omnibus ueteris instrumenti libris, in Euangelijs, in Actis, in literis Apostolorum, quod uel pueniat, uel dissonet, ad hos erit redigendum. Quod si cui uisum erit, poterit ex antiq̃s interpretibus, postremo uel ex Ethnicis libris hūc cōferre, quod usui futurū existimarit. Hac usum fuisse rationē diuū Hieronymū, ex ipsius scriptis mihi prope-

propemodū uideor anīmaduertere. Siue quid erit differendum, aderit ad manum parata supellex, siue quid explicandum, facilis erit locorum collatio. Quandoquidem hæc nō Origeni tantum, sed & Augustino optima ratio est interpretandi diuinas literas, si locum obscurum ex aliorum locorū collatione reddamus illustrem, & mysticam scripturam, mystica, sacra sacram exponat. Atque hisce iam rebus instructus iugi meditatione uersetur in diuinis literis, has nocturna curet uersare manu, uersare diurna, has semper in manibus, semper habeat in sinu. Ex his semp aliquid aut auribus instrepat, aut oculis occurrat, aut animo obuersetur. In naturā ibit, quod usu perpetuo fuerit infixū. Nec mea sententia fuerit incōsultum diuinos libros ad uerbum ediscere, uel nō intellectos, autore Augustino, quod equidem sic interpretor, etiamsi sensum mysticum nondum percipias. Nam facere, quod apud monachos aliquot fieri uidemus, nec aliter ediscere psalmos, quā Psittacus ediscit uoces humanas, plus habet tediū, quā fructus.

De ediscendo.

Quibusdam prima et uirga ferre cura est scire ad uerbum ediscere: qd eade nō probō. Et enī nō magni laboris, tū fructus nullius. Quorsū nō attinet p̄fecti in ore uā non intellecta reddere. Asinus ad Lyram.

ctus. Neque enim facilius tatum, ac tenacius inhæserint memoriæ, quæ intelligimus, uerum etiam maiore cum utilitate. Id primum fieri uelim in noui testamenti uoluminibus, quæ tanto præsentius faciunt ad nostram professionem, ut hodie uel sola sufficere possint, nimirū uulgata iam & animis oī. n. infixa Christi doctrina. Nam olim Iudæis ad fidem adducēdis, necessario erat adhibēda ueteris autoritas instrumenti, Nunc nobis cum Iudæis, minimum est negotij, & apud alios non est eadem autoritas libris Hebræorum. Etiamsi non negem, plurimam ex illis utilitatem capi, si quis adhibitis allegorijs, uel ad Christum in illis adumbratum, uel ad mores accommodet. Atque id si non immodice, sed carptim fiat. Sūt enim, quæ uerbatim ad allegoriam trahere frigidum sit, quod admixta sint multa, non ut significant aliquid, sed ut tenor ac series historię constet. Sit igitur apud nos primus honos nouo testamento, per quod Christiani sumus, & ubi Christus nobis multo expressius, quā in uetere depingit. Pro-

k

ximus

Nouū testamētū

ximus ueteri, & in hoc his libris, qui cū nouo maxime consentiunt, quales sunt Esaiaē libri. Quanquam si dispositis, ut dixi, locis, frequenter Paulinas epistolas cum Euangelijs, & cum utrisque cōferas Esaiaē, reliquaue ueteris testamenti loca, futurū est ut hæc sua pte sponte inhaerescant & insideant memoria.

Quod si q̄s deterret hic labor, illud quæso secum cogitet, qui conueniat, ut Theologus futurus, Sophisticas præceptunculas ediscat, ediscat qualescunque in Aristotelem cōmentarios, aut etiam paraphrasim, ediscat Scoti conclusiones, quas uocant, & argumenta, & idem operæ grauetur dare libris diuinis, ex quorum fontibus uniuersa scatur Theologia, quæ modo uere sit Theologia. At quāto satius est, semel hoc laboris (nec em̄ dixerim tedij) deuorare, quā semper recurrentibus in orbem laboribus, quoties tractandum aut citandum erit aliquid, ad dictionarios, summulas, & indices confugere: ueluti faciunt mei similes quidam, qui cum domi nihil habeant suppellectilis, quoties opus est cātaro aut patella,

perlepidā
similitudo

patella, à uicino petunt utendam. At recte monet sapiens ille, ut aqua de tua bibas cisterna, & adeo non sit necesse aliunde rogare, ut tu potius de tuo fonte deriues in alios. Quin igitur omiſſis cōfusus istis formularijs, & impurū summulariorum lacunis, tuum ipsius pectus bibliothecam facito Christi, ex eo uelut e penuario depromito prouidus paterfamilias, seu noua, seu uetera, utcunque postulabit res. Longe uiuidius penetrat in animos auditorum, quæ ex tuo pectore ceu uiua prodeunt, quā quæ ex aliorum farragine subleguntur.

Atqui inter hæc roget aliquis, quid tu, De cōmētarijs. num adeo facilem & expositam iudicas scripturam diuinam, ut absque cōmentarijs possit intelligi? Quid nī possit, aliquousque, prius cognitis dogmatibus, & hac qua dixi collatione locorum adhibita? Alioqui quid aliud secuti sunt, qui principes in hanc cōmētarios ediderunt? inter quos præcipuus est Origenes, sic hanc uenirem exorsus, ut nemo post illum ausit manus apponere?

k ij

Quid aus

Origenes
Basilius.
Nazianze.
Athanasius
Cyrillus.
Chrysost.
Hierony.
Ambrosius.
Hilarius.
August.

Quid autem uetet alios eodem peruenire, quod peruenerunt illi, si eadem ingrediantur uia? Nō hac dico, quod cuiquā autor esse uelim, ut præteritis ueterum commentarijs, diuinæ scripturæ scientiam sibi uindictet, aut etiā uenetur, Imò partem laboris adimat nobis ueterum labor, adiuuemur illorum commentarijs, dummodo primū ex his deligamus optimos, uelut Origenē, qui sic est primus, ut nemo cū illo conferri possit, post hūc Basilium, Nazianzenum, Athanasium, Cyrillum, Chrysostomum, Hieronymum, Ambrosium, Hilarium, Augustinū. Deinde ut hos ipsos cum iudicio delectūq; legamus, etiamsi reuerenter legi uolo. Homines erant, quædam ignorabant, in nōnullis hallucinati sunt, dormitarunt alicubi, nonnulla dederunt utcunque uincendis hæreticis, quorū contentionibus tunc feruebant omnia. Præterea uix quisquam est horum, cuius falso titulo non permulta circumferantur, atque adeo, quod est impudentius, cuius libris non multa admixta sint aliena, id qđ in Hieronymo certe palam arguimus,

mus, & in Augustino forsità arguemus. Nec ita multum negotij fuerit idem facere in cæteris, hoc est, in Origene in Ambrosio, in Chrysostomo. Quod nī hic quoq; fuerit oculatus lector, periculum est, ne impostoris aut nebulonis somnium, pro Hieronymi aut Ambrosij oraculo amplectatur. Sic em̄ hodie quidam τὸν ἱλίου υπερφρονοῦντες περὶ ποιητῶν. Sic ait Hieronymus in quodam sermone, sic Augustinus in quadam homilia ad fratres eremitas, p̄inde quasi de tripode pronuntiarēt oraculum. Sit igitur delectus nō solum autorum, uerum etiā operum. Et in autoribus non hoc modo discrimen est, quod Græci præcellūt Latīnos, quod ueteres recentiores, uerum etiā quod in singulis etiā generibus alius sit alio præstantior. In operibus cauendum, ne nothū & supposititium pro germano uerōq; amplectaris. Proinde quandoquidem in tanta librorum multitudine, & in tanta ætatis fugacitate, nō uacat euoluere omnia, superest, ut primum legam⁹ optima. Quorsum attinet in hisce neotericis coaceruatorib⁹ uerius,

Delectus
autorū et
operum.

Coacer-
uatores.

k iij quam

quàm interpretibus, bonas horas haud bene collocare. In quibus primū quā multa sunt, quæ tibi postea sint maiore negotio dediscenda. Deinde si quid inest recti, id ex ueteribus haustum comperies. sed multum fere ac decurtatū, quod ob linguarum & rerum incertitiam multa, & haud scio an optima, quoniam non assequeretur, coacti sunt prætermittere. Quid quod bona pars istorū, ne decerpit quidem ab illis, sed à sæpius collectis, ac trāsfusis collectaneis, uelut e decima lacuna, suffuratur, ut poenē nihil resipiant sui fontis. Deinde ne nihil de suo addidisse uideatur, aspergit aliquid suorum somniorum, aut e sordido quopiam, & pridie nato authore admiscet, quasi cum multa iura confundit coquus, ut inquit Plautus. Postremo, ut eadem doceant cum priscis, quàm frigent apud hos, sordentq; omnia, obsermonis infantissimam balbutiem. At Hieronymus ita delitēs omnia condit, ac locupletat, ut cum aberrat a uero, aut a re digreditur, tamē plus bonæ rei doceat, quā isti cum uere rem tradunt. Vt ne dicam interim, quod omnino tales ipsi reddimur, cuius

cuiusmodi sunt authores, in quibus assidue uersamur. Neq; enim perinde ciborū qualitas transit in corporis habitum, ut lectio in animum ac mores legentis. Si in ieiunis, in frigidis, in fucatis, in spinosis, ac rixosis scriptoribus assidui simus, tales euadamus oportet. Sin in his, quæ sapienter Christum, qui ardent, qui uiuunt aguntque, qui ueram pietatem & docēt, & præstant, hos saltem aliqua ex parte referemus. At dices, si nihil accesserit, parū instructus fuero ad palestram scholasticā. Neq; uero nos pugilem instituimus, sed Theologū, & eum Theologū, qui quod profitetur malit exprimere uita, quàm syllogismis. Nec est quod tibi tantopere displiceas, si inter istos parum Theologus habearis, quum inter eosdem, ne Hieronymus quidem ipse sit habiturus quod respondere, ac fortasse nec ipse Paulus. In culpa est, non ipsa Theologia, quæ non sic nata est, sed quorundā tractatio, qui totam illā ad dialecticorū argutias, & Aristotelicā philosophiā detraxerūt, ut illic non paulo plus sit philosophiā, q̃ theologiā.

k iij Atqui

Atqui fieri potest ut rhetor aliquis, aut arithmeticus, aut musicus sic eandē tractet, ut nemo iam sit intellecturus, nisi qui prius artium illarum uim omnem cognitam habeat. Quid autē necesse est, ad omnes omnium quæstiunculas certa respondere theologum? Quarum neque numerus est ullus, neque modus, neque finis, dum hydræ in morē, pro una præcisa, sexcentæ repullulant. Sunt quæ parum pium sit inuestigare, sunt quæ citra salutis dispendium possint nesciri, sunt de quibus eruditius sit ambigere, & cum Academicis inextinguibilem, quam pronūtiare. Quis enim fructus, si me torqueam, an deus creare possit hominem ἀπὸ ἀπύκτου? An deus aliquo ab ipso distincto sit unus? An possit respectum producere sine fundamento, & termino? an anima Christi potuerit falli, aut mentiri? An hæc propositio, deus est scarabeus, eque possibili sit, atque hæc, deus est homo? Dictum est, scrutamini scripturas, non ut semper dubitemus, sed ut dubitare desinamus. Non quod hoc exercitationis genus, in totum damnum. Sunt & in neotericorum libris

libris multa digna cognitu. Sed ea paratim modice degustentur, sobrie castèque tractentur. Nam hoc studiorum genus olim apud Theologos prorsus incognitum fuit. Deinde posteaquam irrepsit, ut ferè sit in rebus humanis, paulatim in immensum increuit. Unde cœpit in aliquot iam Academijs parcius, ac moderatius adhiberi, uelut apud Anglos in Cantabrigiensi, apud Brabantos in Louaniensi. Nec ideo minus florēt hæc studia, sed uerius florent. Quale uero spectaculum est, Theologum octogenarium nihil aliud sapere, quam mera sophismata? Nam huiusmodi non paucos uidimus olim Lutetiæ, quibus siquid depromendum fuisset ex Paulo, uidebatur sibi prorsus in aliū mundum translatus. Proinde si cui contigit tanta ingenij uis, ut utrumque studiorum genus complecti possit, eat sanè per nos, eat quo illum sua uirtus uocat, eat pede fausto. Sed ab ijs tamē, quæ nos prætulim⁹, incipiendum, his maiorem ac meliorem uitæ partem impertiēdam, ceseo. Quod si alterutrū sit deferendum, non possum

non fateri quod uerissimum est, malim in hoc latus deflectere. Præstat paulo minus esse *sophistā*, quā minus sapere in Euāgelicis, & apostolicis literis. Sati⁹ est ignorare quædam Aristotelis dogmata, quā nescire Christi decreta. Denique malim cum Chrysostomo pius esse Theologus, quā cum Scoto inuictus. Illud certe negari non potest, per ueteres illos illustratam ac defensam Christi doctrinā, quos ita de mum patiar antiquari, si constet horum argutissimis argutijs, & subtilissimis subtilitatibus uel unum Ethnicum conuersum ad Christi fidem, uel unum reuictum ac mutatum hæreticū. Nam quod hodie pauciores sunt, aut certe extant hæreses, id, si uerum fateri uolumus, fasciculis debemus uerius, quā syllogismis. Quis enim omnino nodus dialectica subtilitate necti potest, qui non eadem subtilitate dissoluatur, si liberum sit utrisque, quod uoluerint, assumere. Quis uero fructus, si nectas, quod explicare non potest, qui tamen non assentitur, immo aliquoties ne is quidem, qui nectit. Sed simplices illæ literæ, ueritate non argutia effi-

caces

caces, totius orbis populos, pauculis annis innouare potuerunt. Verum missam faciamus studiorum collationē, sit in his suum cuique pulchrū, & ut Paulinis uerbis utar, In suo quisque sensu acquiescat. Cui placent scholasticæ conflictationes, sequatur suo quidem arbitratu, quod in scholis receptum est, modo ne solum hoc agat, modo ne nimium diu. Nam uidi cōplures, qui iam *semicani*, cum prisca illa Theologia conati sunt redire in gratiam, sed parū feliciter successit conatus, nimium serus. At si quis magis cupit instructus esse ad pietatem, quā ad disputationem, statim ac potissimū uersetur in fontibus, uersetur in his scriptoribus, q̄ proxime biberunt de fontibus. Si quid extiterit dubitationis, in his quæ pertinent ad pietatem, non deerit integro, prudentique uiro, quod ē diuinis oraculis salubriter respondeat. Habet Paulus fidele cōsiliū, ubi domini præceptum non habet. Quod diminutum erit in syllogismis, id pensabit sancta ad deum precatio. Denique satis inuictus fueris Theologus, si nulli

156 COMPEND. THEOLO.

si nulli succumbas uitio, nullis cedas cupiditatibus, etiamsi à contentiosa disputatione discefferis inferior. Ab hūc magnus doctor est, quod pure docet Christum, Si turpe ducunt, nescire quid definiat Scotus, turpius est nescire, quid discernat Christus. Si parum Theologicum est non assequi, quæ scripsit Durandus, minus

Theologicum est, non assequi quæ scripsit

Paulus. Adiuu

nis oraculis non

men habet

Theologus, non

ab humanis opinionibus. Et bona Theologia pars afflatus est, qui non

contingit, nisi moribus purgatissimis.

RATIONIS SEV COMPENDII VERAE THEOLOGIAE, PER DES. ERASMV M ROTTERODAMVM, FINIS.

HVTTENVS ERAS. SVO S.

T Vas infinitas ad me epistolas non uidi, nam unam accepi in exercitu cum Tubingam ob sideremus, eamque per breuem, quod uideret te oportet, cui infinitas illas committas. Verum de eo, quem hunc cum libro principi offerendo misisti, nihil est quod sollicitus sis, omnia pertulit. Neque ego segnius rem curavi tuam, & principem habui ad id negotium alacrem. Non egebat praeconio meo tui munus, ornabat ipsum semetipsum hūc. Ut legendo percurreret, en digna inquit Erasmo rem, sic ille ut diu faciat, diu nobis supersit, precatusque est felicitatem tibi omnem, plenus optima de te spei. Quippe intelligit, quam tu luscem studiis, quod studiosis commodum inuehas. Venit post Siromer, nam in Saxonia uxorem duxerat, neque statim sequutus erat aulam, qui cum tua alioquin omnia, magis quam credat aliis, admiretur, tu uel imprimi hoc opus adorat. Gregorium Coppum alteri principis medicum fecisti totum Erasmicum, habet tuos labores in manibus semper, legitque ut uix alius aude. Hoc nomine irascuntur tibi multi, quod ex medicis aiant Theologos facerete. Iam & iure consultis molestus es, quosdam à Bartholo transuersos agens, qui in tuis nunc otiantur, relicto penitus foro. Eandem cladem Theologistarum studio cum intuleris, adhuc miraris, quod te oderint, faciunt ipsum hoc suo quodam iure, nam bene raro faciunt aliquid. Fuit torum hic mensurum rumor, & credo ad uos usque peruenit, in bello occubuisse me. Hoc illi exultabant, hoc triumphabant. Quod si quid mihi accidisset, certum habeo, à Christo hoc impetrasse se, dicturos fuisse. Iam scio enim male precari nobis. Legi dialogum Latomi, & risi. Tu uero non debes

putare

EPISTOLA HVT TENICA

putare te hoc perdidisse tempus, quod scribenda Apologia dedisti, nam id nobis magni lucri uice fuit. Quod scribis de Ferdinando, mire placet studia nostra amare adolescentem. Exexisti animum mihi, speranti fore, ut orbis capita aduersus barbariem nobiscum conspirent. Albertus Cardinalis strenue nos tuetur, meq; adhuc habet liberaliter, & tui desyderio tenetur maximo. Inique facis qui te non offers illi, non credens mihi toties claman-
 ti propensar illius erga te benignitatē. Mihi commisit munus, quo te uicissim honorat. Patera est ex argento deaurato, præter id, quod pondere permagna est, arte adhuc commendabilis. Non iudicabis indignum principe munus. Quanquam ipse dicat, hoc se dare fugienti tibi, daturum siquādo accedas ampliora multa. Vocatq; amoris hoc poculum. Ipse quō tibi mittam dubius sum. Nam in Angliam aiunt abire te. Scribe quid fieri uelis, de patera primū, deinde quid tibi proponas. Belli prospere omnia eueniūt. Magno Germaniā periculo publico metu liberauim⁹. Quid magnopere curemusenim, quod uiuat ille, cui quia ademim⁹ oīa uiuendū misere est. Totā aliquādo rem leges. Studgardia Capnionem conueni, positū magno in timore. Militares furores metuebat bonus pater. Sed ego Francisco ductore apud duces intercedente caueram, si ui capienda Studgardia esset, in exercitū ut proclamaretur, Capnionis penatibus nequis noceret. Hoc nescis quantum ille & quale beneficium interpretetur, cum ego conscius mihi sim, officij mei fuisse, ut uiderē nequid pateretur se indignum uir doctissimus atq; optimus. Præcipue eo in negotio magnitudinem suam ostendit
 Francis

AD ERASMV M ROT.

Francis von
 Tübingen

Franciscus, uir qualem diu nō habuit Germania, & qui meretur, ut eum tuis quoq; literis posteritati commendas. Mihi quidem spes est, magnā hoc ex uiro laudem accessuram huic nationi. Nihil in antiquis admiramur, quod non studiose imitetur ille. Viget in homine consilium, uiger eloquentia, alacriter omnia adgreditur, industria est, qualem in summo duce quaras. Nihil humiliter dicit, nihil facit. Etiam fortē rem molitur longe pulcherrimam. Deus OPT. MAX. fortissimi uiri conatus adiuuet. Mecum ipse Capnionem affatus est perquam familiariter, qui nos salutādo Flagellum dei appellabat. Promisitq; Franciscus opē nobis omnē suam. Quid multa? Intelligis quale nobis ex illo præsidium esse possit. Imprimis Capnionem non patietur opprimi. Hæc magna nobis fiducia esto. Vale mihiq; ocysime scribe de rebus communibus copiose. Quid enim breuestuas epistolas mihi obijcis iterum uale. Moguntia No-
 nis Iunij.

APVD AVREAM MOGVN
 TIAM PER IOANNEM
 SCHEFFER AN. M.D.
 XIX. INTER REGNI
 VERO
 MENSE QVINTO.

et plor. vestimenta v. fam.

1. dā nī pōitīf. hēc qd' ino

distis adiunxit: Et crinit

maise, eaz lura et flura

Εὐσταθίου Νεοφυτίου

[Faint handwritten text]

111. 64 7/8 x 32 1/2

IV

17

et deinde ambulavit in

N. l. Maclean

VII. *Thermopsis alba.*

Arthus

2000

